

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Politologie – Politologie

Jan Jireš

**Role Střední Evropy v americké
zahraníční politice po studené válce**

**The Role of Central Europe in U.S.
Foreign Policy After the Cold War**

Disertační práce

vedoucí práce: Prof. PhDr. Pavel Barša, PhD.

2012

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

PhDr. Jan Jireš

Praha, 31. března 2012

Poděkování:

Děkuji své manželce Stance za její podporu a trpělivost a zejména za to, že na sebe vzala břemeno péče o naše děti v době, kdy jsem tuto disertační práci zpracovával. Rovněž děkuji svým rodičům za dlouhodobou podporu a Pavlu Baršovi za cenné rady, především metodologického a teoretického charakteru.

ABSTRAKT

Hlavním cílem této práce je zmapovat americké pohledy na postavení Střední Evropy v americké zahraniční politice v období od skončení studené války. Její ambicí je systematizovat tu výšeč amerického myšlení, jež se dotýká Střední Evropy a vztahů USA s tímto regionem, a porozumět tomu, jak jednotlivé americké myšlenkové směry a tradice na tuto tematiku pohlížely a pohlížejí.

Za tímto účelem využívá dvě existující typologizace amerického zahraničněpolitického myšlení a následně se pokouší formulovat typologizaci vlastní, jež by byla vhodnější pro postžení spektra amerických pohledů na Střední Evropu.

Práce nepopisuje, co se ve středoevropsko-amerických vztazích skutečně stalo, ale snaží se přispět k porozumění americkému zahraničněpolitickému myšlení, respektive jeho jedné tematické součásti: té, jež se týká středoevropsko-amerických vztahů a postavení Střední Evropy v mezinárodní politice. Prostředkem, jež k tomuto účelu práce využívá, je analýza amerického diskursu o Střední Evropě po skončení studené války, přičemž práce nepředpokládá přímý kauzální vztah mezi touto diskusí a reálnou podobou americké zahraniční politiky. Předpokládá nicméně, že praktická podoba americké zahraniční politiky vůči Střední Evropě je touto diskusí ovlivňována, respektive že postoje, názory a návrhy v ní vyjádřené slouží jako jeden ze zdrojů pro tvorbu politiky.

Hlavní výzkumná otázka, jíž chce tato práce zodpovědět, zní: Jaké je spektrum amerických postojů ke Střední Evropě a vztahům mezi ní a USA, vyjadřovaných ve veřejné americké zahraničněpolitické diskusí po skončení studené války?

Za účelem systematizace amerického myšlení o Střední Evropě a zároveň zodpovězení výzkumné otázky využívá práce jako svého empirického základu klíčové americké debaty o rozšíření NATO, jež se odehrála v devadesátých letech.

ABSTRACT

The main goal of this dissertation is to map American perspectives on the position of Central Europe in American foreign policy after the Cold War. Its ambition is to systematize the particular area of American foreign policy thought that deals with Central Europe and, more precisely, with U.S. relations with the region. The goal is to contribute to a better understanding of how have the individual camps and traditions represented in the American foreign policy debate approached this particular issue.

To achieve these goals, this dissertation employs two existing typologies of American foreign policy thought and, subsequently, attempts to create a new, original typology that would better suit the aim of mapping the whole spectrum of relevant American perspectives on Central Europe.

This dissertation does not describe what has really happened in Central European-American relations, but rather aims at understanding better the U.S. foreign policy thought or, better said, one specific part of it: Opinions on U.S.-Central European relations and the position of Central Europe in international politics. Analysing the American post-Cold War discourse on Central Europe is the instrument to achieve this goal. This dissertation, however, does not presuppose a direct causal link between the discourse and the American foreign policy as it has actually been implemented. It nevertheless believes that the actual American policy toward Central Europe has been influenced by this discourse. To put it differently, the positions, opinions and proposals expressed in the discourse have served as one group of inputs to the actual policy-making process.

The main research question this dissertation aims at answering is: How has the spectrum of American approaches toward Central Europe and the regions' relations with the United States after the Cold War looked like, as expressed in the public foreign policy debate?

To systematize the American foreign policy thought dealing with Central Europe and to answer the research question, this dissertation uses, as its empirical base, the key American debate on NATO enlargement that roared for much of the 1990s.

OBSAH

1. ÚVOD ... 1

- 1.1. Spojené státy a střední Evropa: zvláštní vztah? ... 1
- 1.2. Cíle práce a výzkumné otázky ... 8
- 1.3. Struktura práce ... 11

2. METODOLOGIE A METODIKA ... 14

- 2.1. Základní epistemologická a metodologická východiska ... 14
- 2.2. Typologizace jako metoda ... 16
- 2.3. Datová základna a zdroje ... 23
- 2.4. Geografické vymezení Střední Evropy ... 26

3. ZAHRANIČNÍ POLITIKA A VEŘEJNÁ DISKUSE ... 32

- 3.1. Hladiny analýzy při studiu americké zahraniční politiky ... 32
- 3.2. Zdroje americké zahraniční politiky ... 37

4. TYPOLOGIE AMERICKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY ... 43

- 4.1. Základní problémy typologizace amerického zahraničněpolitického myšlení ... 43
- 4.2. Liberálové, neokonzervativci, realisté ... 48
 - 4.2.1. Liberálové ... 50
 - 4.2.2. Neokonzervativci ... 53
 - 4.2.3. Realisté ... 56
 - 4.2.4. Velké strategie ... 61
- 4.3. Meadova typologie ... 66
 - 4.3.1. Jeffersonismus ... 67
 - 4.3.2. Hamiltonismus ... 68
 - 4.3.3. Wilsonismus ... 69
 - 4.3.4. Jacksonismus ... 70
 - 4.3.5. Shrnutí a porovnání Meadových tradic ... 72

5. AMERICKÁ DEBATA O ROZŠÍŘENÍ NATO ... 80

5.1. Liberálové ... 82

5.2. Neokonzervativci ... 92

5.3. Realisté ... 94

5.4. Meadova typologie ... 100

5.4.1. Jeffersonovci ... 101

5.4.2. Hamiltonovci ... 102

5.4.3. Wilsonovci ... 103

5.4.4. Jacksonovci ... 106

6. TYPOLOGIE POSTOJŮ KE STŘEDNÍ EVROPĚ ... 108

6.1. Shrnutí výsledků aplikace typologie ... 108

6.2. Zhodnocení užitečnosti použitých typologií ... 111

6.3. Alternativní typologie ... 114

7. ZÁVĚR ... 116

8. POUŽITÉ ZDROJE ... 118

1. ÚVOD

1.1. Spojené státy a Střední Evropa: zvláštní vztah?

Řada Středoevropanů i Američanů v uplynulých dvou desetiletích vyjádřila přesvědčení, že vztahy mezi Střední Evropou a Spojenými státy mají unikátní povahu, v něčem obdobnou tradičnímu „zvláštnímu vztahu“ (*special relationship*) existujícímu mezi USA a Velkou Británií. Unikátnost středoevropsko-amerických vztahů je chápána tak, že jejich povaha a kvalita je odlišná jak od historie vztahů mezi Střední Evropou a jakoukoli jinou velmocí, tak od historie amerických vztahů s jakýmkoli jiným regionem složeným ze zemí malé a Střední velikosti.

Krátce před zahájením druhé války v Zálivu v roce 2003 označil americký ministr obrany Donald Rumsfeld ty evropské země, jež americkou intervenci odmítaly, za reprezentanty úpadkové, nemorální, dekadentní, nevděčné a nespolehlivé „Staré Evropy“ (*Old Europe*). Naopak středoevropské vlády iráckou válku podporující představovaly v očích Bushovy administrativy „Novou Evropu“ (*New Europe*): principiální, loajální, proamerickou a podporující americkou agendu podpory demokracie a boje proti tyranii.¹

Podle proponentů myšlenky „zvláštního vztahu“ mezi USA a středoevropskými zeměmi byla tato epizoda jen jedním z mnoha projevů tohoto fenoménu. Ronald Asmus, prominentní představitel druhé administrativy prezidenta Clintona, a významný český diplomat a politik ve společném článku publikovaném v roce 2005 tvrdili: „*Atlantismus [proamerické politické postoje] Střední a východní Evropy je zakořeněn v historii, národních strategických zájmech a ve skutečně prožitě nedávné zkušenosti. I když tyto faktory jistě nejsou navždy neměnné, jsou opravdové a v dohledné budoucnosti pravděpodobně stabilní.*“²

Wess Mitchell, ředitel washingtonského think-tanku CEPA, jenž se zaměřuje na americké vztahy se Střední Evropou, je přesvědčen, že Střední Evropa je „*společenstvím zemí, které jsou kvůli svému ekonomickému potenciálu, svému postoji k použití vojenské síly i díky své*

1 Přepis tiskové konference Donalda Rumsfelda ze dne 22. ledna 2003 je k dispozici na www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1330.

2 Ronald D. Asmus, Alexandr Vondra: *The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe*. In: Cambridge Review of International Affairs, Volume 18, Number 2, July 2005, s. 204.

*geopolitické orientaci přirozeně nakloněny partnerství se Spojenými státy.*³ Podle Mitchella mají „*státy Střední Evropy většinou proamerické cítění a mají sklon podporovat americké zahraničně politické iniciativy.*“⁴

Ve své starší knize z roku 2002 Asmus psal, že „*[středoevropské země] důvěřovaly Spojeným státům. Byly mezi nejvíce proamerickými zeměmi v Evropě, navzdory (nebo možná právě kvůli) několika dekádám komunismu (...). Jejich cílem bylo dostat Rusy pryč a Američany dovnitř.*“⁵ Esther Brimmer se podobně domnívala, že „*Nové členské země EU, především ty ze Střední a Východní Evropy, mají sklon být více atlantistické, než někteří stávající členové (...). Tyto země oceňují přítomnost Spojených států jako protiváhu evropských velmocí.*“⁶

Podobných příkladů by se daly uvést desítky a zdaleka by se nejednalo jen o rutinně pozitivní politická a diplomatická vyjádření, ale o přesvědčení sdílené mnoha experty na zahraniční politiku působícími ve výzkumných organizacích, think-tancích a na různých akademických pracovištích.

Je však samozřejmé, že jak ve Střední Evropě, tak ve Spojených státech bylo přesvědčení o existenci takového „zvláštního vztahu“ vždy předmětem sporů. Ještě silnější diskuse pak probíhaly o tom, zda by takový těsný vztah existovat vůbec měl a zda je americkým (či středoevropským) zájmům prospěšný. Mnoho zahraničněpolitických realistů ve Spojených státech, především těch blížících se izolacionistickému pólu realismu, argumentovalo tím, že blízký vztah ke Střední Evropě škodí americkým globálním zájmům. Což ovšem mnohdy implikuje, že také tito kritici existenci „zvláštního vztahu“ mezi USA a Střední Evropou uznávají, ale vinu za jeho vytvoření kladou ztřeštěným wilsonovcům a hamižným hamiltonovcům, tvořícím liberálně-institucionalistický směr americké zahraniční politiky.⁷

V každém případě platí, že přesvědčení o existenci takového zvláštního vztahu na americké straně nevyvěrá jen z nějakých materiálních skutečností, ale bylo a je zakotveno primárně

3 A. Wess Mitchell: *Tipping the Scales – Why Central Europe Matters to the United States*. Washington, CEPA 2005, s. V.

4 Tamtéž, s. 36.

5 Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door: How the Alliance Remade Itself for a New Era*. New York, Columbia University Press 2002, s. 12.

6 Esther Brimmer: *EU Enlargement and Transatlantic Relations*. In: Esther Brimmer, Stefan Froehlich (eds.): *The Strategic Implications of European Union Enlargement*, Center for Transatlantic Relations, Washington 2005, s. 235.

7 Vymezením těchto pojmů, respektive tradic a přístupů, jež reprezentují, se zabývá část 4 této práce.

v rovině idejí a sebedprojekcí, na níž je možné chápat Střední Evropu (ve smyslu geopolitického regionu) jako produkt specifické tradice amerického zahraničněpolitického myšlení. Od svého vzniku po skončení první světové války jsou pak region a jeho osud spojeny s úspěchy a nezdary této myšlenkové tradice v mezinárodní politice.

Dominantní středoevropské vnímání Spojených států jako benevolentní supervelmoci a touha politických elit regionu pěstovat s Američany „zvláštní vztahy“ je poměrně snadno vysvětlitelná. Středoevropané vnímali Spojené státy jako vzdálenou velmoc, jež nikdy neohrožovala jejich bezpečnost, území, nezávislost a prosperitu. Často šlo spíše o opak, tedy vnímání USA jako nepostradatelného „zámořského vyvažovatele“ (*off-shore balancer*), krotícího ambice agresivních evropských velmocí. Středoevropané proto mohli v některých historických obdobích vnímat Spojené státy jako ochránce svých zájmů, a to díky charakteristické americké kombinaci liberálních komerčních zájmů, demokratizační agendy a misionářského idealismu.⁸

Asmus a Vondra shrnují: „*Pokud existuje nějaká pozitivní zkušenost, sdílená ve Střední Evropě, je to zkušenost se Spojenými státy. Tato pozitivní zkušenost je v ostrém kontrastu nejen k historii turbulentních vztahů regionu s jeho tradičními nepřáteli Ruskem a Německem, ale rovněž k jeho neuspokojivým historickým zkušenostem s dalšími důležitými západními velmocemi jako jsou Francie a Velká Británie. V očích většiny Středo- a Východoevropanů představují Spojené státy jedinou důležitou západní velmoc, jež pro ně nikdy neznamenal hrozbu.*“⁹

Středoevropští pokrokaři, liberálové a nacionalisté Spojené státy tradičně vnímali jako politického i ideového oponenta těch evropských velmocí, vůči nimž se sami vymezovali. Od počátku devatenáctého století Amerika rovněž představovala fyzické útočiště pro generace středoevropských politických utečenců. V meziválečném období zase některé středoevropské země (především Československo) ostentativně sdílely americkou veřejnou filozofii založenou na progresivistickém liberálním demokratismu.¹⁰

8 Zde se samozřejmě jedná jen o dominantní (oficiální) naraci historie středoevropsko-amerických vztahů, převládající ve Střední Evropě po studené válce. Oficiální narace padesátých let 20. století naopak prezentovala USA jako bezprostřední hrozbu.

9 Asmus, Vondra: *The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe*, ss. 204-5.

10 Pro silné vyjádření sounáležitosti vznikajícího Československa s americkou politickou tradicí viz *Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou československou* (Washingtonská deklarace), Paříž, 18.10. 2018.

Podle Wesse Mitchella vyrůstá „...atlantistická orientace [Střední Evropy] z historické role Ameriky jako podporovatele demokracie a sebeurčení ve Střední Evropě a jako jediné důležité velmoci, jež nikdy nepředstavovala hrozbu jakékoli zemi v tomto regionu.“¹¹

Proč ale toto středoevropské přesvědčení o existenci „zvláštního vztahu“ sdílelo a stále sdílí také mnoho Američanů? Lze samozřejmě vyjmenovat řadu historických faktorů, jež bývají americkými zastánci spolupráce se Střední Evropou (i jejich středoevropskými soupeřnicemi) využívány k její legitimizaci (či dokonce „esencializaci“).

Taková narace obvykle začíná vojenským příspěvkem Poláků americkým rebelům v době války za nezávislost. Jejich sebeobraz revolučního národa pak přispěl k sympatizujícímu pohledu Američanů na dlouhou sérii polských protiruských (protisovětských) povstání v devatenáctém i dvacátém století. V roce 1848 zase americká veřejnost masově podporovala maďarskou revoluci proti habsburské vládě a ruské intervenci.¹²

Dalším zdrojem amerických sympatií ke Střední Evropě může být fakt, že je značný počet Američanů středoevropského původu. Roli rovněž mohla hrát rozšířená americká představa, že Střední Evropa je věčnou obětí agresivních útoků sousedních velmocí, jež mají navíc nepěknou vlastnost přerůst do rozsáhlých konfliktů vyžadujících přímé americké vojenské angažmá. Podobných vysvětlení bychom jistě v diskursu americko-středoevropských vztahů našli více.

To vše by ale jen těžko dostačovalo k tomu, aby se na obou stranách Atlantiku vytvořila představa zvláštního, unikátního vztahu. Mnoho regionů světa se může vykázat podobnou nebo dokonce ještě mnohem bohatší historií vzájemných vztahů se Spojenými státy. Výše shrnuté faktory nečiní ze Střední Evropy v kontextu americké zahraniční politiky žádný výjimečný případ.

Francouzi a Němci přispěli k americké válce za nezávislost mnohem více, než Poláci. Za poslední dvě století na různých místech světa proběhlo velké množství povstání a revolucí, k nimž Američané cítili sympatie a jimž poskytovali svou přímou či nepřímou podporu.

11 A. Wess Mitchell: *Tipping the Scales*, ss. 36-37.

12 K americkému vnímání maďarské revoluce viz podrobněji Robert Kagan: *Dangerous Nation: America's Place in the World From Its Earliest Days to the Dawn of the 20th Century*. New York, Alfred A. Knopf 2006, ss. 255-263.

Přistěhovalci z jiných částí Evropy byli mnohem početnější, než příchozí ze Střední Evropy. Dokonce i stereotypizovaná úloha Střední Evropy jako zdroje konfliktů zasahujících vitální zájmy USA byla zřejmě zcela náhodná a události v jiných částech světa pro vznik válek a konfliktů stejně důležité. Proč však dodnes zrovna pojmy a koncepty jako „Mnichov“ (*Munich*) a „Jalta“ (*Yalta*) představují tak důležité symboly či obrazy využívané v americké zahraničněpolitické diskusi?

Je snad tím hlavním rozdílem, jež odlišuje Střední Evropu od zbytku světa, absence jakýchkoli vojenských konfliktů s USA, což kontrastuje s regiony jako jsou západní Evropa, Latinská Amerika či východní a jihovýchodní Asie, jež sice mnohdy měly bližší vztahy se Spojenými státy, ale rovněž s nimi často válčily? Je samozřejmě možné, že sdílená představa o trvale mírových a přátelských vztazích přispěla ke kultivaci přesvědčení o zvláštním vztahu. Skutečný důvod však může být hlubší. Nesouvisí s materiálními skutečnostmi vztahu mezi Střední Evropou a Spojenými státy, ale spíše s domácí americkou diskusí o postavení a úloze USA ve světě. Konkrétně jde o to, že dominantní postavení v americkém zahraničněpolitickém myšlení a americké národní identitě zaujímal v uplynulých sto letech „misionářský“ liberální wilsonismus.

Lze říci, že Střední Evropa jako geopolitický region je výsledkem americké wilsonovské zahraniční politiky. Existence regionu jako takového i jednotlivých států je tak úzce spjata s první skutečně globální zahraničněpolitickou strategií USA, formulovanou a prosazovanou administrativou prezidenta Wilsona po první světové válce. Střední Evropu jako prostor tvořený malými státy ležícími mezi Německem a Ruskem je možné chápat jako produkt wilsonovské revoluce v mezinárodní politice.

Wilsonismus přitom od poloviny dvacátého století trvale představuje nejvlivnější myšlenkovou školu americké zahraniční politiky. Američtí wilsonovci cítili v důsledku role, již Spojené státy sehrály při vzniku Střední Evropy po první světové válce, za osud regionu jakousi „zvláštní zodpovědnost“, jež se po skončení studené války realizovala prostřednictvím úzkých politicko-bezpečnostních i personálních vazeb. Od chvíle, kdy byla Střední Evropa jakožto politický region s přispěním amerického wilsonismu vytvořena, navíc představuje jakýsi praktický test wilsonovských myšlenek. Selhání wilsonovských principů právě a především ve Střední Evropě nevyhnutelně znamená diskreditaci wilsonismu jakožto myšlenkové školy, politického programu i relevantní

zahraničněpolitické strategie. Každý pokus podřídít Střední Evropu vládě totalitních velmocí představoval přímý útok na principy amerického wilsonismu.¹³

Pokud uvážíme, že wilsonovské myšlenky, sdílené velkou částí demokratů i republikánů, dominovaly americké zahraniční politice po značnou část dvacátého století, a že mnoho autorů (zastánců i kritiků wilsonismu) tvrdí, že wilsonovská misionářská mentalita je nevykořenitelně zakotvena v americké národní identitě, je zřejmé, jak se mohla Střední Evropa, primárně jako symbol, dostat do tak prominentní pozice v americkém zahraničněpolitickém myšlení.

Je navíc pravděpodobné, že wilsonismus bude americké zahraniční politice dominovat i v následujících letech, a to navzdory relativnímu mocenskému úpadku Spojených států a únavě americké veřejnosti z nevydařených wilsonismem alespoň částečně inspirovaných intervencí na v Iráku a Afghánistánu.¹⁴

Je nutné dodat, že „zvláštní vztah“ mezi USA a Střední Evropou se v praktické politice mohl realizovat teprve v období po skončení studené války. Po převážnou část dvacátého století existoval jen na rovině idejí. Střední Evropa, a ještě spíše pojmy a koncepty spjaté s její historií, jako například „appeasement“, „Mnichov“, „podpora demokracie“ (*democracy promotion*) či „détente“, sloužily jako symboly využívané v klíčových amerických zahraničněpolitických debatách, včetně těch, jež se Střední Evropou jako reálně existujícím místem neměly nic společného.

Vytrvalý americký zájem o Střední Evropu tedy vychází především z dominantní tradice amerického zahraničněpolitického myšlení, což však zároveň znamená, že alternativní myšlenkové tradice, jež se vůči wilsonismu vymezují, jsou k úzkým americko-středoevropským vztahům (zejména v období po studené válce) spíše kritické a považují je za nerozumnou či přímo nebezpečnou politiku.

13 Za myšlenky vyjádřené v tomto odstavci autor vděčí Wessovi Mitchellovi (rozhovor A. Wess Mitchell, Washington, 27. března 2009).

14 Realista-jeffersonovec a kritik wilsonismu Richard Gamble je nucen uznat, že „*Morálkou se ohánějící intervencionismus konvenuje naší národní marnivosti a přesvědčení. Musíme se vyrovnat s faktem, že na wilsonismu je něco hluboce a autenticky americké. Nemůžeme předstírat, že impuls měnit svět je v naší historii a povaze něčím cizorodým nebo že nám byl nějak vnucen. (...) Některým lidem nepřipadá Amerika postrádající impuls činit dobro vůbec jako Amerika. Což činí realistickou zahraniční politiku obtížně prodejným zbožím.*“ (Richard M. Gamble: *Wilsonian Slaughter*. In: *The American Conservative*, February 23, 2008, s. 32). Viz také Walter Russell Mead: *Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World*. New York, Alfred A. Knopf 2001, 132-173; Robert Kagan: *Neocon Nation: Neoconservatism, c. 1776*. In: *World Affairs*, Spring 2008, ss. 13-35.

Míru, s jakou americký wilsonismus ovlivnil dějiny Střední Evropy, bychom neměli omezovat jen na rozpad středoevropských impérií v důsledku první světové války a vytvoření nových nezávislých států. Wilsonovské myšlenky se rovněž měly stát doktrinárním základem politického uspořádání nově nezávislých zemí v regionu. Ambicí amerických wilsonovců po první světové válce nebylo jen potrestat nepřátele a rozbít stará mnohonárodnostní impéria, ale radikálně reformovat samotnou strukturu mezinárodních vztahů a rozšířit americké liberálně-demokratické hodnoty.

Zničení poražených říší mělo být pouhým prostředkem. Zakladatelský mýtus Československa, nejtypičtějšího wilsonovského útvaru meziválečného období, byl založen na představě národní revoluce vedené proti morálně zkažené a utlačovatelské nadvládě. Stejně jako tomu bylo v případě amerického zakladatelského mýtu.¹⁵

Pád komunistických režimů a rozpad sovětského bloku vrátil region Střední Evropy opět do středu pozornosti amerických wilsonovců. Ti k regionu přistupovali mimo jiné jako k vítanému materiálu, na němž budou moci v praxi prokázat platnost a užitečnost svých principů, postupů a navrhovaných řešení.

Nepochybný úspěch (alespoň ve srovnání s pesimistickými predikcemi odpůrců wilsonovské agendy), jehož Střední Evropa dosáhla v devadesátých letech v souvislosti s přechodem k liberální demokracii a tržní ekonomice a vstupem do západních multilaterálních institucí, znamenal pro americké wilsonovce vítaný praktický doklad správnosti a funkčnosti jejich myšlenek a zároveň silný argument, který mohli používat v diskusi proti svým domácím odpůrcům. Úspěšná demokratizace a stabilizace Střední Evropy posílila přesvědčení wilsonovců o univerzální aplikovatelnosti amerických hodnot.

Postudenoválečná Střední Evropa měla z pohledu amerických wilsonovců sloužit jako vzor pro demokratizační procesy v jiných regionech světa. Osud Střední Evropy a stabilita jejích demokratických institucí tak zůstává klíčovým nástrojem obhajoby wilsonovského myšlení. Pokud by demokratizace selhala i v kulturně a politicky poměrně kompatibilní Střední Evropě, přesvědčení o univerzální použitelnosti wilsonovské agendy by bylo

15 Pro dobové vyličení vnímané kulturní a politické blízkosti Československa a USA viz John Patrick: *Czechoslovaks, Yankees or Europe*. In: *The National Geographic Magazine*, volume 74, number 2 (August 1938), ss. 173-225.

zdiskreditováno. Je tedy v zájmu wilsonovců aktivně dbát o stabilitu a demokracii ve Střední Evropě; neúspěch středoevropské demokratizace by wilsonismus silně poškodil.

Tato role, již Střední Evropa a americké zahraničněpolitické diskusi hraje, vysvětluje také intenzitu kontroverzí týkající se regionu a symbolů s ním spojovaných. Velké množství příslušníků amerického zahraničněpolitického establishmentu úzké vztahy se Střední Evropou podporuje a v regionu spatřuje předsunutou základu amerických liberálně demokratických hodnot. Američtí zahraničněpolitici realisté však považují přílišnou pozornost věnovanou Střední Evropě za neúčinně vynakládané zdroje, nebo dokonce za ohrožení amerických národních zájmů. V rámci tohoto kritického přístupu se již v devadesátých letech objevují hlasy, že Střední Evropa je z hlediska priorit americké zahraniční politiky zcela nedůležitým regionem, jehož wilsonovci zneužívají s cílem účelově podpořit svou zahraničněpolitickou agendu. „Zvláštní vztah“ se Střední Evropou tedy má ve Spojených státech jak své příznivce, tak zásadní odpůrce.

1.2. Cíle práce a výzkumné otázky

Význam a povaha středoevropsko-amerických vztahů se staly v uplynulých dvou desetiletích ve Spojených státech častým předmětem diskuse. Jak naznačila předchozí kapitola, spory mezi soupeřícími myšlenkovými směry americké zahraniční politiky se promítaly také do vnímání vztahů mezi USA a středoevropskými zeměmi.

V několika případech se dokonce problematika středoevropsko-amerických vztahů dočasně stala jedním z nejdůležitějších témat americké zahraniční politiky. Jedná se především o myšlenkově velmi bohatou diskusi o rozšíření NATO ve druhé polovině devadesátých let, v níž se střetli zástupci hlavních směrů amerického politického myšlení a přeli se o budoucnost americké politiky vůči Evropě a Rusku. Analýze této debaty se bude věnovat tato práce.

Unikátní součástí tvorby a implementace americké zahraniční politiky je právě veřejná debata, již se účastní experti, akademici, bývalí a současní diplomaté, zástupci think-tanků, novináři, esejisté, autoři polemických knih o zahraniční politice a mezinárodních vztazích či historici. Tato veřejná diskuse, jež se odehrává především na stránkách specializovaných

magazínů, prestižních týdeníků, seriózních deníků a publikací akademických pracovišť a think-tanků, odráží široké spektrum amerického zahraničněpolitického myšlení.

To samozřejmě není jednotné a neobsahuje jen jednu sadu ideových a politických východisek a závěrů. Obsahuje řadu různých směrů, tradic a táborů, jež spolu soupeří o vliv na tvorbu zahraniční politiky i na americké veřejné mínění. Soupeřící směry amerického zahraničněpolitického myšlení se samozřejmě odlišují také ve svém vnímání Střední Evropy a ve svých postojích k úloze tohoto regionu v mezinárodní politice a při naplňování amerických zájmů a zahraničněpolitických priorit.

Hlavním cílem této práce je zmapovat americké pohledy na postavení a úlohu Střední Evropy po skončení studené války. Její ambicí je systematizovat tu výšeč amerického myšlení, jež se dotýká Střední Evropy a vztahů USA s tímto regionem, a porozumět tomu, jak jednotlivé myšlenkové směry a tradice na tuto tematiku pohlížely. Za tímto účelem využívá dvě existující typologizace amerického zahraničněpolitického myšlení a následně se pokouší formulovat typologizaci vlastní, jež by byla vhodnější pro postižení spektra amerických pohledů na Střední Evropu.

Tato práce se nezabývá historickou analýzou středoevropsko-amerických vztahů po studené válce, ani praktickou tvorbou americké politiky vůči Střední Evropě v tomto období. Jejím cílem není popsat, co se ve středoevropsko-amerických vztazích skutečně stalo, ani analyzovat praktické projekty typu rozšíření NATO, ale porozumět americkému zahraničněpolitickému myšlení, respektive jeho jedné tematické součásti: té, jež se týká středoevropsko-amerických vztahů a postavení Střední Evropy v mezinárodní politice.¹⁶

Práce proto není diplomatickou historií, chronologickým popisem vývoje vzájemných vztahů ani politologickou analýzou tvorby americké zahraniční politiky. **Jedná se o analýzu amerického diskursu o Střední Evropě po skončení studené války, přičemž**

¹⁶ V oblasti historické či politologické analýzy vývoje americko-středoevropských vztahů po studené válce již existuje řada knižních i časopiseckých publikací. Všechny se ovšem zabývají jen nějakou dílčí tematickou či časovou výšečí z této problematiky a nesnaží se ji analyzovat v celé šíři a časovém rozsahu. O procesu rozšíření NATO v devadesátých letech, včetně americké debaty o tomto projektu, psali Ronald Asmus a James Goldgeier (Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door: How the Alliance Remade Itself For a New Era*. New York, Columbia University Press 2002, xxxii + 372 s.; James M. Goldgeier: *Not Whether But When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*. Washington, Brookings Institution Press 1999, xi + 218 s.). O postavení Střední Evropy v oficiálních amerických zahraničněpolitických dokumentech psal nedávno Pavel Hlaváček (Pavel Hlaváček: *Comparing National Security Strategies of the United States toward Central Europe and East Asia after the Cold War, 1990-2010*. In: *Politics in Central Europe*, Volume 7, Number 1, June 2011, ss. 35-56).

práce nepředpokládá přímý kauzální vztah mezi touto diskusí a reálnou podobou zahraniční politiky. Předpokládá nicméně, že praktická podoba americké zahraniční politiky vůči Střední Evropě je touto diskusí ovlivňována, respektive že postoje, názory a návrhy v ní vyjádřené slouží jako jeden ze zdrojů pro její tvorbu.

Přestože je nemožné prokázat přímý kauzální vztah mezi zahraničněpolitickou diskusí a reálnou podobou americké zahraniční politiky vůči Střední Evropě (a tato práce takovou ambici ani nemá), lze se domnívat, že prostřednictvím analýzy diskuse můžeme přinejmenším určit vnější mantinely, mezi nimiž se americká zahraniční politika vůči Střední Evropě pohybovala a zřejmě i nadále pohybovat bude.

Analýza diskursu sice nemůže být nástrojem predikce budoucí americké zahraniční politiky, může však napovědět, s čím vším můžeme v americké politice vůči Střední Evropě počítat a jaké možnosti její tvůrci mají. Jinými slovy, analýza diskursu odhalí alespoň to, co si americké vlády mohou vůči Střední Evropě dovolit bez toho, aby se zásadním způsobem vymknuly z existujících představ o žádoucí podobě vztahů s tímto regionem.

Představy či mýty o „zvláštním vztahu“ mezi USA a Střední Evropou, jež se objevují v americké zahraničněpolitické diskusi posledních dvaceti let, stejně jako mnohdy vášnivé kritiky těchto představ, ukazují na to, že obrazy Střední Evropy a diskuse o nich hrají v americkém zahraničněpolitickém myšlení nikoli zanedbatelnou úlohu. Jedná se o téma svým významem minimálně srovnatelné s americkými diskusemi o vztazích s jinými regiony – západní Evropou, Latinskou Amerikou či jihovýchodní Asíí.

Přesto nebyl americký diskurs o Střední Evropě po studené válce ještě nikdy systematicky analyzován. Ambicí této práce je existující mezeru zaplnit, prozkoumat americký diskurs, popsat spektrum názorů na úlohu Střední Evropy v americké zahraniční politice a vytvořit vhodnou typologii amerických postojů k regionu.

Hlavní výzkumná otázka, již chce tato práce zodpovědět, zní: **Jaké je spektrum amerických postojů ke Střední Evropě, vyjadřovaných ve veřejné americké zahraničněpolitické diskusi od konce studené války?** Dílčí výzkumné otázky jsou následující:

- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí liberálové?
- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí neokonzervativci?
- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí realisté?
- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí jeffersonovci?
- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí hamiltonovci?
- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí wilsonovci?
- Jak na vztahy se Střední Evropou pohlíží američtí jacksonovci?
- Jsou konvenční typologie amerického zahraničněpolitického myšlení, použité v práci, vhodné pro systematizaci amerických postojů ke Střední Evropě?
- Pokud ne, jak by mohla vypadat vhodnější typologie?

Práce se hlásí k epistemologické (metodologické) pozici interpretativního kvalitativního výzkumu, jehož cílem je porozumět zkoumanému diskursu v jeho vlastním kontextu. Přímou kauzální vazbu mezi diskursem a prakticky prováděnou zahraniční politikou nespaturuje, respektive se domnívá, že není možné je kvalitativní analýzou diskursu odhalit.

Za účelem systematizace amerického myšlení o Střední Evropě a zároveň zodpovězení výzkumné otázky týkající se vývoje amerického diskursu využívá práce již zmíněnou klíčovou debatu o rozšíření Aliance, která ve Spojených státech probíhala v devadesátých letech, byla poměrně dlouhá (trvala přibližně mezi lety 1993 a 2000) a myšlenkově bohatá a projevílo se v ní široké spektrum postojů. Zároveň bylo v jejím rámci vyprodukováno obrovské množství textů, což z ní činí ideální zdroj empirického materiálu.

1.3. Struktura práce

Tato práce je včetně úvodu a seznamu zdrojů členěna do osmi hlavních částí. **Druhá část** obsahuje výklad celkového metodologického přístupu i dílčích metodických nástrojů, jichž tato práce využívá. Rovněž poskytuje přehled zdrojů, z nichž práce čerpá empirický materiál určený k analýze. Vysvětluje tedy, kde hledat data za účelem interpretace amerického zahraničněpolitického diskursu o Střední Evropě. Kromě toho se druhá část stručně věnuje otázce geografické definice Střední Evropy a tomu, zda je nějaké závazné vymezení regionu pro účely této práce vůbec potřebné.

Třetí část je věnována veřejné americké zahraničněpolitické diskusi a jejímu významu pro tvorbu a implementaci zahraniční politiky USA. Nejprve je diskutována tvorba zahraniční politiky a vstupy do rozhodovacího procesu za použití perspektivy hladin analýzy. Veřejná zahraničněpolitická diskuse je lokalizována na hladině společenských (sociálních) vstupů.

Čtvrtá část se zabývá typologiemi amerického zahraničněpolitického myšlení a nabízí tak jakousi matici (kategorie), jež dále poslouží k systematizaci a interpretaci empirického materiálu, tedy americké debaty o Střední Evropě. Tato práce využívá dvou standardních typologií amerického zahraničněpolitického myšlení, jež jsou běžně využívány jak v amerických politických diskusích, tak pro odbornou reflexi americké zahraniční politiky.

První z typologií dělí americké myšlení do třech širokých směrů: liberálního, neokonzervativního a realistického. Druhá použitá typologie byla vypracována historikem Walterem Russellem Meadem a pracuje se čtyřmi zahraničněpolitickými tradicemi: jeffersonismem, hamiltonismem, wilsonismem a jacksonismem. Kromě definice všech sedmi pozic/směrů/tradic/táborů nabízí čtvrtá část rovněž klíč k jejich pochopení. Obě typologie srovnává, hledá mezi nimi styčné body a identifikuje jejich slabé a silné stránky. Rovněž se pokouší nahlédnout pod jejich povrch a identifikovat vnitřní rozdíly ve všech sedmi směrech.

Pátá část je věnována analýze americké diskuse o rozšíření NATO v devadesátých letech. Jednalo se o první „velkou“ americkou debatu o politice země vůči Střední Evropě. Tato práce ji využívá pro porozumění americkému zahraničněpolitickému myšlení souvisejícímu s úlohou a postavením regionu v mezinárodních vztazích. Pátá část nejprve identifikuje liberální, neokonzervativní a realistické postoje vůči Střední Evropě a následně aplikuje také Meadovu typologizaci.

Vzhledem k tomu, že obecné typologie amerického zahraničněpolitického myšlení nejsou pro porozumění americké debatě o Střední Evropě ideálně vhodné (jak ukazují výsledky analýzy, sympatizanti jednoho směru či tradice mívají zásadně odlišné pohledy na problematiku Střední Evropy), v **šesté části** se práce pokouší formulovat vlastní typologii, jež by byla založena na kategoriích relevantních právě pro americko-středoevropské vztahy, respektive jejich reflexi v americkém zahraničněpolitickém myšlení.

Sedmou částí je závěr, který shrnuje odpovědi na výzkumné otázky formulované v úvodu. Následuje seznam použité literatury a zdrojů, včetně seznamu osobních rozhovorů autora s vybranými účastníky americké zahraničněpolitické diskuse.

2. METODOLOGIE A METODIKA

2.1. Základní epistemologická a metodologická východiska

Jak již bylo řečeno, tato práce využívá metodologie interpretativního kvalitativního výzkumu, konkrétně analýzy diskursu. Cílem je porozumět americkému zahraničněpolitickému myšlení, nikoli vysvětlit případné kauzální vazby v tvorbě americké zahraniční politiky. Diskursivní analýza nepovažuje jazyk za pouhý komunikační nástroj popisující skutečnou realitu sociálního světa, ale za prostředek vytváření významu.

Diskursivní analýzu, tedy studium textů, jejichž prostřednictvím dochází k vytváření sociální reality, je proto nutné chápat jako studium významotvorných praktik. „Texty“ v širším smyslu (zahrnující například i veřejné projevy či rozhovory politiků, diplomatů a expertů, vystoupení ve sdělovacích prostředcích a podobně) jsou samotné nedílnou součástí politicko-sociální reality a dokonce jednou z jejích konstitutivních složek.¹⁷

Analýza diskursu se nepokouší zjistit, zda jsou konkrétní výroky a prohlášení, jež interpretuje, objektivně pravdivé, tedy zda a do jaké míry odpovídají objektivní realitě sociálního světa. Místo toho zkoumá, jak lidé, kteří se veřejného diskursu účastní, svět vnímají a jak mu rozumí. Jinak řečeno, jak prostřednictvím textů sociální realitu a její dílčí významy a smysl jednotlivých objektů a činností konstruují.¹⁸

Diskursivní analýza je součástí širší skupiny metodologických přístupů označovaných za analýzu textu. V každém případě neexistuje jen jedna varianta diskursivní analýzy, ale celá řada: kritická diskursivní analýza, historická diskursivní analýza či analýza metafor.¹⁹ Tato práce využívá obsahovou diskursivní analýzu, jež nemá žádné normativní společensko-kritické cíle.

Diskursivní analýzu lze chápat buď jako pouhý metodologický nástroj, jehož cílem je výzkum a porozumění nějaké tematicky vymezené oblasti společenské reality, nebo jako součást explicitního normativního projektu, například v podobě kritického zhodnocení

¹⁷ Vít Beneš: *Diskursivní analýza*. In: Petr Drulák (ed.): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha, Portál 2008, s. 93.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, s. 94.

společenských nerovností za účelem prosazení emancipační agendy. Tato práce se jednoznačně hlásí k prvnímu významu diskursivní analýzy jako metodiky pro porozumění určité části sociální reality bez toho, aby s sebou nesla nějaký normativní náboj.

Analýza textu je v převážné míře založena na interpretativním stylu vědecké práce. Jejím cílem je tedy „porozumění“ (*understanding*), nikoli „vysvětlení“ (*explaining*). Nepokouší se odhalovat kauzální vztahy mezi nezávislými a závislými proměnnými, ale zmapovat různé pozice, které autoři textů (tedy účastníci diskursu) zaujímají. Stejným způsobem k tématu postavení Střední Evropy v americkém zahraničněpolitickém myšlení po studené válce přistupuje i tato práce.

Její ambicí je porozumět debatě, jež se ve Spojených státech vedla, nikoli vysvětlit americkou zahraniční politiku vůči Střední Evropě tak, jak byla v praxi skutečně realizována. V takovém případě by se jednalo o klasickou diplomatickou historii, chronologicky popisující řetězec událostí a pokoušející se identifikovat příčinné vztahy.

Stejně tak se tato práce nepokouší vysvětlit povahu (nebo dokonce kauzalitu) vztahu mezi veřejnou zahraničněpolitickou diskusí ve Spojených státech a reálnou tvorbou a implementací zahraniční politiky země. Stejně jako všichni autoři věnující se analýze americké zahraniční politiky vychází z předpokladu, že v nějaké míře do procesu tvorby americké zahraniční politiky sice vstupuje, ale je obtížné její vliv kvantifikovat či popsat. Můžeme se spíše domnívat, že v různých situacích je význam veřejné (expertní a politické) diskuse v procesu rozhodování a implementace různě velký.

Lze rovněž přepokládat, že vztah veřejné diskuse a reálné zahraniční politiky je obousměrný. Tedy že nejen veřejná diskuse vstupuje do procesu tvorby zahraniční politiky, ale realizace zahraniční politiky zpětně přispívá k formování diskuse. To, že ve vztahu mezi společenským diskursem (například vymezením národní identity) a reálnou podobou zahraniční politiky země nemůžeme hledat přímé a jednosměrné kauzální vztahy, je zřejmé právě tehdy, když si uvědomíme, že se obě tyto roviny konstituují navzájem. Můžeme sice předpokládat, že diskurs (texty, diskuse) nějak vstupuje do tvorby zahraniční politiky a dává jí smysl a význam, ale zároveň platí, že je sám zahraniční politikou konstituován.²⁰

20 Lene Hansen: *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*, London, Routledge 2006, ss. 17-25.

V každém případě je prakticky nemožné určit kauzalitu mezi rovinou zahraničněpolitické diskuse a rovinou praktické realizace zahraniční politiky. Porozumění veřejné diskusi nám spíše pomůže zmapovat myšlení, jež tvoří vnější mantinely americké zahraniční politiky. Lze se totiž domnívat, že realizace americké zahraniční politiky se může odehrávat pouze v rámci limitů nastavených zahraničněpolitickým myšlením, jež se projevuje v podobě veřejné diskuse. Pokud by realizace zahraniční politiky měla tendenci tyto limity prolomit, okamžitě se to na podobě veřejné diskuse projeví.

Povahou americké veřejné zahraničněpolitické diskuse a jejím postavením v procesu tvorby zahraniční politiky se podrobněji zabývá následující kapitola.

2.2. Typologizace jako metoda

Hlavním metodickým nástrojem, který tato práce využívá pro porozumění americkému myšlení souvisejícímu s postavením a úlohou Střední Evropy v americké zahraniční politice, je typologizace. Pomocí typologií se práce snaží postihnout škálu pozic týkajících se vztahů mezi Spojenými státy a Střední Evropou a objevujících se v americké zahraničněpolitické diskusi po studené válce. Cílem je přitom zmapovat pozice, jež se v reálně probíhající diskusi skutečně objevily, nikoli zkonstruovat úplnou škálu hypotetických (abstraktních) pozic, jež se objevit mohly.

Typologizace proto slouží jako vodítko, jež umožňuje americkou zahraničněpolitickou diskusi systematizovat a zaručit, že na nějakou relevantní pozici, jež se v jejím rámci objevuje, nezapomeneme. Práce nejprve využívá dvou existujících typologizací, sloužících k porozumění a systematizaci amerického zahraničněpolitického myšlení jako celku. Následně se pokouší vytvořit specializovanou typologizaci, je by dokázala zmapovat konkrétně americkou diskusi o roli a postavení Střední Evropy v americké zahraniční politice.

V případě obou již existujících typologizací práce postupuje spíše deduktivně, protože u každé jednotlivé pozice vyvozuje její pohled na otázku Střední Evropy. Tento postup však není abstraktní, ale je zakotven v analýze skutečně probíhající diskuse. Deduktivnost je proto v tomto případě nutné brát s rezervou, ve skutečnosti se jedná o deduktivní metodu

neustále konfrontovanou s empirickým materiálem, tedy tím, co bylo reprezentanty jednotlivých pozic o Střední Evropě skutečně napsáno.

Pro vytvoření specializované typologie zachycující škálu amerických postojů ke Střední Evropě je pak využita induktivní metoda: sebraný empirický materiál týkající se amerických pohledů na region a jeho roli v americké zahraniční politice je za pomoci relevantních kritérií systematizován a zobecněn do podoby jednotlivých pozic tvořících novou, specializovanou typologii.

Diskursivní analýza pojímá realitu jako sociálně konstruovanou a jedním z jejích cílů je porozumět způsobu, jak je tato realita intersubjektivně tvořena prostřednictvím „textů“ a významotvorných praktik.²¹ Tato ambice jde však z pohledu této práce příliš daleko. Jak bylo vysvětleno výše, jejím cílem je zmapovat jen jednu vrstvu tvorby zahraniční politiky, tedy veřejnou zahraničněpolitickou diskusi, a porozumět logice jejích jednotlivých pozic, a to jak vnitřní logice každé pozice, tak logice jejího vztahu k ostatním pozicím v rámci dané typologie.

V souvislosti s vlivem „textů“ (v našem případě veřejné zahraničněpolitické diskuse v USA) na konstrukci sociální reality se nejedná o mechanickou kauzalitu, ale o kauzalitu zprostředkovanou. Texty vytvářejí význam, který je prostředkem jeho případných společenských účinků: *„Vzhledem k tomu, že nemůžeme tvrdit, že by konkrétní charakteristiky textu automaticky vyvolávaly určité změny ve znalostech či chování lidí, nemůžeme chápat tento typ kauzality jako výskyt pravidelných souvislostí mezi příčinou a účinkem. (...) tyto mechanismy odrážející omezení sociální struktury a praktik existují pouze jako potenciality, které mohou, ale nemusí být ‚aktivovány‘ (realizovány) ve skutečném světě. Jestliže mechanismy nemusejí být aktivovány nebo mohou být vyváženy protichůdnými mechanismy, skutečný (realizovaný) svět není předpověditelný.“*²²

Různé varianty diskursivní analýzy mohou být odlišeny také na základě toho, o co se primárně zajímají. O formální vlastnosti textů, nebo spíše o jejich obsah? O to, jak je co řečeno, nebo o to, co je řečeno (případně není řečeno)? Tato práce vychází z druhé varianty a primárně se tedy zabývá významovým obsahem zkoumaných textů, nikoli jejich jazykovou analýzou, například analýzou metafor.

21 Vít Beneš: *Diskursivní analýza*, s. 95.

22 Tamtéž.

V případě analýzy diskursivní složky zahraniční politiky musíme nejprve zodpovědět několik metodických otázek:²³

- Jaký typ textů zkoumáme, respektive kdo je jejich původcem (oficiální vládní dokumenty, média, opozice, akademická a expertní sféra)?
- Zkoumáme historické téma sevřené v kratším časovém úseku, nebo je cílem zmapovat vývoj diskursu ve sledu více událostí v rámci delšího časového období?
- Kolik událostí zkoumáme: jednu, nebo více tematicky propojených událostí?

Odpovědí na první otázku je, že tato práce se zabývá veřejnou zahraničněpolitickou diskusí v USA, což je specifický fenomén, jež v takové podobě a rozsahu nenajdeme v žádné jiné zemi. Není podstatné, jakou profesní minulost mají autoři textů účastníci se diskuse, tedy zda to jsou akademičtí výzkumníci v oboru mezinárodních vztahů, zahraniční politiky či historie, experti působící v think-tancích, bývalí (nebo současní) diplomaté a státní úředníci, vojenští stratégové, vládní poradci či „veřejní intelektuálové“ a novináři.

Podstatnější je, jakou formu a styl svým textům dávají (polemické argumentativní eseje kriticky hodnotící určitý aspekt či téma americké zahraniční politiky a navrhuující jiné, lepší řešení) a jaké platformy využívají pro jejich zveřejnění (specializované zahraničněpolitické časopisy, prestižní týdeníky, seriózní deníky, prestižní nakladatelství věnující se zahraniční politice, interní publikační formáty univerzit a think-tanků). V každém případě tato práce neanalyzuje formální/oficiální vládní dokumenty. Texty, jež napsali vládní představitelé a jež odpovídají oběma výše popsaným kritériím, však ano.

Odpověď na druhou otázku zní, že cílem práce je zmapovat vývoj amerického myšlení o Střední Evropě v delším časovém horizontu, přesněji řečeno v období devadesátých let. Práce přitom předpokládá, že základní mantinely, pozice a parametry, jež tato debata s ohledem na americké vnímání Střední Evropy nastavila, do velké míry přetrvávají dodnes a jsou reprodukovány (byť zároveň postupně transformovány) v následných debatách.

Odpověď na třetí otázku úzce souvisí s otázkou předchozí. Jak již bylo vysvětleno v předchozí části, tato práce zkoumá vývoj amerického diskursu o Střední Evropě na půdorysu „velké“ debaty o rozšíření NATO v devadesátých letech. Tato debata, jež probíhala od roku 1993 do roku 2000 (v případě první vlny), respektive probíhá dodnes (v

23 Lene Hansen: *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*, ss. 17-25.

případě dalších vln rozšíření a *ex post* reflexe výsledků a dopadů rozšíření), měla v kontextu americké zahraničněpolitické diskuse prominentní postavení. Lze dokonce říci, že se jednalo o nejdůležitější a nejintenzivněji diskutované téma druhého funkčního období prezidenta Clintona.

Všechny tři americké debaty o Střední Evropě, analyzované v této práci, však byly součástí širších zahraničněpolitických problémů. V případě debaty o rozšíření NATO šlo o povahu amerických vztahů k Evropě a Rusku po skončení studené války. V případě debaty o válce proti terorismu a intervenci v Iráku šlo o povahu a budoucnost americké globální hegemonie a vztah mezi USA a západní Evropou. V případě debaty o protiraketové obraně šlo o budoucnost americké vojenské strategie a opět o vztahy mezi USA a Ruskem.

Za účelem porozumění americké diskusi o Střední Evropě a její systematizaci práce využívá následující analytický rámec postup. V případě aplikace obou již existujících typologií jde o zařazení zkoumaného empirického materiálu do jimi reprezentované významové matrice. Práce nejprve definuje jednotlivé pozice tvořící obě typologizace a následně konstruuje představu o jim logicky odpovídajících postojích týkajících se Střední Evropy. Následně vymezené pozice aplikuje na empirický materiál americké zahraničněpolitické diskuse s cílem určit, zda odpovídá hypotetickým pozicím zkonstruovaným na základě znalosti pozic obecných.

Postoje k úloze Střední Evropy v americké zahraniční politice lze jednotlivým pozicím z existujících typologií přiřazovat v zásadě dvěma způsoby. Zaprvé, řada autorů je svým politickým a ideologickým profilem, který dlouhodobě reprezentují, v rámci amerického politického diskursu řazena k určité pozici (přístupu, směru, tradici). Tito autoři se svým zařazením většinou bývají srozuměni a sami se k dané pozici hlásí. To je časté především v případě první typologie, jejíž pozice (liberálové, neokonzervativci, realisté) mají zároveň podobu politických táborů, soupeřících o vliv v praktické americké zahraniční politice.

Je například zřejmé, že John Hulsman či George Kennan reprezentují realismus, Strobe Talbott či Anne-Marie Slaughter reprezentují liberalismus a Bill Kristol či Ariel Cohen reprezentují neokonzervatismus. Lze proto předpokládat, že hodnocení a doporučení týkající se americké politiky vůči Střední Evropě, která ve svých textech vyjadřují, zároveň reprezentují realistický, liberální, nebo neokonzervativní pohled.

Najdeme samozřejmě mezní případy. Neexistuje vždy jednoznačná shoda na tom, do které tradice či tábora daného autora zařadit. Jedná se například o Michaela Mandelbauma či Francise Fukuyamu. Roli v některých případech hraje i osobní intelektuální vývoj autora, který v průběhu své kariéry změní svou afilaci, případně se pohybuje na hranici mezi nimi. To však analýzu neznemožňuje, naopak ji to obohacuje o další nuance a mezistupně.

Někdy taková nejasnost či překrývání souvisí prostě jen s tím, že v určitých aspektech jsou si soupeřící přístupy či směry blízké. Například v otázce vojenských intervencí v zahraničí jsou si blízcí neokonzervativci a „liberální jestřábi“ a v praktické politice spolu v minulosti v některých případech spolupracovali.²⁴ Specifický případ nastává tehdy, když je autor s ohledem na svou praktickou politickou afilaci řazen do některého ze zahraničněpolitických táborů, obsah jeho textů tomu však zcela neodpovídá.

Příkladem je Robert Kagan, jenž je řazen (a sám sebe řadí) do rámce neokonzervatismu, řada názorů, teoretických východisek a kauzálních předpokladů vyjadřovaných v jeho textech však lépe odpovídá realistické tradici.²⁵ Spíše než metodologický problém to opět představuje pobídku k vytvoření zvláštní typologie odpovídající podobě amerického diskursu o vztazích se Střední Evropou.

To je také hlavním cílem této práce. V případě třetí, tedy vlastní, typologie amerického zahraničněpolitického myšlení, zacílené na problematiku vztahů se Střední Evropou, postupuje podle následující metodiky. Na základě porozumění americkému diskursu o Střední Evropě, získanému díky aplikaci obou již existujících typologií, nejprve identifikuje relevantní kategorie (tematické oblasti), jež se v diskusi objevují.

Kategorie vytvářejí dichotomické dvojice postojů. Kombinací kategorií pak získáme sadu pozic, jež reprezentuje spektrum názorů na vztahy mezi USA a Střední Evropou v americkém zahraničněpolitickém myšlení. Sada pozic pak vytváří matici. Jak bylo řečeno výše, jedná se induktivní přístup, systematizující a zobecňující empirická data. Je nutné

24 Viz například David Rieff: *Without Exception: The Same Old Song*. In: *World Affairs*, Winter 2008, ss. 101-108; Peter Beinart: *Balancing Act: The Other Wilsonianism*. In: *World Affairs*, Summer 2008, ss. 76-88; Andrew Bacevich: *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. New York, Metropolitan Books 2009, ss. 1-13.

25 Srovnej Kaganův článek hájící neokonzervativní tradici americké zahraniční politiky (Robert Kagan: *Neocon Nation: Neoconservatism, c. 1776*. In: *World Affairs*, Spring 2008, ss. 13-35) a knihu založenou převážně na realistickém konceptu hegemoniální stability (Robert Kagan: *The World America Made*. New York, Alfred A. Knopf 2012, 160 s.).

znovu zdůraznit, že se práce se zaměřuje na obsah diskuse, tedy na to co bylo ve zkoumaných textech řečeno (politologický přístup), nikoli na to jakou jazykovou či rétorickou formou (lingvistický přístup) to bylo řečeno.

Popsaná metodika samozřejmě nenabízí zcela přesné a mechanicky použitelné vodítko, jak postupovat při aplikaci typologií na empirický materiál, a nechává značnou volnost interpretačním schopnostem, spoléhajícím mimo jiné na jisté předporozumění problematice americké zahraniční politiky a zahraničněpolitické diskuse. To je však v případě analýzy diskursu přijatelný postup, jak ukazuje hodnocení metody knihy Davida Campbella *Writing Security* od Víta Beneše: „*Způsob, jakým Campbell dospěl k interpretaci dat, zůstává čtenáři do značné míry skrytý. Campbell využívá rozsáhlý empirický materiál instrumentálně k dokumentaci svých tezí, k vyzdvihnutí užitečnosti svébytné interpretace formování americké identity. Věrohodnost jeho práce nespočívá v propracované a reprodukovatelné metodě, ale spíše ve srozumitelnosti jeho interpretace a v množství dokumentů, pomocí kterých ilustruje platnost svých tezí.*“²⁶

Zbývá vyjasnit ještě dva dílčí metodické problémy. Prvním z nich je to, zda (a pokud ano, jakým způsobem) brát v úvahu případnou rozdílnou důležitost jednotlivých autorů a jejich postojů. Má pro analýzu americké diskuse ke Střední Evropě význam hodnotit, zde je autor nějakého prohlášení více či méně respektovaný, zda má větší či menší vliv na praktickou tvorbu a implementaci americké zahraniční politiky a zda jeho názor či doporučení více či méně rezonuje v rámci zahraničněpolitické komunity účastníci se veřejné diskuse?

Odpovědí je, že nikoli. Hledání odpovědí na tyto otázky přesahuje ambice a zaměření této práce. Do velké míry je však tento problém řešen již samotným výběrem analyzovaných zdrojů: publikace textů v těchto časopisech, magazínech, denících, nakladatelstvích a think-tancích je ve většině případů dostatečným indikátorem relevance autora (respektive jeho pozice) pro americkou zahraničněpolitickou diskusi.

Navíc vzhledem k tomu, že samotná diskuse je těmito zdroji definována (přínejmenším pro účely této práce), stává se otázka míry důležitosti jednotlivých autorů a pozic bezpředmětnou: „*Hodnotu (váhu) alternativních tvrzení (...) nelze poměřovat podle korespondence k nějaké ‚vnější realitě‘ (...), protože sama představa vnější reality je*

26 Vít Beneš: *Diskursivní analýza*, s. 118.

*součástí diskursu. Hodnotu a věrohodnost alternativních znázornění hrozeb určuje spíše jejich ‚mohutnost‘, objem na ně vynaložených investic, míra jejich usazenosti.*²⁷ Otázka významu zahraničněpolitické diskuse pro tvorbu reálné americké zahraniční politiky je diskutována v následující kapitole.

Druhým problémem diskursivní analýzy (včetně typologizačního přístupu využívaného v této práci) je, jak se vypořádat s námitkou neúplnosti, tedy s nemožností zahrnout do analýzy úplně všechny texty, jež se k danému tématu nějakým způsobem vyjádřily. I když si zdrojovou základnu, z níž čerpáme empirický materiál, vymezíme dostatečně úzce, nelze se spoléhat na to, že budeme schopni najít a zpracovat naprosto všechny články, výroky, studie, policy papers, knihy či eseje, jež se týkají analyzovaného problému. Tím spíše to platí v případě americké zahraničněpolitické diskuse, jež je nesmírně rozsáhlá a bohatá a účastní se jí formou publikace svých textů tisíce autorů. Má tedy smysl pokoušet se o rekonstrukci nějakých typologií, když stejně nemůžeme zaručit, že jsme nějaký zdroj či postoj v něm vyjádřený neopominuli?

Odpovědí je, že se nejedná o zásadní problém, a to již z důvodu epistemologických a metodologických východisek, s nimiž analýza pracuje. Nejedná o kvantitativní analýzu s cílem dospět ke kauzálnímu vysvětlení, ale o kvalitativní interpretaci usilující o porozumění vnitřní logice diskursu. Proto celkové závěry analýzy nenarušuje opominutí některých textů či vyjádření, i když samozřejmě záleží na interpretačních schopnostech autora, aby neopomněl nějakou skutečně zásadní pozici.

K tomu by však nemělo dojít, a to ze dvou důvodů. Zaprvé je analýza nutně založena na poměrně vysokém stupni předporozumění, tedy předběžné znalosti amerického zahraničněpolitického myšlení, jež je následně aplikováno na užší téma středoevropsko-amerických vztahů. Zadruhé, práce s již existujícími typologiemi má vnést do analýzy empirického materiálu systematičnost, jež zabrání tomu, aby byla některé z důležitých pozic opomenuta.

V každém případě platí, že při analýze empirického materiálu po nějaké době, respektive po zpracování určitého objemu dat, výzkumník zjistí, že vyjadřované názory, pozice a návrhy se začínou s jistou pravidelností opakovat. Stává se stále obtížnějším narazit na

²⁷ Tamtéž, s. 119.

nějaký zcela nový postoj. Což je logické, protože tato skutečnost nám vůbec umožňuje konstruovat zobecňující typologie založené na dichotomických pozicích vztahujících se k důležitým faktorům a kategoriím dané tematické oblasti.²⁸

Pokud je například důležitým faktorem středoevropsko-amerických vztahů postoj Spojených států k Rusku, je zřejmé, že to reálně umožňuje jen několik málo postojů. Nejspíše pouhé dva („velmocenský koncert“ založený na spolupráci s Ruskem versus podpora Střední Evropy vyvažováním ruského vlivu v regionu), případně ještě jeden přechodový (snaha integrovat do západních struktur jak Střední Evropu, tak Rusko).

2.3. Datová základna a zdroje

Jak již bylo opakovaně zdůrazněno, tato práce se zabývá analýzou fenoménu, jež bývá ve Spojených státech označován za „veřejnou zahraničněpolitickou diskusi“ (*public foreign policy debate/discourse*). Ta je specificky americkým fenoménem a neexistuje v takovém rozsahu a podobě v žádné jiné zemi.²⁹

Americká zahraničněpolitická debata si za několik posledních desetiletí vytvořila mohutnou infrastrukturu sestávající z několika desítek specializovaných magazínů a časopisů a rovněž několika desítek think-tanků (nevládních výzkumných organizací) zabývajících se zahraniční politikou. Řada z nich vydává vlastní publikace (především policy papery a výzkumné zprávy), některé pak mají vlastní časopisy.

Kromě toho se zahraničněpolitické diskuse účastní experti z několika desítek univerzitních pracovišť, novináři, komentátoři, esejisté a bývalí politici a diplomaté. Vedle specializovaných periodik se příspěvky k zahraniční politice objevují i v politických týdenících a velkých seriózních denících. Prestižní nakladatelství specializující se na vydávání akademické a esejistické produkce každý rok publikují desítky knih polemicky se zapojujících do zahraničněpolitické debaty a většinou navrhujičích změnu kurzu v té nebo oné tematické oblasti zahraniční politiky. Tento typ literatury tvoří ve Spojených státech

28 Petr Drulák: *Metafory studené války: Interpretace politického fenoménu*. Praha, Portál 2009, ss. 12-17.

29 Jan Jireš: *Změna nepřišla: Americká „protiválečná pravice“ v Obamově éře*. In: *Mezinárodní politika*, 3/2010, ss. 28-30; Howard J. Wiarda: *American Foreign Policy: Actors and Processes*. New York, Harper Collins 1996, ss. 29-49; Eugene R. Wittkopf, James M. McCormick: *The Domestic Sources of American Foreign Policy*. Lanham etc., Rowman & Littlefield 2003, ss. 1-13.

samostatný žánr, který v jiných zemích téměř nenajdeme. Jeho existence a životaschopnost samozřejmě do velké míry vyplývá z velikosti amerického knižního trhu, jenž si může vydávání takové literatury komerčně dovolit.

Pokud bychom brali v úvahu i méně významná periodika a méně prestižní akademická pracoviště a think-tanky, jednalo by se v každé kategorii nikoli o desítky, ale o stovky případů. Pro účely této práce vymezujeme datovou základnu, z níž čerpáme empirický materiál určený k analýze, následujícím způsobem.

Specializované zahraničněpolitické (*foreign policy*) žurnály a magazíny, většinou měsíčníky, dvouměsíčníky či čtvrtletníky:

- Foreign Affairs
- The National Interest
- The American Interest
- World Affairs
- Orbis
- Policy Review

Politické a kulturní týdeníky, jež se většinou na zahraniční politiku nespécializují, ale dávají značný prostor polemickým zahraničněpolitickým esejům:

- The Time Magazine
- Newsweek
- Foreign Policy
- The American Conservative
- The New Republic
- The Weekly Standard
- Commentary
- The National Review
- The American Spectator
- Forbes
- The New Yorker

Komentátorské stránky a víkendové přílohy hlavních deníků, které mají celostátní charakter:

- The Washington Post
- The Washington Times
- The New York Times
- Chicago Tribune
- Boston Globe
- Los Angeles Times
- The Wall Street Journal

Produkce nejvlivnějších zahraničněpolitických think-tanků v podobě policy paperů, výzkumných zpráv, internetových článků a blogů a memorandum:

- The Heritage Foundation
- American Enterprise Institute
- New America Foundation
- Center for Transatlantic Relations (SAIS JHU)
- Brookings Institution
- Carnegie Endowment for International Peace
- The German Marshall Fund of the United States
- Center for Strategic and International Studies
- The Atlantic Council
- Hudson Institute
- Manhattan Institute
- Council of Foreign Relations
- Center for National Interest
- Center for European Policy Analysis
- Center for a New American Security
- Center for American Progress
- CATO Institute
- RAND Corporation

Kromě toho se ve Spojených státech vede zahraničněpolitická diskuse i prostřednictvím polemických knih vydaných předními nakladatelskými domy a napsaných respektovanými zahraničněpolitickými experty jako jsou Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski, Robert Kagan, Michael Lind, Robert Art a podobně.

Mnoho výše uvedených magazínů, týdeníků, deníků i think-tanků je ideologicky a politicky poměrně jasně vyprofilovaná, což je další charakteristický rys spjatý s institucionální infrastrukturou americké zahraničněpolitické debaty. National Interest je realistickým časopisem, zatímco Policy Review neokonzervativním a American Interest spíše liberálním.

Weekly Standard je neokonzervativní, American Conservative realistický a New Yorker liberální. Wall Street Journal je neokonzervativní, zatímco Washington Post liberální. American Enterprise Institute je neokonzervativní, Center for National Interest realistické a Center for American Progress liberální.

Kromě politicky vyhraněných periodik a organizací je však řada z nich politicky neutrálních (dávají prostor zástupcům všech zahraničněpolitických proudů) či záměrně středových. Mezi první patří například Foreign Affairs a Council on Foreign Relations, mezi ty druhé například Atlantic Council či Center for Strategic and International Studies.

Tato práce se nezabývá analýzou následujících typů zdrojů: vládních dokumentů, kulturních artefaktů explicitně se nezabývajících zahraniční politikou, dokumentů používaných kandidáty v předvolebních kampaních a odborných politologických (sociálněvědných) časopisů typu International Organization či International Security.

2.4. Geografické vymezení Střední Evropy

Tato práce se zabývá vnímáním Střední Evropy v americké zahraničněpolitické diskusi a úlohami, jež byly regionu v rámci amerického zahraničněpolitického myšlení v posledních dvou desetiletích přičítány. Dalo by se proto očekávat, že geografický rozsah regionu bude na začátku práce vymezen, aby bylo zřejmé, o které konkrétní země se jedná. To však nejen není nutné, ale bylo by to i předčasné.

Tato práce se chce jakékoli objektivizující či „esencialistické“ definici Střední Evropy záměrně vyhnout, neboť by to bylo v rozporu jak s jejím metodologickým zaměřením, tak s jejím výzkumným cílem, jímž je rekonstrukce postavení středoevropského regionu v myšlení klíčových proudů americké zahraničněpolitické.

Tato práce vychází z předpokladu, že regionální geografické nálepky typu „Střední Evropa“, „Východní Evropa“ či „Blízký východ“ jsou v první řadě kulturními konstrukty, jež nemají objektivní povahu a v čase se mění a vyvíjejí. Jedná se o jakési „mentální mapy“ vycházející z dlouhodobě kulturně utvářených souborů představ a stereotypů o určité části světa.

Účelem takových mentálních map je usnadnit vnějšímu pozorovateli orientaci ve světě prostřednictvím generalizací a překrývání rozdílů, jež od sebe jednotlivé země odlišují. Výsledkem je pak představa více či méně koherentního regionu, v jehož rámci spolu různé země sdílejí klíčové charakteristiky. S takovým generalizujícím pohledem se pak lépe pracuje, neboť zjednodušuje komplikovanou realitu mezinárodní politiky.

Na základě toho můžeme formulovat tři předpoklady. Zaprvé, v americkém zahraničněpolitickém myšlení se setkáme s řadou různých vnímání Střední Evropy, a to včetně jejího geografického vymezení. Zadruhé, americké představy o charakteru a Střední Evropy se v čase mění, takže lze předpokládat, že v devadesátých letech vypadaly odlišně od vnímání současného. Zatřetí, geografické vymezení Střední Evropy je součástí širšího chápání významu a úlohy tohoto regionu v americké zahraniční politice, a je tedy jednou z oblastí zkoumání této práce.

Z toho vyplývá, že by nedávalo žádný smysl autoritativně definovat geografický rozsah Střední Evropy již na začátku práce, tedy předtím, než bude provedena analýza americké diskuse o Střední Evropě a identifikace pozic klíčových směrů amerického zahraničněpolitického myšlení. Vzhledem k tomu, že každý z nich může mít svou vlastní představu o geografickém rozsahu regionu a že se jejich postoje mohou v čase vyvíjet, je nutné nechat tuto otázku otevřenou a následně se jí vždy znovu zabývat v kontextu zkoumání jednotlivých pozic či myšlenkových směrů v americké zahraničněpolitické debatě.

Jednotné a mechanické geografické vymezení Střední Evropy by vlastní analýzu předjímalo a bylo by pouhou bezobsažnou formalitou. Tato práce chápe Střední Evropu tak, jak ji v uplynulých dvou desetiletích chápali Američané, tedy v různém kontextu různě. Zde je na místě parafrázovat známé vyjádření Alexandra Wendta na adresu

mezinárodní anarchie: „*Central Europe is what we (they) make of it.*“³⁰ Tato část proto místo předem zavazující definice Střední Evropy obsahuje stručný přehled vývoje amerických představ o geografickém rozsahu Střední Evropy a identifikaci kritérií, jež k tomu v americkém zahraničněpolitickém myšlení sloužily.

Během první administrativy prezidenta George W. Bushe se odehrálo několik událostí, které přispěly ke geografické expanzi Střední Evropy, tak jak ji chápali zahraničněpolitičtí odborníci vládní představitelé. Mezi těmito událostmi hrála důležitou úlohu především podpora americké intervenci v Iráku v letech 2002-2003, vyjádřená dopisem takzvané Vilniuské skupiny, rozšíření NATO v roce 2004, jež poskytlo alianční členství většině příslušníků Vilniuské skupiny³¹, a dvě kola rozšíření Evropské unie v letech 2004 a 2007.³²

V důsledku těchto politických a institucionálních posunů se postupně měnila i „mentální mapa“ postkomunistické Evropy v americkém zahraničněpolitickém myšlení. Zatímco v devadesátých letech století byl pojem „Střední Evropa“ ve Spojených státech používán většinou jako označení visegrádkých zemí, Slovinska (jemuž se podařilo úspěšně se distancovat od Balkánu jakožto jednoznačně negativně chápané regionální afiliace)³³ a občas také pobaltských zemí³⁴, v prvních letech Bushovy administrativy došlo k rozšíření „středoevropského labelu“ o Rumunsko a Bulharsko a definitivně i o pobaltské země.³⁵

Toto geografické rozšíření Střední Evropy v rámci amerického zahraničněpolitického diskurzu bylo jednoznačně propojeno s rozšířením EU a NATO o další postkomunistické země, nacházející se převážně východně od „staré“ (tedy visegrádké) Střední Evropy devadesátých let.³⁶

30 Viz Alexander Wendt: *Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics*. In: *International Organization* 46 (Spring 1992), ss. 391-425.

31 Z deseti signatářských zemí vilniuského dopisu bylo sedm v roce 2004 přijato za členy NATO (Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko). Dvě další (Albánie a Chorvatsko) se staly členy Aliance v roce 2009 a Makedonie zůstává kandidátskou zemí.

32 V roce 2004 se členy Evropské unie staly Česká republika, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko. V roce 2007 byly přijaty Bulharsko a Rumunsko.

33 Pro kritický pohled na tuto diskursivní strategii viz Maria Todorova: *Imagining the Balkans*. New York, Oxford University Press 1997, s. 152. Viz také Iver B. Neumann: *Russia as Central Europe's Constituting Other*. In: *East European Politics & Societies*, Volume 7 (2), March 1993, ss. 349-369.

34 Viz například Peter van Ham: *The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation*. In: *Foreign Affairs*, September/October 2001, ss. 2-6.

35 Příkladem je definice Střední Evropy používaná think-tankem CEPA (Center for European Policy Analysis), jenž byl založen v roce 2005 a deklaruje se jako jediný washingtonský think-tank specializující se na Střední Evropu. Viz www.cepa.org.

36 Rozhovory s Danielem S. Hamiltonem (Washington, 2. března 2009), Sharon Wolchik (Washington, 19. června 2009) a Charlesem Gatim (Washington, 18. května 2009).

Nové, rozšířené vymezení Střední Evropy, zahrnující všech deset nových postkomunistických členských zemí EU a NATO (Českou republiku, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Estonsko, Lotyšsko, Litvu, Bulharsko a Rumunsko) přinášelo americké zahraniční politice dvě vzájemně provázané výhody.

Zprvce bylo poměrně inkluzivní a zahrnovalo rozsáhlou část Evropy od Baltského k Černému moři, včetně zemí východního Balkánu, jež na středoevropský status sice dlouho aspirovaly, ale většinou jim příznáván nebyl. Rozšířené chápání Střední Evropy tak bylo v souladu s americkou politikou „otevřených dveří“ (*open door policy*) vůči všem evropským postkomunistickým zemím, jež si přály vstoupit do NATO a dalších západních multilaterálních institucí a splňovaly vstupní kritéria.

Politika otevřených dveří a jí odpovídající stále se rozšiřující chápání pojmu „Střední Evropa“ v americkém zahraničněpolitickém diskursu vycházelo ze základního principu americké politiky vůči Evropě v postudenoválečném období, sdíleného Clintonovými i Bushovými administrativami: nepřijatelnost vytváření nových „dělicích linií“ (*dividing lines*) mezi postkomunistickými státy, založenými například na kulturním vymezení Střední Evropy jakožto „habsburské“ či katolické. Pojetí Střední Evropy mělo být inkluzivní, nikoli exkluzivní, s cílem motivovat politické a ekonomické reformy v zemích původně zaostávajících za těmi visehradskými.³⁷

Jinými slovy, Spojené státy od devadesátých let sledovaly politiku otevřených dveří nejenom v souvislosti s formálním členstvím v NATO, ale rovněž v souvislosti s neformálním „členstvím“ ve Střední Evropě, přičemž to druhé fungovalo jako neformální předpoklad toho prvního.³⁸

Zadruhé, rozšířené pojetí Střední Evropy bylo poměrně snadno politicky obhajitelné před těmi postkomunistickými zeměmi, které se v danou chvíli ještě nacházely mimo takto vymezenou Střední Evropu. Naznačovat, že být součástí „Střední Evropy“ znamená být členem NATO a EU, případně být velmi blízko vstupu do těchto organizací, představovalo

37 Zbigniew Brzezinski: *A Plan for Europe*. In: *Foreign Affairs*, January/February 1995, ss. 34-40; Richard Holbrooke: *America, A European Power*. In: *Foreign Affairs*, March/April 1995, ss. 41-50.

38 Esther Brimmer: *EU Enlargement and Transatlantic Relations*. In: Esther Brimmer, Stefan Froehlich (eds.): *The Strategic Implications of European Union Enlargement*, Center for Transatlantic Relations, Washington 2005, ss. 226, 235; Daniel S. Hamilton: *The Strategic Implications of Enlargement*. In: Daniel S. Hamilton (ed.): *The New Frontiers of Europe*, Center for Transatlantic Relations and Calouste Gulbenkian Foundation, Washington and Lisbon 2005, ss. 153-154.

jasné, objektivní a díky tomu obtížně napadnutelné kritérium. Navíc to pro zaostávající země Balkánu a bývalého Sovětského svazu znamenalo další pobídku k reformám.

To bylo relevantní například pro Chorvatsko, jež se vždy samo pokládalo za součást Střední Evropy v důsledku kulturních, náboženských a historických vazeb. Americké pojetí Střední Evropy pak Chorvatsku, naznačovalo, že se může snadno stát součástí politického regionu Střední Evropy a naplnit tak svou pocíťovanou kulturní příslušnost k evropskému Západu, pokud začne věrohodně reformovat svou politiku a ekonomiku, vyřeší spory se sousedy a přesvědčivě se vyrovná se svou válečnou minulostí.

V této souvislosti pak vyvstává další kritérium středoevropskosti, jež bylo součástí amerického pohledu na region, a to sice absence války. Od počátku devadesátých let označovali Američané pojmem Střední Evropa tu část postkomunistické Evropy, jež nebyla zasažena etnickými konflikty a vykazovala ve srovnání s Balkánem a postsovětským prostorem vyšší míru politické stability.

Na formální institucionální rovině se „rozšíření“ Střední Evropy promítlo, když americké ministerstvo zahraničí v rámci své vnitřní struktury přeřadilo Bulharsko a Rumunsko z oddělení EUR/SCE (*South Central European Affairs*) do oddělení EUR/NCE (*North Central European Affairs*), jež předtím pokrývalo pouze první tři postkomunistické členy NATO, Slovensko a Slovinsko (tedy Střední Evropu v podobě organizace CEFTA).³⁹

Souběžně s pojmem Střední Evropa (bez ohledu na jeho konkrétní geografickou definici) používali Američané rovněž pojem „Střední a Východní Evropa“. Tento pojem lze považovat za velmi politicky korektní, protože jeho hlavním účelem je vyhnout se politickým kontroverzím spojeným s pojmem Střední Evropa. Je používán pro označení nedefinované části postkomunistické Evropy a někdy zahrnuje Rusko, zatímco jindy nikoli. Rusko je pod tento pojem zařazeno většinou tehdy, když je diskutovaným tématem ekonomika. Na druhé straně je země obvykle vyloučena, pokud je tématem textu nebo projevu politika.

Používání pojmu Střední a Východní Evropě znamená, že se chce autor vyhnout jakýmkoli kontroverzím spojeným s „mentálními mapami“ a s faktem, že pojmy jako „Střední

³⁹ Viz vývoj vnitřní struktury amerického ministerstva zahraničí na www.state.gov. Rozhovor s Danielem S. Hamiltonem, Washington, 2. března 2009.

Evropa“ a „východní Evropa“ mohou velmi silný politický náboj. Výhodou pojmu Střední a Východní Evropa je, že je politicky neutrální a nechává zcela na čtenářově či posluchačově úvaze, které konkrétní země má považovat za středoevropské, a které za východoevropské.

3. ZAHRANIČNÍ POLITIKA A VEŘEJNÁ DISKUSE

3.1. Hladiny analýzy při studiu americké zahraniční politiky

Perspektiva hladin analýzy představuje tradiční nástroj hledání příčin či zdrojů jevů a událostí v zahraniční politice a mezinárodních vztazích. Jejím prostřednictvím se snažíme příčiny „lokalizovat“ (*locus of causes*).⁴⁰ Umožňuje nám rovněž klasifikovat vstupy, jež formují rozhodování o zahraniční politice a tím také jednání aktérů v mezinárodním systému. Klasickým vyjádřením tohoto přístupu jsou tři „obrazy“ (*images*) specifikované Kennethem Waltzem a postihující alternativní vysvětlení toho, jak fungují mezinárodní vztahy.⁴¹

První obraz se věnuje rovině jednotlivce a za nejvýznamnější zdroj zahraničněpolitického jednání státu považuje povahové rysy, hodnotové preference, politické ambice a rozumové schopnosti jedinců zastávajících klíčové pozice spojené s rozhodovacími pravomocemi týkajícími se zahraniční a bezpečnostní politiky.⁴²

Druhý obraz zachycuje hladinu státu a zaměřuje se na povahu jeho politického zřízení a charakter politických institucí, podobu skupinové identity společnosti a převládajících kulturních vzorců, charakter jeho strategické kultury, fungování jeho byrokratického aparátu a vliv a preference klíčových zájmových skupin. Proč se nějaký stát rozhodne vyvolat vojenský konflikt? Podle zastánců druhého obrazu je to vysvětlitelné právě analýzou politického režimu či vládnoucí ideologie zkoumaného státu.⁴³

Třetí obraz klade hlavní zdroje jednání států na hladinu mezinárodního systému. Jeho anarchická struktura generuje pobídky motivující státy k určitému typu zahraničněpolitického jednání, respektive trestá státy za jednání, jež se její logice vymykají. Waltz je přesvědčen, že právě na systémové rovině nacházíme nejpřesvědčivější vysvětlení fungování mezinárodních vztahů a zahraničněpolitického jednání aktérů. Zároveň ale zdůrazňuje, že systémová rovina nemůže (a ani o to neusiluje) vysvětlit

40 Viz Kenneth N. Waltz: *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York, Columbia University Press 1959 [2001], s. 13.

41 Tamtéž, ss. 3-15.

42 Tamtéž, ss. 16-41.

43 G. John Ikenberry (ed.): *American Foreign Policy: Theoretical Essays*. New York, Longman 1999, s. 3.

příčiny zahraniční politiky konkrétního státu či konkrétní války. Systémová rovina vysvětluje obecný fenomén války, tedy proč se války v mezinárodním systému opakovaně objevují, nedaří se je vykořenit a s jejich existencí musíme do budoucna počítat, tedy dokud bude existovat moderní mezinárodní systém charakteristický svou anarchičností.⁴⁴

Významu hladin analýzy pro pochopení tvorby zahraniční politiky státu se věnuje také David Singer. Podobně jako Waltz dospívá k závěru, že systémová hladina poskytuje nejlepší základ pro zobecňující soudy týkající se jednání aktérů v mezinárodním anarchickém prostředí.

I když je ale systémová perspektiva vhodná pro účely generalizace, tedy hledání společných rysů v jednání aktérů mezinárodního vztahů, nedokáže vysvětlit odlišnosti, tedy specifickou národních zahraničních politik. Za tímto účelem je nutné zapojit hladinu aktéra, tedy analýzu tvorby zahraniční politiky v národním kontextu. Singer dospívá k tomu, že pro komplexní pochopení zahraniční politiky musíme vzít úvahu jak systémovou hladinu, tak hladinu aktéra. Jedině tak můžeme postihnout zároveň podobnosti i rozdílnosti v jednání států.⁴⁵

Robert Jervis rozlišuje hned čtyři hladiny analýzy: hladinu rozhodování (rozhodovacího procesu), byrokratickou hladinu, hladinu politického systému a hladinu mezinárodního prostředí. Hladina rozhodování zachycuje způsob, jakým aktéři (tvůrci) zahraniční politiky provádějí své volby, na ostatních třech hladinách najdeme zdroje vstupující do jejich rozhodování. Pokud prozkoumáme byrokratickou, národní i mezinárodní hladinu, měli bychom být schopni vysvětlit tvorbu zahraniční politiky i jednotlivá zahraničněpolitická rozhodnutí.⁴⁶

Různé metodologické a analytické přístupy usilující o vysvětlení tvorby zahraniční politiky preferují různé hladiny analýzy jako nejvhodnější pro vysvětlení či porozumění. Bez ohledu na to je však perspektiva hladin analýzy užitečná už jen proto, abychom byli schopni různé typy vstupů do procesu tvorby zahraniční politiky roztřídit do přehledných kategorií a přiřadit jim určité charakteristické rysy. Hladiny analýzy nám umožňují

44 Kenneth N. Waltz: *Man, the State and War*, ss. 159-186.

45 J. David Singer: *The Level-of-Analysis Problem in International Relations*. In: Klaus Knorr, Sidney Verba (eds.), *The International System: Theoretical Essays*, Princeton, Princeton University Press 1961.

46 Robert Jervis: *Hypotheses on Misperception*. In: G. John Ikenberry (ed.), *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, New York etc., Longman 1999, ss. 483-504.

kategorizovat komplexní sociální realitu a zpřehlednit množství empirických dat, jež máme pro analýzu zahraniční politiku k dispozici. Problematiku veřejné zahraničněpolitické debaty, jež nás v této práci zajímá, pak můžeme zařadit do rámce Waltzova „druhého obrazu“ či na Singerovu i Jervisovu národní hladinu.

Je samozřejmé, že zastánci různých „tradic“ či „táborů“ amerického zahraničněpolitického myšlení své analytické závěry i normativní soudy ospravedlňují mimo jiné svým chápáním povahy mezinárodního systému a strukturálních tlaků, jimiž působí na jednotlivé aktéry pohybující se v jeho rámci. Stejně tak je zřejmé, že se do jejich uvažování promítají i jejich povahové rysy, osobní hodnotová východiska a mentální schopnosti.

To však nic nemění na tom, že tyto zahraničněpolitické tradice jakožto v zásadě koherentní soubory hodnotových soudů a kauzálních předpokladů lze nejlépe lokalizovat na společenské či „národní“ hladině, tedy rovině zachycující jak politický systém státu a jeho ideologii, tak myšlenkové proudy, jež ve společnosti existují a soupeří spolu o vliv na zahraniční politiku země a na podobu národní strategické kultury či národní identity.⁴⁷

Požadavek některých autorů, abychom si zvolili pouze jednu z hladin analýz a považovali ji za nejdůležitější (nebo dokonce za výhradní) je pro většinu analytických úkolů souvisejících s vysvětlením či porozuměním zahraniční politice zbytečně omezující a redukcionistické. Spíše je užitečné předpokládat, že „komplementaristické“ využití všech analytických hladin jakožto vzájemně se doplňujících nástrojů nám zprostředkuje komplexnější představu o různorodých vstupech ovlivňujících tvorbu zahraniční politiky státu.⁴⁸

Pokud se zaměříme pouze na partikulární hladinu státu a společnosti, podceníme ty nezávislé proměnné, jimiž na jednání státu působí struktura mezinárodního systému, a které v řadě situací vedou k podobnému jednání jinak vnitřně odlišných aktérů. Naopak pomnutí nezávislých proměnných lokalizovaných na státní (společenské) hladině nám umožní přijít pouze s vágními zobecňujícími soudy o strukturálních tlacích mezinárodního

47 Ke konceptu strategické kultury (*strategic culture*) viz například Alistair Iain Johnston: *Thinking About Strategic Culture*. In: *International Security*, volume 19 (1995), number 4, ss. 32-64.

48 K diskusi mezi epistemologickým komplementarismem a suplementarismem v souvislosti s analytickými hladinami viz například Hans Mouritzen: *Kenneth Waltz: A Critical Rationalist Between International Politics and Foreign Policy*. In: Iver B. Neumann, Ole Wæver: *The Future of International Relations*, London, Routledge 2001, ss. 74-81.

systemu, ale nebudeme schopni porozumět vytváření zahraniční politiky konkrétních aktérů. „*Teoretici zahraniční politiky jsou chyceni mezi Scilou a Charybdou: řádné teoretické porozumění zahraniční politice se musí vyhnout nebezpečí, jež se objeví tehdy, když se příliš přiblížíme buď národní, nebo systémové hladině.*“⁴⁹

V každém případě platí, že ani samotné systemické přístupy netvrdí, že struktura mezinárodního uspořádání determinuje zahraniční politiku států. Nejvlivnější systemická teorie mezinárodních vztahů, tedy přístup Kennetha Waltze, explicitně zdůrazňuje, že její ambicí není vysvětlovat jednání konkrétních států ani identifikovat příčiny vzniku konkrétních ozbrojených konfliktů.

Jediné, o co se snaží, je postihnout příčiny opakujících se vzorců jednání aktérů v mezinárodním systému, například fakt, že se nedaří z mezinárodního prostředí vykořenit válku, ale že se naopak jedná o fenomén, jenž je v něm neustále objevuje a na němž se podílejí státy s nejrůznějším vnitřním uspořádáním, společenskou identitou, politickým a ústavním systémem či politickou ideologií.⁵⁰

Pro vysvětlení toho, jak bude konkrétní aktér reagovat na pobídky a omezení vyplývající ze struktury mezinárodního systému, podle samotného Waltze potřebujeme teorii mezinárodní politiky, protože systemická teorie mezinárodních vztahů nám příliš nepomůže. Mezinárodní systém ovlivňuje, ale neurčuje zahraniční politiku.⁵¹

Jak stát, respektive jednotlivci rozhodující o jeho zahraniční politice, reagují na pobídky, tlaky a omezení vyplývající ze struktury mezinárodního systému? Mezinárodní systém samozřejmě může aktéry pobízet například ke snaze maximalizovat svou moc či bezpečnost a posilovat svou politickou autonomii. O tom, jak přesně tomu aktéři rozumějí a jaké nástroje a metody za tím účelem využívají (a především proč se tak rozhodli), však systemická teorie nic neříká.

Nezbývá tedy, než opustit teorii a analýzu mezinárodních vztahů a zaměřit se na analýzu zahraniční politiky, jež lokalizuje vysvětlení jednání aktérů na hladině státu a společnosti.

49 G. John Ikenberry (ed.): *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, s. 4.

50 Kenneth Waltz: *Anarchic Orders and Balances of Power*. In: G. John Ikenberry (ed.), *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, ss. 67-90.

51 Tamtéž, ss. 71-77.

Na společenské (státní) hladině pak nacházíme velké množství proměnných, jež mohou (ale samozřejmě nemusí) do procesu tvorby zahraniční politiky vstupovat a výsledná podoba jednání státu v mezinárodních vztazích může (ale nemusí) zrcadlit jejich vliv.

Zejména první Waltzova kniha *Man, The State and War* z roku 1959 poměrně explicitně zdůrazňuje, že systémová rovina sama o sobě nedokáže vysvětlit zahraniční politiku států ani příčiny a vznik konkrétních vojenských konfliktů. Hlavním cílem knihy je popsat význam systémové hladiny a vysvětlit, jak anarchická struktura mezinárodních vztahů ovlivňuje jednání aktérů, respektive jaké pobídky a tresty vyplývající ze struktury systému jsou spojeny s určitým typem chování aktérů. Waltz se tak snažil především o to, aby se na systémovou hladinu „nezapomínalo“ ve prospěch tehdy dominantních behaviorálních přístupů soustředících se na psychologii jednotlivce a tradičních liberálních přístupů považujících vnitřní uspořádání a politický režim států za nejdůležitější faktor.

Teprve ve své nevlivnější knize *Theory of International Politics* z roku 1979 přesouvá Waltz svou pozornost výhradně k systémové hladině, čímž vznikl nesprávný dojem, od té doby stereotypně reprodukován ve vysokoškolských kurzech teorie mezinárodních vztahů, že Waltz považuje strukturu mezinárodního systému jednak za *determinant* jednání států a jednak za jedinou relevantní hladinu, na níž můžeme najít příčiny konfliktů a dalších úkazů v mezinárodních vztazích.

V souvislosti s významem anarchické struktury mezinárodních vztahů pro jednání aktérů a pro vznik ozbrojených konfliktů Waltz váhá pojem „příčina“ (*cause*) vůbec používat a zdůrazňuje, že se přinejlepším jedná o velmi specifický typ příčiny, již lze nazvat „umožňující příčinou“ (*permissive cause*). Waltz ji pak odlišuje od „účinné příčiny“ (*efficient cause*) či „bezprostřední příčiny“ (*immediate cause*), jež je spojena s individuální psychologií/motivací či s charakterem státu a poskytuje vysvětlení konkrétní zahraniční politiky či konkrétního vojenského konfliktu.⁵²

To, co myslí pojmem „umožňující příčina“ vysvětluje Waltz následovně: „*války se objevují proto, že neexistuje nic, co by jim mohlo [trvale] bránit. Rousseauova analýza vysvětluje opětovný výskyt válek bez toho, aby vysvětlovala nějakou konkrétní válku. (...) Ale struktura systému států přímo nezpůsobuje, že stát A zaútočí na stát B. Zda se takový útok*

52 Kenneth N. Waltz: *Man, the State and War*, ss. 231-235.

*odehraje, nebo ne, bude záviset na množství zvláštních okolností – geografické poloze, velikosti, moci, zájmech, typu vlády, historii a tradicích – jež všechny budou ovlivňovat jednání obou států (...). Tyto bezprostřední příčiny války jsou obsaženy v prvním a druhém obraze. Státy jsou motivovány zaútočit na druhé nebo se naopak útoku druhých bránit rozumem a/nebo vášněmi relativně malého počtu lidí, kteří vytvářejí politiku státu, i mnohem většího počtu lidí, kteří těch několik málo ovlivňují. Některé státy jsou v důsledku svých vnitřních podmínek jak schopnější vést válku, tak ochotnější si tyto své schopnosti vyzkoušet. Rozdíly mezi faktory obsaženými v prvním a druhém obraze jsou důležité, či přímo klíčové, pro udržování i narušování období míru – bezprostředními příčinami každé války musí být buď činy jednotlivců, nebo činy států.*⁵³

To, že je Waltze nutné považovat v souvislosti s analýzou jednání aktérů (států) za komplementaristu, jenž považuje všechny tři hladiny (obrazy) za důležité, celkem jednoznačně dokládá i samotný závěr jeho knihy: „*Třetí obraz popisuje rámec mezinárodní politiky (politics), ale bez prvního a druhého obrazu bychom postrádali znalost o silách (forces), jež určují politiku (policy); první a druhý obraz popisují síly v mezinárodní politice, ale bez třetího obrazu je nemožné vyhodnotit jejich důležitost ani předvídat jejich důsledky.*“⁵⁴

Analýza zahraniční politiky tak bere v úvahu všechny tři hladiny, přičemž struktura mezinárodního systému (*international politics*) je jen jedním z mnoha vstupů do procesu tvorby zahraniční politiky (*foreign policy*), a to vedle domácí politiky (*domestic politics*), kultury, ideologie, identity a dalších faktorů. Cílem této práce je analyzovat americkou zahraniční politiku vůči Střední Evropě po skončení studené války na hladině státu/společnosti, a to pouze s ohledem na jeden typ vstupu, jímž je veřejná zahraničněpolitická diskuse, jež se ve Spojených státech k této otázce vedla a vede.

3.2. Zdroje americké zahraniční politiky

Analýza zahraniční politiky (*foreign policy analysis*, FPA) usiluje o pochopení toho, kdo, kdy, jakým způsobem, za jakých okolností a proč vstupoval do procesu přijímání určitého zahraničněpolitického či rozhodnutí. Pro FPA představuje vliv mezinárodního systému jen

53 Tamtéž, s. 232.

54 Tamtéž, s. 238.

jeden z mnoha faktorů, jež vstupují do tvorby politiky a přijímání rozhodnutí v oblasti zahraničních vztahů a bezpečnosti. Ve srovnání s analýzou fungování mezinárodního systému proto FPA posuzuje také vliv a úlohu těchto faktorů:⁵⁵

- politického systému státu
- domácí politiky (*domestic politics*)
- státní či veřejné ideologie
- národní identity
- domácích tradic zahraničněpolitického myšlení
- domácí veřejné diskuse o zahraniční a bezpečnostní politice
- domácího i mezinárodního veřejného mínění
- domácích i mezinárodních médií
- domácích zájmových a nátlakových skupin
- domácích byrokratických struktur
- požadavků a preferencí spojenců

FPA může být chápána ve dvou významech. Prvním je význam deskriptivní (jak jsou politiky tvořeny), druhým pak preskriptivní (jak by politiky měly být tvořeny). Deskriptivní perspektiva se soustředí na rozkrývání mechanismů přijímání strategií, rozhodnutí a opatření v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky.

Preskriptivní perspektiva pak nemá za cíl předepisovat, k jakým konkrétním výsledkům by se měla tvorba zahraniční a bezpečnostní politiky dobat, ale spíše popsat, jak by měl vypadat ideální rozhodovací proces, aby bylo zaručeno dosažení co nejracionálnějších (či nejférovějších nebo nejrepresentativnějších) rozhodnutí. Kromě toho tato perspektiva umožňuje lépe analyzovat preskripce (tedy konkrétní návrhy) v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky.⁵⁶

Na rozdíl od systémové analýzy mezinárodních vztahů, která se věnuje pouze vlivu struktury mezinárodního systému na zahraničněpolitické chování států, zkoumá analýza zahraniční politiky působení mnoha různých faktorů, z nichž řada je čistě domácího původu. Tvorbu zahraniční politiky je proto nutné vnímat jako multikauzální proces.

55 Viz například Howard J. Wiarda: *American Foreign Policy: Actors and Processes*, ss. 30-33; Steven W. Hook: *U.S. Foreign Policy: The Paradox of World Power*. Washington, CQ Press 2005, ss. 69-75.

56 Brian W. Hogwood, Lewis A. Gunn: *Policy Analysis for the Real World*. New York, Oxford University Press 1984, ss. 3-7.

Neovlivňuje ji jen jeden faktor (například strukturální omezení a pobídky mezinárodního systému), ale řada faktorů různého původu a charakteru, nacházejících se na několika analytických hladinách.⁵⁷

Takový multikauzální pohled nám mimo jiné umožňuje překonat rozpory mezi různými teoretickými modely, vysvětlujícími tvorbu zahraniční politiky, tedy modelem racionalistickým, modelem byrokratickým a modelem rolí. Je totiž zřejmé, že v praxi do procesu tvorby politiky vstupují na různých rovinách všechny tyto modely. Podílí se na ní jak racionální postupy, tak faktory, jež se jim vymykají, protože vycházejí z národní kultury, historie a identity, z psychologie klíčových aktérů, z rolí, jež aktéři hrají v rámci domácího politického systému, a ze soupeření vládních institucí a byrokratických struktur o vliv a zdroje.⁵⁸

Multikauzální pohled na tvorbu americké zahraniční politiky tedy přepokládá zapojení řady vstupů různého typu. Teprve analýza všech umožňuje porozumět zahraniční politice USA v její komplexitě. Podle Jamese Rosenaua tvorbu americké zahraniční politiky ovlivňují následující typy/kategorie vstupů:⁵⁹

- vnější prostředí
- společenské (societální) prostředí
- systém ústavních institucí (*government setting*)
- role spojené s klíčovými pozicemi v institucionálním aparátu
- osobní charakteristiky rozhodovatelů

Vstupy na hladině vnějšího prostředí zahrnují podobu mezinárodního systému a bezpečnostního prostředí, distribuci moci v rámci systému a chování ostatních aktérů mezinárodních vztahů. Společenská rovina přináší vstupy související s myšlenkovými a hodnotovými tradicemi americké společnosti, postoji zájmových skupin a americkou národní identitou. Institucionální rovina obsahuje vstupy související s vlivem struktury státních institucí a jejich vzájemných vztahů na zahraničněpolitické rozhodování.⁶⁰

57 Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*. Belmont CA, Thomson/Wadsworth 2008, ss. 17-25.

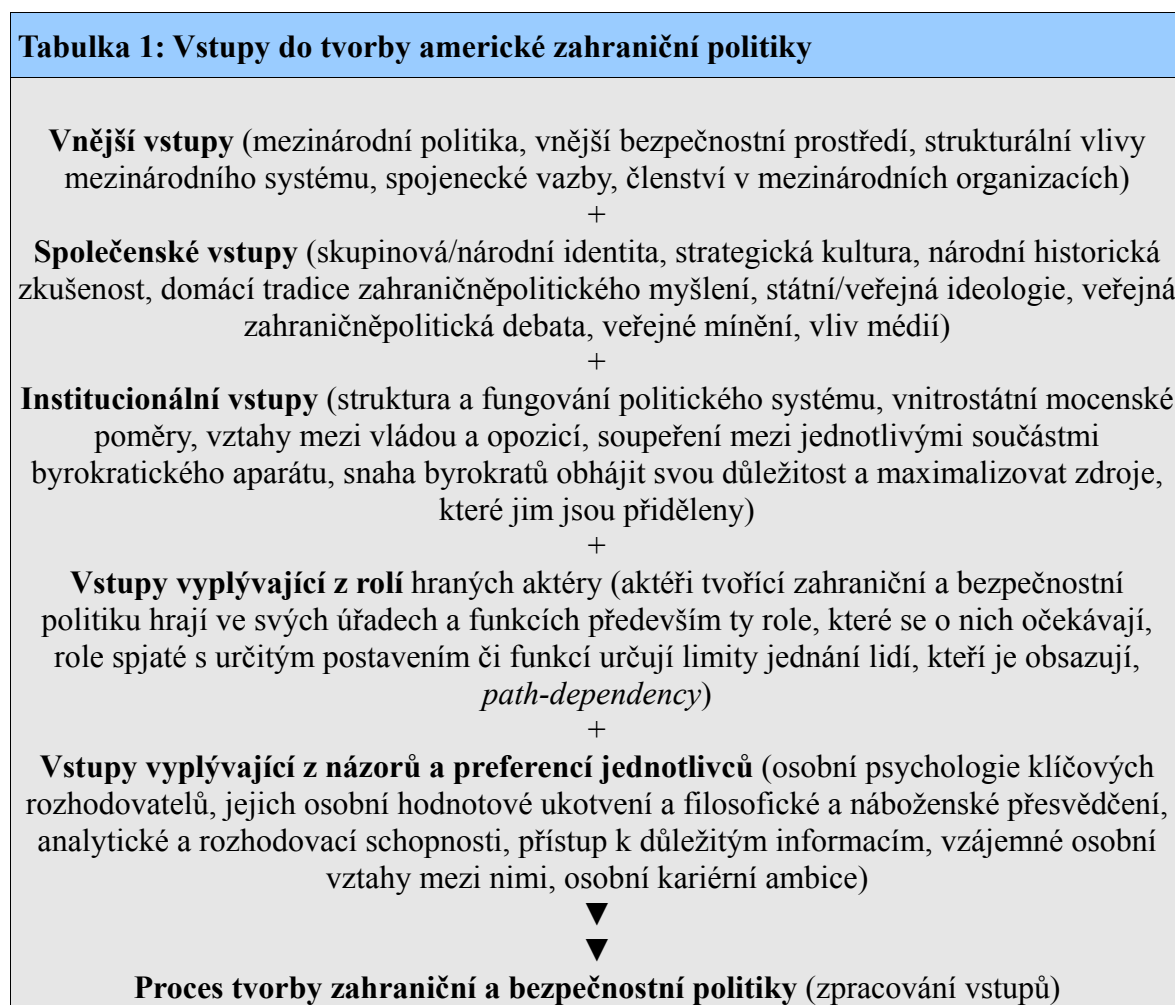
58 Tamtéž, ss. 455-63.

59 Viz především James N. Rosenau: *The Scientific Study of Foreign Policy*. London, Pinter & New York, Nichols Pub. Co. 1980, xvii + 577 s.

60 Podrobně viz Eugene R. Wittkopf, James McCormick (eds.): *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence*. Lanham MD, Rowman & Littlefield 1999, xxiii + 384 s.

Role spojené s určitými pozicemi v politice a státní správě (například pozicí prezidenta nebo ministra obrany) limitují a usměrňují chování lidí, kteří tyto pozice aktuálně zastávají, a jsou jednou z příčin kontinuity americké zahraniční politiky. Individuální rovina zase přináší vstupy související s povahovými vlastnostmi rozhodovatelů, jejich osobní psychologií, schopnostmi, zkušenostmi, ideologickým a politickým přesvědčením, osobními psychologickým, morálními či materiálními zájmy a politickým programem.⁶¹

Všechny tyto vstupy do procesu tvorby americké zahraniční politiky je nutné chápat jako nezávislé proměnné. Konkrétní podoba politiky a s ní spjatá rozhodnutí jsou závislé proměnné, zatímco proces (mechanismus) tvorby zahraniční politiky představuje zprostředkující proměnnou, propojující nezávislé a závislé proměnné.⁶² Rosenauovu typologii vstupů a vztah mezi nezávislými, zprostředkujícími a závislými proměnnými v tvorbě americké zahraniční politiky lze shrnout také následujícím způsobem:

61 Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*. Belmont CA, Thomson/Wadsworth 2008, ss. 456-7.

62 Tamtéž, ss. 18-19.

▼
▼
Výstupy (prováděná zahraniční politika)

Zdroj: Wittkopf, McCormick: *The Domestic Sources of American Foreign Policy. Insights and Evidence*, 1999.

Na výše představenou typologii vstupů (zdrojů) lze pohlížet rovněž jako na analytické hladiny. Vysvětlení podoby americké zahraniční politiky tak můžeme hledat na osobní, institucionální, společenské či systémové rovině. Tato studie vychází z přesvědčení o multikauzalitě americké zahraniční politiky a předpokládá, že neopominutelný význam mají vstupy na všech analytických hladinách. Nechce proto žádnou z nich prioritizovat a jiné naopak opomíjet.

Rosenauovu typologii vstupů lze zjednodušit do tří analytických hladin: individuální, společenské a mezinárodní. Individuální hladina spojuje zdroje související s osobností rozhodovatelů a s rolemi, které v rámci politického systému hrají. Společenská hladina obsahuje institucionální a společenské vstupy. Systémová hladina zahrnuje vstupy pocházející z vnějšího mezinárodního prostředí.

Tabulka 2: Lokalizace vstupů na analytických hladinách

systemová hladina	vnější vstupy
společenská hladina	společenské vstupy
	institucionální vstupy
individuální hladina	role limitují chování rozhodovatelů
	osobní charakteristiky a preference

Tato práce se věnuje společenským vstupům do tvorby americké, tedy typologii amerického zahraničněpolitického myšlení a identifikaci hlavních soupeřících táborů americké zahraniční politiky a jejich postojů v otázce úlohy a postavení Střední Evropy v americké zahraniční politice po studené válce.

Práce využívá jednak standardní typologie americké zahraničněpolitické debaty (multilateralističtí liberálové, unilateralističtí neokonzervativci, antiintervencionističtí realisté) a jednak typologii amerického zahraničněpolitického myšlení, již vypracoval historik Walter Russell Mead (wilsonovci, hamiltonovci, jeffersonovci, jacksonovci).

Vzhledem k tomu, že účelem obou těchto typologií je systematizovat americké zahraničněpolitické myšlení jako celek a nejsou tedy uzpůsobeny specifickému tématu americko-středoevropských vztahů, pokouší se tato práce ve svém závěru formulovat svou vlastní typologii, jež odráží ty proměnné, které jsou pro toto téma relevantní. Specializovaná typologizace americko-středoevropských vztahů nám umožňuje z širší americké zahraničněpolitické diskuse vypreparovat postoje týkající se přímo této oblasti, což umožňuje jemnější a důkladnější porozumění středoevropsko-americkým vztahům na hladině amerického zahraničněpolitického myšlení.

4. TYPOLOGIE AMERICKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

4.1. Základní problémy typologizace amerického zahraničněpolitického myšlení

Typologizace americké diskuse o Střední Evropě po studené válce je hlavním metodologickým nástrojem této práce. Za tímto účelem využívá dvou existujících typologií amerického zahraničněpolitického myšlení a následně se pokouší formulovat typologii vlastní, lépe odpovídající specifickému tématu americko-středoevropských vztahů.

Tato část se zabývá vymezením obou typologií, jež práce přebírá z existující literatury. Nejprve se věnuje „konvenční“ typologii (liberálové, neokonzervativci, realisté), jež se v americké zahraničněpolitické diskusi (a její odborné i „učebnicové“ reflexi) využívá nejčastěji a jež se zároveň překrývá s reálně existujícími politickými tábory, jež spolu soupeří o tvorbu a implementaci americké zahraniční politiky.

Následně je popsána alternativní typologie Waltera Russella Meada a vymezeny její jednotlivé pozice (jeffersonismus, hamiltonismus, wilsonismus, jacksonismus). Meadova typologie umožňuje pohled pod povrch konvenčních zahraničněpolitických táborů a nabízí bližší identifikaci hlubinných myšlenkových zdrojů, z nichž vyrůstají.

Nakonec jsou obě typologie vzájemně porovnány a je zhodnocen jak jejich charakter, tak jejich užitečnost pro porozumění americkému zahraničněpolitickému myšlení.

Typologií amerického zahraničněpolitického myšlení je velké množství. Lze s nadsázkou říci, že téměř každý americký historik či politolog, zabývající se zahraniční politikou své země, má ambici formulovat novou typologii, jež podle něj lépe osvětluje a systematizuje pozice, směry a tradice, jež v americkém zahraničněpolitickém myšlení existují. Typologizace je proto jedním z nejčastějších metodologických nástrojů využívaných pro reflexi americké zahraničněpolitické diskuse i praxe.

Thomas A. Bailey identifikoval šest „fundamentálních zahraničních politik“ v americké historii: izolaci, svobodu moří, Monroeovu doktrínu, panamerikanismus, politiku otevřených dveří a mírové řešení sporů. Bradford Perkins se zase domníval, že americkou diplomacii charakterizují materiální sebezájem, republikanismus, individualismus a

suverenita lidu. Pro Roberta Ferrella jsou základními principy americké zahraniční politiky nezávislost, svobodný obchod a teritoriální expanze na severoamerickém kontinentu.⁶³

Cushing Strout se domníval, že americká zahraničněpolitická tradice je vyjádřena izolacionismem, republikánským expanzionismem a rolí pozitivního příkladu svobodné země pro okolní svět. Paul Varg rozlišuje dva soupeřící typy motivací americké zahraniční politiky, ekonomickou a ideologickou, i když uznává, že oba rozměry byly v praxi většinou provázány. Felix Gilbert rovněž identifikoval dvě vzájemně se doplňující tradice amerického zahraničněpolitického myšlení, totiž realismus a idealismus, jimiž byli motivováni přistěhovalci od počátku osidlování Severní Ameriky. V řadě případů byli obě motivace úzce provázané: imigranti toužili zároveň po ekonomickém zlepšení své osobní situace a zároveň po vytvoření lepší společnosti.⁶⁴

Arthur Schlesinger Jr. rozpoznal v amerických dějinách střídající se cykly typické soupeřením mezi realismem a mesianismem a mezi „experimentem a osudem“. Henry Kissinger zase zdůrazňoval roli dichotomií izolacionismus versus globalismus a idealismus versus velmocenská politika. Michael Kammen považoval Američany za „paradoxní národ“, jenž se pokouší vést politiku „utopického pragmatismu“. Edward Weisbrand se domníval, že hlavními rysy americké zahraniční politiky jsou sebeurčení, mentalita „my versus oni“ vůči okolnímu světu a přesvědčení, že válka je přípustná jen v sebeobraně. Michael Hunt tvrdil, že americký postoj ke světu byl formován třemi ústředními principy: touhou po národní velikosti a nezávislosti, vírou ve striktní rasovou hierarchii a podezřívostí vůči revolucím navzdory vlastní revoluční tradici.⁶⁵

Walter McDougall zvolil jiný přístup a svou vlastní typologizaci založil na systematizaci existujících názorů na minulost americké zahraniční politiky. První proud podle něj pohlíží na Spojené státy a jejich historii kladně a pokládá zemi za obhájce dobra, za naději lidstva a za nositele hodnot svobody, demokracie a pokroku. Do tohoto proudu můžeme zařadit většinu liberálů a všechny neokonzervativce. Druhý proud má podle McDougalla na zahraniční politiku Spojených států opačný názor a pokládá zemi za agresivního, násilnického, kořistnického a pokryteckého aktéra, jenž má zálibu ve válčení, zotročování

63 Tento přehled různých pohledů (především z pera historiků) na dějiny a povahu americké zahraniční politiky je převzat z Walter A. McDougall: *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World Since 1776*. Boston, Houghton Mifflin 1997, xiii + 286 s.

64 Tamtéž, s. 7.

65 Tamtéž.

cizích zemí a šíření svých zvrácených materialistických hodnot. Sem patří zástupci radikální levice, včetně krajních směrů v rámci liberalismu, ale rovněž radikální pravíci libertariáni (tedy izolacionisté).

Třetí McDougallův proud (k němuž se sám hlásí) nepokládá Spojené státy za ztělesnění ani dobra, ani zla, ale za pragmatického aktéra, jenž se stejně jako všechny ostatní velmoci snaží metodou pokus-omyl a za použití omezených prostředků, jež má k dispozici, naplnit své národní zájmy. McDougall nazývá tento přístup realismem.⁶⁶

Jak je patrné z výše uvedeného přehledu, různé typologizace přistupují k identifikaci zdrojů a charakteristik americké zahraniční politiky ze značně rozdílných perspektiv. Jedná se v zásadě o dva páry dichotomických přístupů. Zaprvé, můžeme pokládat „americkou zahraničněpolitickou tradici“ za logický a koherentní celek (tedy v zásadě za jedinou, „typicky americkou“ zahraničněpolitickou pozici), nebo naopak máme předpokládat, že se v americkém politickém myšlení setkáváme s více pozicemi, jež se od sebe v mnoha důležitých aspektech radikálně odlišují, a jež mezi sebou v americkém veřejném prostoru soupeří o ideový i praktický vliv? Zadruhé, jsou typologie konstruovány primárně historicky, tedy zmapováním historicky reálně existujících pozic v americké zahraniční politice, nebo teoreticky (či filosoficky), tedy abstraktní identifikací všech možných pozic?

V rámci první dichotomie tato práce volí druhou možnost a předpokládá, že žádná jednotná a soudržná americká zahraničněpolitická tradice neexistuje, byť lze samozřejmě identifikovat řadu dílčích prvků, jež jsou pro Spojené státy charakteristické a jež v takové podobě jinde nenajdeme. Tyto dílčí prvky se seskupují do několika tradic či směrů, které spolu v rámci amerického zahraničněpolitického diskursu i praktické zahraniční politiky soupeří. Kdyby tomu tak nebylo, tak bychom ani nemohli mít ambici systematizovat a porozumět americké zahraniční politice prostřednictvím typologií. Obě v této práci využívané typologie vycházejí z tohoto přesvědčení o pluralitní povaze americké zahraniční politiky a diskuse o ní.

Spolu s Walterem Russellem Meadem a Pavlem Baršou tato práce vychází z předpokladu, že americká národní identita (které je zahraničněpolitické myšlení klíčovou součástí) není stabilní a jednodlitou soustavou přesvědčení a řešení, jež se v čase nemění a má povahu

⁶⁶ Tamtéž, ss. 1-5.

objektivního fenoménu. Spor o podobu národní identity neustále probíhá a střetávají se v něm konkurující si tradice a směry. Jinak řečeno, americká národní identita (a politické myšlení) je tvořena pluralitou směrů a tradic, jež dohromady představují škálu možností, o něž se může opírat legitimita americké zahraniční politiky u domácí veřejnosti.

Jednotlivé tradice a směry jsou jednak v praxi často kombinovány a jednak dochází ke kolísání jejich vlivu na tvorbu americké zahraniční politiky. Jedna prezidentská administrativa je spíše liberální (Clinton), další realistická (Bush otec). Jedna kombinuje wilsonismus s hamiltonismem (Clinton), jiná wilsonismus s jacksonismem (Bush syn). Americká zahraniční politika tak má pluralitní povahu a proto se o ní může vést veřejná diskuse. „*Pochopení tradice či kultury tedy nemůže spočívat v zachycení její domněle objektivní významové struktury pojaté jako uzavřená a mrtvá věc, nýbrž v porozumění procesům její neustálé intersubjektivní rekonstrukce. Místo vysvětlování jednání z kultury jsme tedy odkázáni na rozumění kultuře z jednání, jež si ji může osvojovat v radikálně odlišných variantách. Proto také nejsme schopni předpovídat jednání, ale pouze zachycovat kulturní pole, které jednání aktualizuje. Každé takové pole je přitom definováno sporem. Konstruktivistická analýza americké či evropské identity tedy nemůže být ničím jiným než analýzou sporů o identitu. (...) Praktikistní pojetí mocenské struktury i ideové kultury umožňuje pochopit politický proces v jeho dynamice a proměnách.*“⁶⁷

Walter Russell Mead jde ještě dále a dává své pluralitní typologii amerického zahraničněpolitického myšlení normativní náboj, když tvrdí, že teprve kombinace všech čtyř soupeřících tradic dohromady představuje celek americké zahraniční politiky, a že je to právě soupeření a diskuse mezi nimi, co americkou zahraniční politiku činí kvalitnější a efektivnější a co je jednou z příčin pozoruhodných zahraničněpolitických úspěchů Spojených států v posledních dvou staletích. „*Americká zahraniční politika nevychází z jediného, unifikovaného světového názoru. Dokonce přímo v srdci amerického zahraničněpolitického procesu existují zásadní názorové rozdíly týkající se chápání národních zájmů. Americká zahraniční politika spočívá na rovnováze protikladných a soupeřících hlasů a hodnot – je symfonií, nebo se jí aspoň snaží být, spíše než sólem. Často se zdá, že tyto chaotické poměry nemohou být základem pro rozumnou a dlouhodobou politiku. Ale dějiny ukazují něco jiného.*“⁶⁸

67 Pavel Barša, Ondřej Císař: *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha, Portál 2008, ss. 402-3.

68 Walter Russell Mead: *Special Providence*, s. 54.

Americká zahraniční politika byla podle Meada často podceňována či přímo zesměšňována především Evropany, ale i samotnými Američany, jako chaotická, nepřehledná, postrádající jednotnou linii a jedinou sadu hodnot a řešení a vnitřně rozdělená do soupeřících škol, tradic, směrů a táborů. Mead však tvrdí, že právě to je charakteristickým rysem amerického myšlení o zahraniční politice a něčím, co Spojené státy odlišuje od tradiční (realistické) politiky evropských velmocí.

Navíc se podle Meada nejedná o slabou, ale naopak o silnou stránku, protože umožnila Spojeným státům vést flexibilní zahraniční politiku a dosáhnout tak řady úspěchů: *„Americká zahraniční politika je ve svém jádru komplexní. V každý okamžik je pravděpodobné, že je výsledkem široké a rozmanité koalice spíše než jediné unitární vize. (...) V důsledku možnosti vybírat si ze čtyř rozdílných přístupů, z nichž každý je v praxi schopen spojit se a doplnit ty ostatní, je americká zahraniční politika v krátkodobém horizontu flexibilní, zatímco v dlouhodobém si udržuje silnou kontinuitu svých účelů.“* Podle Meada je v delší historické perspektivě patrné, že výsledkem tohoto vzájemného soupeření čtyř zahraničněpolitických škol je lepší zahraniční politika, než kdyby byla výsledkem jednoho člověka.⁶⁹

Eugene V. Rostow problematiku plurality a vnitřní rozpornosti amerického politického myšlení shrnuje lapidárně: *„Protikladné principy přijímáme [Američané] se stejnou horlivostí a se stejnou vytrvalostí se jich držíme. Měla by být naše zahraniční politika založená na moci, nebo morálce? Realismu, nebo idealismu? Pragmatismu, nebo principiálnosti? Měla by být naším cílem ochrana našich zájmů, nebo spíše prosazování hodnot? Měli bychom být nacionalisty, nebo internacionalisty? Liberály, nebo konzervativci? Naší rozšafnou odpovědí je, že ,platí vše, co bylo vyjmenováno.“*⁷⁰

V souvislosti s druhou dichotomií se tato práce přiklání spíše k první variantě, totiž že vhodnější typologie amerického zahraničněpolitického myšlení jsou zformulovány na základě porozumění historicky probíhající diskuse, tedy zmapováním existujících pozic, jež se objevily v americkém myšlení, a nikoli teoreticky, tedy abstraktní konstrukcí všech možných pozic, třeba i takových, které reálně (tedy v rámci diskursu) nikdy neexistovaly.

69 Tamtéž, s. 95.

70 Eugene V. Rostow: *A Breakfast for Bonaparte: U.S. National Security Interests from the Heights of Abraham to the Nuclear Age*. Washington, National Defense University Press 1993, s. 22.

Obě existující typologie, jež tato práce využívá, mají historický charakter a vznikly právě na základě historické reflexe americké zahraniční politiky a myšlení o ní. Což ale nebrání tomu, aby vymezení jednotlivých pozic v jejich rámci mělo charakter ideálních typů, jež v čisté podobě a samy o sobě v praxi neexistují. Mead navíc poznamenává, že jeho čtyři tradice reflektují „*zakořeněné regionální, ekonomické, sociální a třídní zájmy, zahrnují představy o domácí i zahraniční politice, vyjadřují morální a politické hodnoty i socioekonomické a politické zájmy. Všechny čtyři školy jsou hluboce zakořeněny v americké zkušenosti. (...) jsou součástí politické historie spíše než historie idejí. Jsou hnutími a společenstvími zájmů a pocitů spíše než abstraktními principy.*“⁷¹

4.2. Liberálové, neokonzervativci, realisté

Tato standardní, také v americkém mediálním diskursu běžně používaná typologie je založena na několika sadách dichotomických kritérií, přičemž řada z nich je relevantních i pro studium amerických postojů k regionu Střední Evropy. Jedná se například o internacionalismus versus izolacionismus, militarismus versus pacifismus, unilateralismus versus multilateralismus, pragmatismus versus idealismus či univerzalizmus versus partikularismus.

Proměny americké zahraniční politiky vůči Střední Evropě lze alespoň částečně přisoudit právě měnícímu se postavení a významu soupeřících táborů amerického myšlení identifikovaných v rámci této typologie.

Ke všem typologiím, tedy i této, je ovšem nutné přistupovat obezřetně, neboť jejich schopnost vysvětlit konkrétní rozhodnutí je omezená. Jedná se o ideální typy, jež nám nicméně umožňují lépe postihnout škálu možností, v jejímž rámci se tvorba americké zahraniční politiky odehrává. Ve své čisté podobě se v praxi objevují jen zřídka a danou administrativu nebo jednotlivce lze obvykle lépe popsat za použití kombinace více z nich.

Smyslem typologií je pohled pod povrch konvenčního stranicko-politického dělení, které jen málo vypovídá o obsahu a struktuře americké zahraniční politiky. Rozlišování mezi republikány a demokraty má pro pochopení zahraničněpolitické diskuse jen malý význam.

71 Walter Russell Mead: *Special Providence*, ss. 87, 91.

Například ambiciózní intervencionisty přesvědčení o americké výjimečnosti (*exceptionalism*) i jejich odpůrce najdeme v obou politických stranách a nejzuřivější spory o zahraniční politiku se nevedou mezi stranami, ale spíše uvnitř každé z nich.

Příčinou je koaliční charakter americké politiky. Za účelem podpory každého politického rozhodnutí se vytvářejí vnitřně rozrůzněné koalice sdílející společný cíl; motivy jejich konstitutivních částí se ovšem mohou lišit. Přestože se ideologické profily stran v posledních desetiletích utužují, je v USA stále běžné překračovat stranické hranice a připojovat se k aktuálním koalicím vymezeným společnými zájmy. Dobrým příkladem je právě debata o rozšíření NATO v devadesátých letech. Rozšíření podporovala koalice konzervativních protiruských jestřábů a liberálních budovatelů mezinárodních institucí. Proti byli liberální obhájci úzké spolupráce s jecinovským Ruskem a realisté varující před přehnaně ambiciózní a konfliktní zahraniční agendou. Stranická příslušnost hrála jen malou roli, příznivci obou koalic se rekrutovali z obou stran.⁷²

Zatímco liberálové se koncentrují v rámci Demokratické strany, zahraniční politika Republikánské strany je již od osmdesátých let rozdělena na neokonzervativní a realistický směr, mezi nimiž probíhá vnitrostranický konflikt. Dělení na liberály, neokonzervativce a realisty lze vyjádřit také typologií rozlišující dvě dominantní tradice, internacionalistickou a izolacionistickou, přičemž ta internacionalistická se dále vnitřně dělí na proud multilateralistický a proud unilateralistický:⁷³

Tabulka 3: Typologie amerického zahraničněpolitického myšlení	
multilateralistický internacionalismus	liberálové
unilateralistický internacionalismus	neokonzervativci
„izolacionismus“	realisté

72 Jan Jireš: *Změna nepřišla: Americká protiválečná pravice v Obamově éře*. In: *Mezinárodní politika*, 3/2010, ss. 1-5; James M. Goldgeier: *NATO Expansion: The Anatomy of a Decision*. In: Eugene R. Wittkopf, James McCormick (eds.): *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence*, ss. 319-333; Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 251-274.

73 Pavel Barša: *Hodina impéria. Zdroje současné americké zahraniční politiky*. Brno, MPU 2003, ss. 18-36; Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*, ss. 9-14.

4.2.1. Liberálové

Liberálové vyznávají internacionalistickou zahraniční politiku, jejímž cílem je budovat globální ekonomický a politický řád podpíraný sítí multilaterálních institucí a norem mezinárodního práva. Domnívají se, že hodnoty liberální demokracie, volného trhu a ochrany lidských práv odpovídají americkým zájmům, a nevidí tedy rozpor mezi americkými hodnotami (ideály) a praktickými národními zájmy země.⁷⁴

Jsou přesvědčeni, že USA musí podporovat šíření demokracie a respektu k lidským právům v zahraničí, protože je to jednak jejich mravní povinností, a jednak to přispívá k naplňování amerických bezpečnostních, politických a ekonomických zájmů. Věří v teorii demokratického míru (demokratické státy spolu neválčí) i v pozitivní vliv přeshraničních ekonomických a kulturních vazeb (interdependence) na zmírňování konfliktnosti mezinárodních vztahů.⁷⁵

Za účelem prosazování amerických zájmů a obhajoby amerických hodnot, jež zároveň považují za univerzální zájmy lidstva, většina liberálů neváhá podporovat použití vojenské síly. Liberální tábor je ovšem v této otázce vnitřně rozdělen. Na jednom konci spektra jsou liberální pacifisté, kteří považují vojenskou podporu šíření demokratických hodnot za nežádoucí, a na druhém liberální jestřábi (*liberal hawks*), kteří se v podpoře vojenského intervencionismu nijak zásadně neliší od neokonzervativců.⁷⁶

Liberalismus dominuje zahraniční politice Demokratické strany a představuje tak základní směřování administrativ prezidentů Clintona a Obamy. Vzhledem k tomu, že liberální tábor je vnitřně silně diverzifikovaný, však tento fakt sám o sobě nepostačuje k pochopení jejich zahraniční politiky ani postavení Střední Evropy v americké zahraniční politice.

Všechny liberální proudy sice sdílí základní charakteristiky shrnuté výše (internationalismus, multilaterální institucionalismus, podpora demokratizace a ochrany

74 Strobe Talbott: *Democracy and the National Interest*. In: *Foreign Affairs*, November/December 1996, ss. 47-63; Richard Holbrooke: *America, A European Power*. In: *Foreign Affairs*, March/April 1995, ss. 38-51; Madeleine Albright: *The Testing of American Foreign Policy*. In: *Foreign Affairs*, November/December 1998, ss. 50-64.

75 Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*, ss. 13-14.

76 Kritika viz Andrew Bacevich: *The Limits of Power*, ss. 1-13. Pro vyjádření tohoto postoje viz Madeleine Albright: *The Testing of American Foreign Policy*.

lidských práv, kladný postoj k interdependenci), liší se však ve svém důrazu na jednotlivé komponenty liberálního kréda a ve svých preferencích ohledně toho, s kým spolupracovat a na jaké oblasti světa svou pozornost zaměřovat.

V souvislosti se vztahem k Evropě můžeme v období od skončení studené války rozlišovat například mezi „great-power“ liberály a „small-power“ liberály. Ti první upřednostňují spolupráci s regionálními velmocemi (například Ruskem nebo Čínou) s cílem vtáhnout je do multilaterální ekonomické a politické spolupráce vedené Spojenými státy a podporovat jejich demokratizační tendence. Mezi typické reprezentanty takové verze liberalismu patří Strobe Talbott či Michael Mandelbaum.⁷⁷

Druhý typ liberalismu naopak preferuje spolupráci s menšími zeměmi (například právě střeoevropskými), s nimiž pojí Spojené státy spojenecké vazby, liberálně-demokratické zřízení je v nich etablované a potýkají se s regionální nestabilitou a ambicemi regionálních velmocí. Čelnou představitelkou tohoto typu liberalismu je Madeleine Albrightová.⁷⁸

Liberálové jsou dnes rozděleni i v důsledku svých postojů k vojenským intervencím v zahraničí. Část z nich tvoří liberální jestřábi, z nichž většina podpořila intervenci v Iráku (a předtím v Kosovu a později v Libyi), byť se později od své původní podpory snažila distancovat. Domnívají se, že je morální povinností a národním zájmem USA napomáhat šíření liberální demokracie, hájit dodržování lidských práv, zmírňovat humanitární krize, řešit místní a regionální konflikty, zajišťovat mezinárodní bezpečnost a stabilitu a případně naplňovat i koncept *responsibility to protect* (zodpovědnost chránit).⁷⁹ Pokud je to potřebné, mohou Spojené státy k prosazování těchto cílů používat i vojenskou sílu.

Některé principy liberální zahraniční politiky napomáhají rozvoji transatlantické spolupráce, posilují postavení Střední Evropy v americké zahraniční politice a zvyšují zájem USA o bezpečnost a stabilitu regionu. Jedná se především o přesvědčení, že USA a Střední Evropa sdílí společné hodnoty liberální demokracie, ústavní vlády a ochrany lidských práv. Vzhledem k důležitosti, kterou američtí liberálové přičítají hodnotovým východiskům svého politického programu, mají sklon pokládat hodnotovou kompatibilitu

77 Rozhovor A. Wess Mitchell, Washington, 27. 3. 2009. Viz také Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 75-77; George Weigel: *Creeping Talbottism*. In: *Commentary*, March 1994, ss. 36-40.

78 Madeleine Albright: *The Testing of American Foreign Policy*.

79 Lee Feinstein, Anne-Marie Slaughter: *A Duty to Prevent*. In: *Foreign Affairs*, January/February 2004, ss. 134-150.

USA a Střední Evropy za stabilní základ vzájemných vztahů a region za přirozeného spojení Ameriky. Také Severoatlantická aliance je pro ně primárně „aliancí hodnot“ a nástrojem realizace liberálního programu kolektivní bezpečnosti a zajišťování mezinárodní stability.⁸⁰

Některé principy a cíle amerického liberalismu však úzkou vazbu na Střední Evropu problematizují a ve svém důsledku mohou vést k poklesu jejího v americké zahraniční politice. Jedním z hlavních cílů liberálů je vytvářet multilaterální instituce a normy regulující mezinárodní vztahy a zajišťující spolupráci v politice, ekonomice a bezpečnosti. To přirozeně vyžaduje zapojit i stále vlivnější a bohatší nezápadní velmoci, především Čínu, Indii, Brazílii a Rusko, bez jejichž aktivní participace nemůže být takový globální řád stabilní a funkční.

Liberální zahraniční politika USA má tedy motivaci v některých případech prioritizovat spolupráci s Čínou či Ruskem, protože Střední Evropa již součástí globálního liberálního systému je a američtí liberálové nepředpokládají, že by se vůči němu začala aktivně vymezovat.⁸¹

Druhým rizikovým faktorem jsou vysoká očekávání, která američtí liberálové vůči Střední Evropě mohou mít. Právě proto, že jejich zahraniční politika je tak ambiciózní, doufají, že hodnotově spříznění Středoevropané jim budou s jejím naplňováním účinně pomáhat. Jedná se především o řešení místních a regionálních konfliktů (*crisis management*) a rekonstrukční a stabilizační operace ve válkami zasažených oblastech.

Tyto úkoly jsou součástí liberální agendy kolektivní bezpečnosti a američtí liberálové od Středoevropanů očekávají, že se jejich plnění budou odpovídajícím dílem účastnit. V uplynulých letech jsme svědky naplňování takového nepříznivého scénáře, kdy deklarované společné hodnoty jsou spíše příčinou nedorozumění, protože na americké straně generují přílišná očekávání.⁸²

80 Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 29-39; Charles A. Kupchan: *Reviving the West*. In: Foreign Affairs, May/June 1996, ss. 92-104.

81 Viz Hillary Clinton: *America's Pacific Century*. In: Foreign Policy, November 2011, www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century.

82 *The Security and Defense Agenda (Future of NATO)*, as delivered by Secretary of Defense Robert M. Gates, Brussels, June 10, 2011 (www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581).

4.2.2. Neokonzervativci

Neokonzervativci jsou v posledních třiceti letech dominantním zahraničněpolitickým proudem v rámci Republikánské strany. Jejich postavení však procházelo výkyvy a jejich reálný vliv na tvorbu americké zahraniční politiky silně kolísal. Zatímco v období po teroristických útocích z 11. září 2001 byl vliv neokonzervativního proudu na podobu americké zahraniční a bezpečnostní politiky značný, v důsledku fiaska stabilizace Iráku a Afghánistánu jeho postavení značně oslabilo a jeho významní reprezentanti většinou nebyli do druhé administrativy prezidenta George W. Bushe přizváni.⁸³

Jejich organizační a argumentační schopnosti však neokonzervativcům zaručují dlouhodobý vliv na republikánskou zahraniční politiku, takže se po několika letech marginalizace vracejí jako poradci pro zahraniční a bezpečnostní politiku klíčových politiků Republikánské strany. Například prominentní neokonzervativce Robert Kagan byl v době volební kampaně v roce 2008 hlavním zahraničněpolitickým poradcem prezidentského kandidáta Johna McCaina.

Následně se řada neokonzervativců uplatnila jako poradci intervencionistického křídla *Tea Party* (šlo především o tým poradců Sarah Palinové). V současnosti se neokonzervativci, často bývalí Střední a nižší pracovníci administrativ G.W. Bushe, angažují jako poradci některých uchazečů o republikánskou nominaci pro prezidentské volby v roce 2012.⁸⁴

Schopnost neokonzervativců politicky přežít zjevné nezdary svého programu však není způsobena jen jejich obratností a rozsáhlou sítí vlivných kontaktů, ale spíše tím, že řada jejich zahraničněpolitických principů odpovídá základním hodnotám americké národní identity a proto přirozeně rezonuje v americké společnosti. Jde především o americký excecionalismus, který vyznávají nejen neokonzervativci, ale i značná část obyvatel USA.

Jedná se o přesvědčení, že Spojené státy jsou zcela výjimečnou zemí, jež je nejen politicky a ekonomicky nejúspěšnějším státem historie, ale jejíž existence má konkrétní smysl a účel. Tím je boj proti tyraním a šíření hodnot liberální demokracie, národního sebeurčení, lidských práv a volného trhu. Tento mesianismus pak vede ke značně široké definici

83 Jacob Heilbrunn: *They Knew They Were Right*, ss. 266-260.

84 Steve Clemons: *Romney Foreign Policy Bench Impresses*. In: *The Atlantic*, October 11, 2001, www.theatlantic.com/politics/archive/2011/10/romney-foreign-policy-bench-impresses/246450.

amerických národních zájmů a velí Spojeným státům silně se angažovat v zahraničí, mimo jiné prostřednictvím vojenských intervencí namířených proti tyranským režimům.⁸⁵

Neokonzervativní zahraniční politiku lze shrnout do pěti základních principů, které se v americké zahraničněpolitické praxi plně projeví právě v období let 2001 až 2005.⁸⁶

- **hegemonismus:** Spojené státy si musí udržovat globální mocenskou převahu a nedopustit, aby jim začaly jiné země mocensky konkurovat;
- **šíření liberální demokracie:** je to jak mravní povinností Ameriky vyplývající z její výjimečné historické úlohy, tak praktické opatření zvyšující bezpečnost USA;
- **unilateralismus:** Spojené státy si nemají nechat svazovat ruce multilaterálními organizacemi a mezinárodním právem; jednak to snižuje jejich schopnost jednat autonomně na základě svých zájmů, jednak je to nemravné, protože členy těchto organizací jsou často nedemokratické režimy;
- **militarismus:** připravenost používat vojenskou sílu k obhajobě amerických národních zájmů a k naplňování cílů zahraniční a bezpečnostní politiky, včetně podpory demokratizace;
- **politický a hodnotový manicheismus:** USA reprezentují dobro, jejich protivníci zlo, každá země se musí rozhodnout, zda stojí na straně dobra nebo zla, nepřátelé nejsou legitimními aktéry a je nutné je za použití všech prostředků zničit.⁸⁷

Unilateralistický přístup neokonzervativců, jehož cílem je zbavit Spojené státy omezení vyplývajících z členství země v multilaterálních kooperativních institucích, vede k oslabování mezinárodních institucí a vytváření *ad hoc* „koalic ochotných“ složených z těch evropských zemí, jejichž vlády jsou v danou chvíli politicky kompatibilní s americkou administrativou. Unilateralismus neokonzervativců tak v praxi vede k upřednostňování bilaterálních vztahů, které jsou z jejich pohledu pro USA výhodnější, protože jsou snadno kontrolovatelné a flexibilně měnitelné v závislosti na aktuálních potřebách.

85 John Micklethwait, Adrian Wooldridge: *The Right Nation: Conservative Power in America*. New York: Penguin Press 2004, ss. 210-24; Robert Kagan: *Neocon Nation: Neoconservatism, c. 1776*. In: *World Affairs*, Spring 2008, ss. 13-35; Richard Gamble: *Wilsonian Slaughter*. In: *The American Conservative*, February 23, 2009, ss. 30-32. Podrobně k neokonzervativní ideologii viz Jacob Heilbrunn: *They Knew They Were Right: The Rise of the Neocons*. New York: Doubleday 2008, x + 319 s.

86 K „Bushově doktríně“ viz Ivo H. Daalder, James M. Lindsay: *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington, Brookings Institution Press 2003, vii + 246 s. Viz také Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*. Belmont CA, Thomson/Wadsworth 2008, ss. 12-13.

87 Viz také Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*, ss.12-13.

Vztah neokonzervativců ke spojencům je ambivalentní. Na jednu stranu jsou přesvědčeni, že je morální povinností Spojených států dostát spojeneckým závazkům, k nimž se v minulosti přihlásily. Jednostranné opuštění těchto závazků ze strany USA by neokonzervativci považovali za skvrnu na morálním profilu země.

Respekt neokonzervativců ke spolenectví s malými zeměmi je navíc posilován jejich manicheismem („pokud je někdo spojencem Ameriky, reprezentuje dobro, pokud je někdo nepřítelem takového spojence, reprezentuje zlo“) a vyhoceným vnímáním předválečné evropské politiky appeasementu.⁸⁸

Právě pojmy jako „appeasement“ a „Mnichov“ dodnes hrají klíčovou symbolickou roli v myšlení neokonzervativců, což u nich vzbuzuje přirozené sympatie k malým a zranitelným zemím potenciálně ohrožovaným mocnějšími nedemokratickými sousedy. Týká se to středoevropských a pobaltských zemí, Tchaj-wanu a především Izraele. Těmto spojencům pak neokonzervativní zahraniční politika vyjadřuje podporu, především verbální.⁸⁹

Nelze ignorovat, že jedním z důvodů neokonzervativní přichylnosti k myšlence bilaterální spolupráce s menšími státy v geopoliticky citlivých regionech je možnost Spojených států takové vztahy zcela kontrolovat a nepřipustit, aby jim jakýmkoli způsobem svazovaly ruce a omezovaly jejich autonomii. Zároveň platí, že neokonzervativci sice pokládají respektování tradičních spojeneckých vazeb za morální povinnost Ameriky, to je však podmíněno reciproční loajalitou ze strany daného spojence. Pokud neokonzervativci usoudí, že loajalita spojence není dostatečná, kooperativní vazby přehodnocují, k čemuž došlo například v letech 2002 a 2003 v souvislosti s intervencí v Iráku. Důvodem je i fakt, že neokonzervativci mají sklon vnímat zahraniční politiku v emotivních kategoriích lásky, vděčnosti a zrady.⁹⁰

88 Jacob Heilbrunn: *They Knew They Were Right*, ss. 15, 117, 151, 192, 194.

89 Navzdory ostenativnímu přátelství se Střední Evropou, vyjadřovanému neokonzervativci a prezidentskými administrativami George W. Bushe, nedošlo na praktické rovině k vyřešení řady problémů, které byly pro Středoevropany důležité. Polsku se nepodařilo dojednat odstranění vízové povinnosti pro polské občany cestující do USA, členství středoevropských zemí v NATO zůstávalo druhořadé kvůli absenci aliančního obranného plánování, které by pokrývalo i jejich teritorium, a polská vláda byla silně nespokojena s přístupem Bushovy administrativy k vyjednávání o polské účasti v americkém protiraketovém systému. Některé tyto nedostatky byly paradoxně napraveny až Obamovou administrativou. Viz například Samuel Charap: *There's No One Under the Bus*. In: *Foreign Policy*, June 16, 2010, www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/16/whos_under_the_bus; Wess Mitchell: *Tipping the Scales: Why Central Europe Matters to the United States*, ss. ix-v.

90 Jacob Heilbrunn: *They Knew They Were Right*, ss. 228-280; pro příklad vášnivě neokonzervativní rétoriky

4.2.3. Realisté

Realisté představují menšinový zahraničněpolitický proud v rámci Republikánské strany; další lze najít mezi nezávislými. Ve srovnání s liberály a neokonzervativci mají blíž k izolacionistickému pólu amerického zahraničněpolitického myšlení. Jsou skeptičtí k jejich intervencionistické politice a považují ji za přehnaně ambiciózní. Domnívají se, že zahraničněpolitické cíle USA by měly především odpovídat zdrojům, které má země k dispozici, a neměly by být určovány abstraktními mesianistickými ambicemi. Silným tématem amerických realistů je přesvědčení, že se americké ekonomické, lidské, diplomatické i morální zdroje rychle ztenčují, na což by měla federální vláda reagovat přehodnocením zahraniční a bezpečnostní agendy země.⁹¹

Příčin, které v posledních několika letech způsobily relativní mocenský úpadek USA, je podle realistů několik. Patří mezi ně emancipace rostoucích nezápadních velmocí, především Číny, finanční a ekonomická krize, obrovské náklady (finanční, lidské, politické) zahraničních vojenských intervencí, chybně vynakládané prostředky na obranu, velmocenská arogance USA vedoucí k odcizování spojenců a partnerů a oslabování mezinárodní reputace země či nekompetentní politika vlády vedoucí k dramatickému zadlužování země a zvyšování její závislosti na zahraničních věřitelích.⁹²

Realisté proto požadují, aby Spojené státy omezily své zahraničněpolitické ambice, vzdaly se velkolepých projektů vycházejících z liberální či neokonzervativní agendy, nepouštěly se do žádných dalších vojenských intervencí motivovaných ochranou lidských práv nebo šířením amerických hodnot, omezily svou vojenskou přítomnost v zahraničí včetně redukce počtu vojenských základen, seškrtyly své vojenské výdaje s cílem snížit rozpočtový deficit a získat prostředky na nápravu domácích nedostatků (například zastaralé dopravní a energetické infrastruktury), rezignovaly na své globální hegemonské aspirace a přehodnotily užitečnost a udržitelnost některých tradičních spojeneckých závazků.⁹³

ve vztahu ke Střední Evropě viz John Bolton: *Diplomacy by Bumper Sticker: The Obama Administration Should Reset its Russia Policy*. In: The National Review, April 6, 2009; Robert Kagan: *A hollow 'reset' with Russia*. In: The Washington Post, Tuesday, May 25, 2010.

91 Viz například Anatol Lieven, John Hulsman: *Ethical Realism: A Vision for America's Role in the World*. New York, Vintage Books 2006, xxiii + 199 s.; Jan Jireš: *Realisté v americké zahraniční politice*. In: Lidové noviny, příloha Orientace, 22. srpna 2009, s. 19; John Hulsman, Wess Mitchell: *The Godfather Doctrine: A Foreign Policy Parable*. Princeton University Press, Princeton 2009, 85 s.

92 Viz například Andrew J. Bacevich: *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. New York, Metropolitan Books 2008, ss. 1-13, 58-66.

93 Tamtéž, ss. 170-182.

Realisté tedy definují americké národní zájmy mnohem úžeji než liberálové a neokonzervativci. Požadují, aby americká zahraniční a bezpečnostní politika byla zaměřena primárně na uspokojování bezprostředních zájmů země, mezi něž patří zajištění fyzického bezpečí amerického teritoria a občanů, přežití amerického politického a ústavního systému, respektování občanských práv a liberálně-demokratických hodnot (tedy „amerického způsobu života“) a zachování předpokladů ekonomické prosperity Američanů.⁹⁴

Liberálové a neokonzervativci naopak vymezují americké národní zájmy mnohem širěji, protože mezi ně řadí i americkou „civilizační misi“ spočívající v obhajobě lidských práv v zahraničí, humanitárních intervencích, šíření demokracie či budování hegemoniálního postavení USA. Vycházejí tak z koncepce výjimečnosti a zvláštní historické úlohy Ameriky. Většina realistů myšlenku americké výjimečnosti odmítá. Pokládá ji za nebezpečný mýtus, který Spojené státy opakovaně žene do nezodpovědných vojenských intervencí v zahraničí, jež národním zájmům USA nejen neprospívají, ale přímo jim škodí. Ohrožují totiž „americký způsob života“ tím, že vedou ke zvyšování daní a prohlubování rozpočtových deficitů, k posilování moci federální vlády, militarizaci společnosti a erozi občanských práv.⁹⁵

Americký zahraničněpolitický realismus se tak poněkud liší od svého konvenčního evropského ekvivalentu. Byť se také dovolává národních zájmů země, nečiní tak z cynických pohnutek, ale naopak deklaruje motivaci etickou: přesvědčení o americké výjimečnosti, sdílené liberály a neokonzervativci, vede k velikašskému mesianismu, který upřednostňuje etiku úmyslů před etikou důsledků.

Výsledkem je utopická snaha spasit svět a neúspěšné vojenské intervence vedoucí k plýtvání americkými lidskými a ekonomickými zdroji, korupci domácího politického a právního systému a k poškozování morální čistoty země. Lze tedy říci, že americký realismus je podobně moralistický jako liberalismus a neokonzervatismus, což je plodem americké politické kultury, která morální argumentaci vyžaduje.⁹⁶

94 Michael Lind: *The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life*. Oxford, Oxford University Press 2006, ss. 23-40.

95 Stephen M. Walt: *The Myth of American Exceptionalism*. In: Foreign Policy, November 2011, www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/the_myth_of_american_exceptionalism.

96 Je nutné zdůraznit, že americký zahraničněpolitický realismus je specifickým fenoménem, který jen částečně souvisí s realistickým paradigmatem v akademickém oboru mezinárodní vztahy. Zatímco

Stejně jako liberální tábor je i ten realistický vnitřně pluralitní. Realistická zahraniční politika proto nabývá mnoha různých podob, byť společný základ v podobě odmítání mesianistického intervencionismu sdílejí všechny. Na jednom konci realistického spektra najdeme neoizolacionismus reprezentovaný například libertariánským think-tankem CATO Institute, který prosazuje vystoupení Spojených států z NATO, zastavení podpory Izraeli, omezení amerických bezpečnostních záruk východoasijským zemím, zrušení amerických vojenských základen v zahraničí a snížení výdajů na obranu.⁹⁷ Mezi neoizolacionisty patří i velká část autorů z okruhu paleokonzervativního týdeníku *The American Conservative*.⁹⁸

Na druhém konci realistického spektra najdeme v zásadě internacionalistický realismus (reprezentovaný Henry Kissingerem, Stephenem Waltem, Brentem Scowcroftem či Wessem Mitchellem), který považuje americkou vojensko-politickou přítomnost v geopoliticky klíčových regionech (Evropa, Střední východ, východní Asie) i nadále za nezbytnou pro zajištění amerických zájmů. Mezi těmito krajními polohami se pak nachází řada mezistupňů, například strategie *off-shore balancing* (vyvažování na dálku, viz níže).

Další dělítko, relevantní právě pro vztahy se Střední Evropou, souvisí s tím, jaké zahraniční partnery realisté preferují. Někteří upřednostňují budování globálního velmocenského koncertu a za prioritní proto pokládají vztahy s regionálními velmocemi, především Čínou a Ruskem. Tento směr realismu, který lze označit jako „great-power realismus“ (velmocenský realismus), nehodlá obětovat vztahy s velmocemi vztahům s menšími zeměmi v daném regionu a je zároveň připraven akceptovat vytváření velmocenských sfér vlivu. Naproti tomu se „small-power realismus“ zaměřuje na spolupráci s menšími zeměmi s cílem vyvažovat aspirující regionální velmoci ležící v

realismus v mezinárodních vztazích usiluje především o pochopení toho, jak funguje mezinárodní systém, realismus v zahraniční politice označuje politickou pozici obsahující doporučení, jakou zahraniční politiku by měl stát vést. Je tedy výrazně normativní a otevřeně hodnotově zakotvený. Zatímco v Evropě se deskriptivní (mezinárodněpolitický) a preskriptivní (zahraničněpolitický) realismus tradičně výrazně překrývaly, americký zahraničněpolitický realismus obsahuje specificky americké hodnotové ukotvení vycházející z Thomase Jeffersona a Reinholda Niebuhra. Blíže k americkému zahraničněpolitickému realismu viz Jan Jireš: *Realisté v americké zahraniční politice*, s. 19.

97 Viz například Ted Galen Carpenter: *NATO Enters the 21st Century*. London & Portland, Frank Cass 2001; Ted Galen Carpenter: *Beyond NATO: Staying out of Europe's Wars*, Washington, CATO Institute 1994; Ted Galen Carpenter: *A Search for Enemies: America's Alliances after the Cold War*. Washington, CATO Institute 1992; Ted Galen Carpenter (ed.): *The Future of NATO*. London & Portland, Frank Cass 1995; Ted Galen Carpenter, Barbara Conry (eds.): *NATO Enlargement: Illusions and Reality*. Washington, CATO Institute 1998.

98 Viz například Patrick J. Buchanan: *The Retreat of Empire*. In: *The American Conservative*, September 13, 2004; Patrick J. Buchanan: *Whose War?* In: *The American Conservative*, March 24, 2003; Patrick J. Buchanan: *No End to War*. In: *The American Conservative*, March 1, 2004.

jejich sousedství. Tento přístup tedy upřednostňuje budování sítí klientských států, závislých na americké politické a bezpečnostní podpoře, což přispívá k zajištění amerického vlivu v citlivých oblastech světa.⁹⁹

Realistická kritika liberálního a neokonzervativního intervencionismu značně zesílila zejména po roce 2004, kdy se ukázalo, že neokonzervativní strategie demokratizace Blízkého a Středního východu selhala a Spojené státy se zapletly do dlouhotrvajících a extrémně nákladných válek. Neokonzervatismus na nějaký čas téměř vyklidil své politické i intelektuální pozice v americké zahraničněpolitické debatě, byť se někteří prominentní neokonzervativní myslitelé (Robert Kagan, William Kristol) i nadále pokoušeli o obhajobu neokonzervativního přístupu.¹⁰⁰

Irácké fiasko a únava americké veřejnosti z neúspěšných vojenských zásahů v zahraničí však poskytly realistickým autorům jedinečnou příležitost k získání většího prostoru pro prezentaci jejich zahraničněpolitických postojů a ilustraci rizik spjatých s intervencionismem, hegemonismem, mesianismem a excecionalismem.¹⁰¹

Finanční a ekonomická krize, jež vypukla v srpnu 2008, pak představovala pro realistický proud další vzpruhu. Krize urychlila relativní mocenský vzestup Číny a úpadek Spojených států a Evropy.¹⁰² Realisté mohou díky ní argumentovat, že si ekonomický a politický vývoj sám vynucuje aplikaci realistické zahraniční politiky, protože americké zdroje se zmenšily, dluhy narostly a závislost USA na Číně se zvýšila. Omezení zahraničněpolitických ambicí tak už není jen věcí intelektuální debaty, ale objektivní nutností.¹⁰³

Realistická kritika je však namířena nejen proti neokonzervativcům, ale také proti liberálům, kteří s nimi sdílejí některé základní principy, především intervencionismus a přesvědčení o výjimečnosti Spojených států. Většina liberálů (a především liberálních

⁹⁹ Rozhovory s Wesseem Mitchellem (Washington, 27. března 2009) a Johnem Hulsmanem (Washington, 7. května 2009). Viz také Henry Kissinger: *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for 21st Century*. New York, Simon & Schuster 2001, ss. 32-82.

¹⁰⁰ Viz například Robert Kagan: *Neocon Nation: Neoconservatism, c. 1776*, ss. 13-35.

¹⁰¹ Viz například množství textů publikovaných přibližně od roku 2006 v realistickém magazínu The National Interest (www.nationalinterest.org).

¹⁰² K problematice akcelerace relativního mocenského úpadku USA v posledních několika letech viz Stephen M. Walt: *The End of the American Era*. In: The National Interest, November/December 2011.

¹⁰³ Tamtéž. Pro sofistickou kritiku amerického „deklinismu“ viz Robert Kagan: *The World America Made*. New York, Alfred A. Knopf 2012, 160 s.

jestřábů) navíc původně intervenci v Iráku podporovala a liberální demokraté v Kongresu opakovaně podpořili financování války.¹⁰⁴ Po roce 2004 se liberálové od irácké války snažili soustavně distancovat s tím, že agenda podpory demokracie v zahraničí stále zůstává morální povinností Ameriky, ovšem Bushova administrativa ji svou nekompetentností poškodila a zdiskreditovala.¹⁰⁵

Vývoj v posledních letech však ukázal na limity realistického přístupu. Na jedné straně jsou díky únavě z vyčerpávajících válek a pokračující ekonomické stagnaci některé realistické principy v americké politice na vzestupu. Jde především o větší zdrženlivost v zahraniční politice, skepsi k vojenským intervencím a ambiciózním plánům na zlepšení světa, menší toleranci ke spojencům chovajícím se jako bezpečnostní černí pasažéři, podporu snižování vojenského rozpočtu země a soustředění se na řešení domácích problémů.

Na druhé straně ukazuje například probíhající republikánská nominační kampaň na to, jak hluboce jsou v americké národní identitě zakořeněny mesianistické sklony a představy o „zjevném předurčení“ Spojených států. Hlavní uchazeč o republikánskou nominaci Mitt Romney neváhá ve svých prohlášeních používat tradiční neokonzervativní rétoriku vzývající velikost, výjimečnost a nepostradatelnost Ameriky.¹⁰⁶ Dokonce sám Barack Obama, jenž má jinak k realisticko-skeptickému pólu americké politiky blízko,¹⁰⁷ v době prezidentské kampaně v roce 2008 opakovaně hovořil o Spojených státech jazykem amerického excecionalismu a předurčenosti k velkým úkolům.¹⁰⁸

Posilování realistických postojů má potenciálně významné dopady pro budoucnost americko-středoevropských vztahů. V rámci realistického proudu najdeme řadu směrů, jež prosazují větší či menší omezení amerického politického a bezpečnostního angažmá ve světě, včetně Střední Evropy. Zejména směry blížící se izolacionistickému pólu realistického spektra obhajují zásadní přehodnocení amerických spojeneckých závazků a

¹⁰⁴ Viz Stephen Zunes: *Why Hillary Clinton's Iraq Vote Does Matter*. In: Information Clearing House, February 23, 2008, www.informationclearinghouse.info/article19411.htm.

¹⁰⁵ Lee Feinstein, Anne-Marie Slaughter: *A Duty to Prevent*, ss. 134-150.

¹⁰⁶ James M. Lindsay: *The 2012 Election and the Republicans' Foreign Policy*. In: Foreign Affairs, November 14, 2011.

¹⁰⁷ Prokazuje to například jeho skeptický pohled na vojenské intervence, neochota zapojit ozbrojené síly USA do libyjské operace NATO či jeho otevřené zpochybňování ideje americké výjimečnosti. Pro neokonzervativní kritiku viz například Julia Shaw: *Is America Exceptional?* Heritage Foundation, October 7, 2010; Matthew Spalding: *Why is America Exceptional?* Heritage Foundation, October 1, 2010.

¹⁰⁸ David Rieff: *Without Exception: The Same Old Song*. In: World Affairs, Winter 2008, ss. 101-8.

obránných garancí poskytovaných cizím zemím. Někteří realisté (například Doug Bandow a Ted Galen Carpenter z CATO Institute) volají po vystoupení USA z NATO a kompletním stažení amerických vojenských sil z Evropy.¹⁰⁹

Tyto extrémní postoje sice zůstávají v americké politice marginální a návrat ke skutečně izolacionistické politice je velmi nepravděpodobný. Názory prosazující omezování amerických závazků v zahraničí, především v Evropě, však začínají pod tlakem nepříznivé ekonomické situace v USA a v důsledku „iráckého syndromu“ americké společnosti prosakovat do hlavního proudu americké zahraniční politiky.

Sílicí realistické tendence vyjádřil z vrcholných amerických politiků nejostřeji bývalý ministr obrany Robert Gates. Varoval Evropany, že jejich prohlubující se černé pasažerství v oblasti obrany a bezpečnosti se pro Američany stává za nepříznivé ekonomické situace politicky neúnosné. Výrazně se podle něj zvyšuje pravděpodobnost, že Američané rezignují na své evropské bezpečnostní závazky, stáhnout se z Evropy a fakticky se vyvázat ze Severoatlantické aliance. Důvody pro to jsou podle Gatese dva. Zaprvé je dnes v těžké rozpočtové krizi sama Amerika a hledá způsoby, jak ušetřit. Omezení bezpečnostního angažmá v zahraničí se pak přímo nabízí. Druhým důvodem je nástup nové generace amerických politiků, jejichž pohled na svět již není formován zkušeností studené války. Nepokládají proto transatlantické vztahy za něco posvátného. Americkou vojensko-bezpečnostní přítomnost v Evropě budou hodnotit pragmaticky, a pokud dospějí k závěru, že její náklady převyšují výnosy, omezí ji.¹¹⁰

4.2.4. Velké strategie

Velké strategie (*grand strategies*) představují další perspektivu, kterou lze využít k pochopení americké zahraničněpolitické debaty. Umožňují nahlédnout pod povrch konvenčních táborů americké zahraniční politiky, představených v této části, a přesněji rozlišovat mezi komponenty nacházejícími se uvnitř realistického či liberálního proudu.

¹⁰⁹ Doug Bandow: *NATO: An Alliance That Divides Rather Than Unites*. In: Forbes, July 25, 2011; Doug Bandow: *What's NATO For Again?* In: The American Spectator, May 4, 2009; Doug Bandow: *Ditching NATO Would Save U.S. Money*. In: Real Clear World, July 16, 2010; Ted Galen Carpenter: *NATO: The Potemkin Alliance*. In: CATO Institute Online, June 13, 2011; Ted Galen Carpenter: *NATO at 60: A Hollow Alliance*. Washington, CATO Institute, Policy Analysis no. 635, March 30, 2009, 16 s.

¹¹⁰ *The Security and Defense Agenda (Future of NATO)*, as delivered by Secretary of Defense Robert M. Gates, Brussels, June 10, 2011 (www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581).

Pojem velká strategie označuje v americkém zahraničněpolitickém diskurzu vnitřně soudržný soubor postojů týkajících se role USA ve světě, žádoucích cílů americké zahraniční politiky a preferovaných nástrojů k jejich dosažení. Velká strategie je tedy komplexní strategickou vizí zahrnující nejenom konkrétní představy o tom, jaké prostředky by americká zahraniční a bezpečnostní politika měla využívat, ale rovněž o tom, jakou úlohu by Spojené státy v mezinárodních vztazích měly hrát. Jednou z klíčových součástí každé velké strategie je představa o účelu a způsobu používání vojenské síly.¹¹¹

Po celé období studené války bylo dominantní velkou strategií zadržování komunismu. Sdílely ji všechny relevantní proudy americké politiky, zatímco její kritika byla omezena na nevýznamné okraje politického spektra. Konec studené války však americkou zahraniční politiku o tuto jasně definovanou a všeobecně sdílenou velkou strategii připravil.¹¹²

Politolog Robert Art identifikoval šest hlavních velkých strategií, které spolu v období po studené válce soupeří o pozici dominantní velké strategie určující zahraniční politiku země. Žádná z nich není produktem čistě postudenoválečného vývoje, ale vychází ze starších tradic amerického zahraničněpolitického myšlení. Každá prezidentská administrativa většinou ve své zahraniční politice kombinovala dvě nebo tři z nich.¹¹³

Dominium

Strategie dominia vyjadřuje americké hegemonické tendence. Jejím cílem je vytvoření globálního impéria, řídicího se americkými principy a normami. Za tím účelem by Spojené státy měly aktivně využívat své bezprecedentní vojenské převahy. Součástí strategie dominia je rovněž požadavek udržovat globální mocenskou převahu USA a nepřipustit, aby se jakákoli jiná velmoc dostala byť jen na dohled americké moci.

Izolacionismus

Cílem (neo)izolacionistické strategie je vyvázat Spojené státy ze spojeneckých závazků a povinností a vyhnout se zapojení do vojenských konfliktů v zahraničí. Strategie dominia a izolace tak stojí na opačných koncích spektra amerických velkých strategií.

¹¹¹ Robert J. Art: *A Grand Strategy for America*. Ithaca, N.Y., Cornell University Press 2003, xvii + 320 s.

¹¹² Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*, ss. 9-12.

¹¹³ Viz Robert J. Art: *A Grand Strategy for America*.

Off-shore balancing

Strategie „zámořského“ vyvažování má blízko k izolacionismu v tom, že odmítá trvalé zapojení USA do obranných aliancí i budování ambiciózního globálního liberálního řádu. Příznivci této strategie však uznávají, že je trvalým zájmem USA, aby zamezily vzniku regionálních hegemonů kontrolujících strategicky klíčové oblasti světa, především Evropu, Blízký a Střední východ a jihovýchodní Asii. Pokud by hrozilo nebezpečí vzniku takové regionální hegemonie, Spojené státy mají zvenčí podpořit země, které jí vzdorují, a tím pomoci udržet mocenskou rovnováhu. Podobně to učinily v první i druhé světové válce.

Zadržování

Strategie zadržování má za cíl konfrontovat konkrétní expanzivní velmoc, která má regionální nebo globální hegemonické ambice. Spojené státy k tomu mají využívat odstrašujícího efektu svých ozbrojených sil. Strategie zadržování implikuje *on-shore balancing*, tedy udržování regionální rovnováhy moci prostřednictvím trvalé americké politické a vojenské přítomnosti v citlivých regionech, především v Evropě, na Středním východě a ve východní Asii, podobně jako tomu bylo v době studené války.

Kolektivní bezpečnost

Strategie kolektivní bezpečnosti má dvě varianty, regionální a globální. V obou případech mají Spojené státy vést aktivní internacionalistickou zahraniční politiku a budovat trvalý institucionální řád, který bude preventivně působit ve prospěch mírového řešení konfliktů. Strategie kolektivní bezpečnosti předpokládá, že státy jsou spoutány sítí multilaterálních kooperativních institucí, jejichž úkolem je dbát na dodržování norem a stabilizovat mezinárodní prostředí.

Selektivní zapojení

Strategie spočívá v pragmatickém přístupu k zahraniční politice, který odmítá přehnaně ambiciózní cíle a požaduje kompetentní zvládnání menšího množství vybraných problémů. Art ji vymezuje takto:

„Selektivní zapojení je strategie, jejímž cílem je zachovat klíčové aliance, do kterých jsou USA zapojeny, i jejich předsumuté vojenské síly ve světě. Udržuje Spojené státy vojensky silné. S několika důležitými změnami pokračuje v internacionalistické politice, kterou si USA zvolily v roce 1945. Stanovuje si priority. Jde Střední cestou mezi nedostatečnou

aktivitou a snažením se o příliš mnoho: vyhýbá se extrémům v podobě izolacionistické a unilateralistické politiky na jedné straně a role světového policisty na straně druhé. ¹¹⁴

Artovy velké strategie samozřejmě nejsou jediné, které se v americkém zahraničněpolitickém diskursu posledních dvaceti let objevily. Lze k nim přiřadit například také strategii globálního velmocenského koncertu. Popsané velké strategie nám umožňují pochopit mantinely současného amerického myšlení a nahlédnout pod povrch jeho tří nejvlivnějších proudů. Velké strategie k nim lze přiřadit takto:

Tabulka 4: Velké strategie a základní zahraničněpolitické přístupy	
dominium	neokonzervatismus
izolacionismus	realismus
off-shore balancing	realismus
zadržování	realismus
koncert velmocí	realismus
selektivní zapojení	realismus
kolektivní bezpečnost	liberalismus

Každá z velkých strategií má specifické implikace pro postavení Střední Evropy v americké zahraniční politice. Aplikace neoizolacionistické strategie by znamenala ukončení spolupráce, stažení amerických vojenských sil z Evropy a ztrátu zájmu USA o střeoevropskou bezpečnost.

Realizace strategie *off-shore balancing* by rovněž vedla ke stažení amerických vojenských kapacit z Evropy a zřejmě i k vystoupení země z NATO, Spojené státy by však i nadále byly politicky angažovány ve střeoevropské bezpečnosti a v případě nutnosti by v regionu intervenovaly s cílem obnovit regionální rovnováhu moci.

Strategie zadržování by naopak vedla ke stabilizaci (nebo dokonce k posílení) americké vojenské a politické přítomnosti ve Střední Evropě, vyžadovalo by to však existenci skutečně agresivního Ruska, jež by bylo nutné zadržovat. Realizace strategie koncertu velmocí by pak vedl k upřednostňování bilaterálních vztahů s Ruskem na úkor spojení se zeměmi Střední Evropy.

¹¹⁴ Citováno v Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley: *American Foreign Policy: Pattern and Process*, s. 10.

Selektivní zapojení by v instrumentáři americké zahraniční politiky ponechalo většinu existujících nástrojů, včetně obranných závazků v rámci Severoatlantické aliance, pokrývajících rovněž středoevropské země. Spojené státy by je však poměřovaly svými aktuálními zájmy na základě logiky nákladů a výnosů což by vedlo k silnému kolísání ve vzájemných vztazích.

Strategie kolektivní bezpečnosti přikládá velký význam multilaterálním organizacím (včetně NATO) a budování mezinárodního řádu založeného na mezinárodním právu. USA by však v případě realizace této strategie očekávaly mnohem substantivnější Středoevropanů a jejich hmatatelnější příspěvek k vytvoření kolektivně-bezpečnostního systému.

Americké prezidentské administrativy v období po studené válce většinou aplikovaly elementy několika z výše popsaných velkých strategií. V období Clintonových administrativ měla největší vliv liberální strategie kolektivní bezpečnosti, v době první administrativy George W. Bushe zase neokonzervativní strategie dominia. Žádná ze strategií se však nedostala do exkluzivní pozice dlouhodobě respektované většinou amerického politického spektra.

Tabulka 5: Americké prezidentské administrativy a jejich velké strategie

Administrativa	Strategie
G.H.W. Bush (1989-1993)	zadržování, koncert velmocí, kolektivní bezpečnost
Bill Clinton (1993-1997)	kolektivní bezpečnost, zadržování
Bill Clinton (1997-2001)	kolektivní bezpečnost, zadržování
G.W. Bush (2001-2005)	dominium, zadržování
G.W. Bush (2005-2009)	selektivní zapojení, zadržování
Barack Obama (2009-2013)	kolektivní bezpečnost, selektivní zapojení, koncert velmocí (dříve), zadržování (později)

Realistická strategie koncertu velmocí, ke které měl prezident Obama sklon v prvních dvou letech po svém nástupu do úřadu, se po neúspěchu politiky resetu ve vztazích s Ruskem a po pokračující neochotě Číny převzít náležitý díl odpovědnosti za globální ekonomický a bezpečnostní řád již vyčerpala a Obamova administrativa se od ní v poslední době zjevně odklonila.¹¹⁵ Místo toho dnes můžeme sledovat její příklon ke strategii zadržování.

¹¹⁵ Daniel W. Drezner: *Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times.*

Republikán Mitt Romney by v případě svého vítězství v prezidentských volbách s největší pravděpodobností aplikoval kombinaci strategie selektivního zapojení a zadržování.

4.3. Meadova typologie

Americký historik Walter Russell Mead přišel v roce 2001 s alternativní typologizací amerického zahraničněpolitického myšlení.¹¹⁶ Její výhodou je, že odhaluje hlubší myšlenkové zdroje amerického myšlení, které sahají přinejmenším do 18. století a dodnes utvářejí důležité pozice americké zahraniční politiky. Kromě jiného umožňuje pochopit některé rozdíly uvnitř liberálního či realistického proudu, které konvenční typologie vysvětlit neumí.

Mead identifikuje čtyři myšlenkové tradice, které dominantním způsobem utvářejí americkou zahraniční politiku od vzniku USA. Nazývá je jeffersonismem, hamiltonismem, jacksonismem a wilsonismem. Každá z těchto tradic vychází z určité představy o povaze mezinárodních vztahů a postavení Spojených států v nich, o amerických hodnotách a zájmech a o úkolech, která země ve světě má. Kromě toho obsahuje i sadu preferovaných nástrojů zahraniční a bezpečnostní politiky.

Všechny čtyři tradice původně reprezentovaly zájmy specifických skupin americké společnosti, v průběhu dvacátého století se však od těchto sociálních kořenů odpoutaly a dnes existují jako myšlenková paradigmatata. Jeffersonovci vzešli ze statkářů a farmářů z Jihu, hamiltonovci z obchodních elit severovýchodního pobřeží, jacksonovci z irsko-skotských osadníků a drobných podnikatelů posunujících americkou hranici k západu a wilsonovci z protestantských misionářů působících v Latinské Americe a Asii.

Pojmenování tradic po klíčových postavách amerických dějin je pouze ilustrativní a odkazuje na typické rysy jejich politického myšlení. Neznamená to tedy, že prezident

¹¹⁶ Walter Russell Mead: *Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World*. Z dalších textů viz Walter Russell Mead: *The Jacksonian Tradition*. In: *The National Interest*, Winter 1999-2000; Walter Russell Mead: *The Carter Syndrome*. In: *Foreign Policy*, January/February 2010, www.foreignpolicy.com/articles/2010/01/04/the_carter_syndrome; Walter Russell Mead: *Obama and the Jacksonian Zionists*. In: *The American Interest-Via Meadia*, March 16, 2010, <http://blogs.the-american-interest.com/wrm/2010/03/16/obama-and-the-jacksonian-zionists>; Walter Russell Mead: *The Tea Party and American Foreign Policy: What Populism Means for Globalism*. In: *Foreign Affairs*, March/April 2011, pp. 28-44.

Jefferson vždy prováděl „jeffersonovskou“ politiku, ani to, že wilsonovská tradice vznikla až v éře prezidenta Wilsona, po němž je pojmenována.¹¹⁷

4.3.1. *Jeffersonismus*¹¹⁸

Podle jeffersonovců by se Spojené státy měly méně zabývat šířením demokracie v zahraničí a spíše se snažit o její zdokonalování doma. Jsou skeptičtí k ambiciózní zahraniční politice prosazované wilsonovskými a hamiltonovskými internacionalisty, protože zemi zaplétá do cizích problémů vzdálených jejím skutečným zájmům, vedou ke spojenectví s pochybnými režimy a tím podkopávají morální základy americké demokracie. Zvyšují riziko zapojení USA do vojenských konfliktů, což vede ke zvyšování daní a prohlubování deficitů, růstu moci federální vlády a omezování občanských svobod.

Z těchto důvodů jsou jeffersonovci skeptičtí k používání vojenské síly a k uzavírání obranných aliancí. Odmítají vojenské intervence v zahraničí, pokud nejsou motivovány ochranou bezprostředních amerických zájmů. Mají tak blíže k izolacionistickému pólu amerického myšlení. Jsou protiváleční, protože zapojení do války vždy vede k militarizaci společnosti. Vojensko-průmyslový komplex podle nich představuje hrozbu americké demokracii a proto požadují redukci vojenského rozpočtu a omezení ozbrojených sil.

Jeffersonovci vystupují proti nákladným a nejistým zbrojním programům typu protiraketové obrany. Tu navíc odmítají i z obavy, že pocit nezranitelnosti, jež by mohla přinést, povede k morálnímu hazardu a k posílení intervencionistických tendencí. Za prvořadý americký zájem pokládají zajištění demokratické a ústavní vlády v USA („amerického způsobu života“) a uchování suverenity země. Wilsonovské pokusy vnutit jiným zemím americké hodnoty jsou podle nich projevem pýchy. Americká demokracie je založena na specifických tradicích, politické kultuře, sociální struktuře a společenské identitě. Nelze ji proto exportovat do kulturně odlišných společností.

Ve srovnání s wilsonovci či hamiltonovci (internacionalistickými přístupy) vycházejí jeffersonovci z úzké definice amerických národních zájmů. Podle nich mezi ně nepatří ani šíření demokracie a ochrana lidských práv v zahraničí (humanitární intervence), ani budování globální americké hegemonie. Jsou odpůrci imperialismu, intervencionismu a

¹¹⁷ Walter Russell Mead: *Special Providence*, ss. 56-98.

¹¹⁸ Tamtéž, ss. 174-217.

expansionismu. Jsou skeptičtí ke snahám internacionalistů definovat příliš široký bezpečnostní perimetr USA, včetně například trvalé vojenské přítomnosti v Evropě.

Jeffersonovci jsou skeptičtí ohledně lidské přirozenosti. Lidské nedostatky a slabosti nemohou být jednoduše překonány vytvořením vhodných institucí a přijetím racionálních zákonů. Domnívají se, že cíle americké zahraniční politiky by měly odpovídat jednak omezeným zájmům, které Spojené státy v zahraničí mají, a jednak zdrojům, které mají k dispozici. Omezené cíle USA by měly být dosahovány s vynaložením co nejmenších nákladů. Ideu americké výjimečnosti pokládají za kontraproduktivní, protože motivuje intervencionisty k příliš ambiciózní zahraniční politice.

Etnické lobby působící ve Spojených státech díky otevřenosti jejich politického systému představují podle jeffersonovců vážnou hrozbu americké demokracii a národním zájmům. Týká se to především izraelské lobby, ale také kubánské či středoevropské.

4.3.2. *Hamiltonismus*¹¹⁹

Hamiltonovci pokládají ekonomickou prosperitu za nejdůležitější zájem USA. Nejlépe ji přitom zajistí velké firmy, které jsou aktivní také v zahraničí a zajišťují Spojeným státům globální ekonomický vliv. Úspěch velkého byznysu (*big business*) tak do velké míry ztotožňují s americkým národním zájmem jako takovým. Obhajují úzkou spolupráci mezi federální vládou a velkými firmami. Hlavním úkolem vlády je zajistit firmám co nejlepší podmínky. Měla by se postarat především o to, aby byly Spojené státy zapojeny do globální ekonomiky způsobem, který je pro ně výhodný. Ekonomický úspěch pak vytváří předpoklady pro mocenské postavení země.

To vše vyžaduje, aby byla federální vláda silná. Kromě efektivní a kompetentní byrokracie by měla budovat i silné ozbrojené síly. Hlavním úkolem amerických ozbrojených sil je podporovat federální vládu při zajišťování co nejvýhodnějších podmínek pro americké firmy v rámci globální ekonomiky. Hamiltonovci však nejsou militaristé, ozbrojené síly musí být podle nich za všech okolností podřízeny civilním zájmům.

¹¹⁹ Tamtéž ss. 99-131.

Hamiltonovci mají v některých ohledech blízko evropskému realismu. Jsou si vědomi nedokonalosti člověka a nevyhýbají se uvažování v kategoriích mocenské rovnováhy. Svou zahraniční politiku zakládají především na analýze nákladů a výnosů. Na rozdíl od evropského realismu však americké zájmy nacházejí primárně na ekonomické rovině. V důsledku toho nechápou mezinárodní vztahy jako hru s nulovým součtem (jako evropští realisté), ale s pozitivním součtem. Na obchodní spolupráci totiž mohou vydělat všichni účastníci.

Vzhledem k tomu, že zájmy americké ekonomiky závisí na globálním vývoji a je nutné hájit je také v zahraničí, prosazují hamiltonovci internacionalistickou (globalistickou) politiku. Jejím cílem je nastolit globální stabilitu výhodnou pro obchod a podnikání. Jejím nástrojem je pak vytváření globálních ekonomických institucí, vyhovujících americkým zájmům a uznávajících americké vůdcovství. Podporují spojenecké vztahy s dalšími zeměmi za účelem stabilizace mezinárodního řádu a prosazování zájmů USA.

4.3.3. *Wilsonismus*¹²⁰

Podle wilsonovců mají Spojené státy morální povinnost i praktický zájem na šíření demokracie a dalších amerických hodnot (modernity, liberalismu, svobody, lidských práv) v zahraničí. O morální povinnost jde proto, že liberální demokracie je nejlepším v praxi uskutečnitelným politickým uspořádáním, které by žádnému národu světa nemělo být upřeno. O praktický zájem Ameriky se jedná proto, že wilsonovci jsou přesvědčeni, že demokratické státy spolu neválčí. Agenda šíření demokracie v zahraničí se tím stává americkým bezpečnostním zájmem, protože čím větší bude podíl demokratických států, tím nižší bude pravděpodobnost konfliktů a válek, do kterých by Spojené státy musely vstupovat.

Cílem wilsonovců, vycházejících z náboženských tradic amerického protestantského misionářství, je vybudovat globální mírové společenství svázané sítí multilaterálních organizací a mezinárodních právních norem regulujících chování států a zajišťujících ochranu lidských práv a liberálně-demokratických hodnot. Podobně jako hamiltonovci jsou wilsonovci internacionalisty a globalisty, odmítají izolacionistické tendence a domnívají

¹²⁰ Tamtéž, ss. 133-172.

se, že Spojené státy musí být politicky, ekonomicky, kulturně a v případě nutnosti i vojensky angažované v zahraničí. Zároveň jsou multilateralisty a na rozdíl od hamiltonovců se nebrání omezení suverenity Spojených států jejich podřízením mezinárodním institucím a pravidlům. Jsou přesvědčeni, že povinností USA je zajímat se o vnitřní záležitosti jiných zemí a v případě zjištěných nepravostí konat.

Wilsonovský projekt reformy mezinárodních vztahů obsahuje tři hlavní komponenty. Prvním je princip sebeurčení národů a wilsonovci proto vystupují jako principiální odpůrci klasického kolonialismu. Druhým je aktivní prosazování demokratizace ve světě s cílem vytvořit mírové společenství hodnotově kompatibilních demokratických zemí. Třetím komponentem je budování globálního systému multilaterálních organizací, který liberální mezinárodní řád institucionálně ukotví.

Wilsonovci se nezříkají použití vojenské síly při naplňování svých zahraničněpolitických cílů a spolu s hamiltonovci jsou tedy intervencionisty. Šíření demokracie, trestání agresorů, pacifikace zlotřilých států (*rogue states*) a bránění rozsáhlému porušování lidských práv jsou dobré důvody pro americký vojenský zásah. V takových situacích mají Spojené státy přímo povinnost intervenovat a využít unikátní prostředky, které mají k dispozici, protože jako vedoucí liberálně-demokratická velmoc nesou hlavní zodpovědnost za mezinárodní bezpečnost.

Wilsonovci jsou silnými zastánci ideje americké výjimečnosti. U řady z nich toto přesvědčení přerůstá do mesianistické polohy; věří, že Spojené státy jsou Prozřetelností předurčeny k tomu, aby transformovaly svět a vymýtily v něm zlo, konflikty, tyranii a nespravedlnost (v případě levicových wilsonovců i chudobu). Svou moc musí Spojené státy využívat především ke konání dobra.

4.3.4. Jacksonismus¹²¹

Jacksonovci představují nacionalistický, individualistický, antimodernistický a populistický směr americké politiky. Za nejdůležitější úkol americké vlády považují zajištění fyzické bezpečnosti a ekonomické prosperity amerických občanů. USA by podle

¹²¹ Tamtéž, ss. 233-259.

nich neměly záměrně hledat konflikty s cizími zeměmi, pokud ale některá z nich ohrozí jejich zájmy, americká odpověď musí být nekompromisní. Za tím účelem má vláda povinnost použít všechny prostředky, které má k dispozici.

Jacksonovci reprezentují kulturu patriotismu, nezávislosti a národní a vojenské cti. Odmítají omezené války; pokud se někdo stane nepřítelem USA, musí být poražen a zničen. Jediným přijatelným výsledkem války je pro ně bezpodmínečná kapitulace nepřítele. Taková totální válka je podle nich morálně ospravedlnitelná, protože je to vždy nepřítel, kdo ji Spojeným státům vnutil a kdo si proto zaslouží nést veškeré důsledky.

Jacksonovci chápou civilní obyvatelstvo nepřítele jako legitimní válečný cíl, protože v každé válce jde podle nich především o zlomení „válečnického ducha“ nepřítele. Za civilní oběti, způsobené americkými bojovými operacemi, morálně odpovídají vůdci nepřátelského státu.

Spojené státy musí být silné a v zahraničí respektované. Jacksonovci odmítají politiku appeasementu a cokoli, co ji připomíná. Zatímco wilsonovci appeasement odmítají z morálních i praktických důvodů (ustupovat nedemokratickým tyranům je nemravné a nakonec se to stejně nevyplatí), jacksonovci spíše z důvodů prestižních (ustupování vede k tomu, že se Spojené státy zpronevěřují své národní cti a působí jako slabý hráč). Američtí politici, kteří prosazují zdrženlivost, omezené válečné cíle a kompromis jsou jacksonovci označováni za „appeasery“ a slabochy. Jacksonovci silně podporují vysoké vojenské výdaje.

Jacksonovci jsou dědici válečnické a expanzionistické kultury kolonistů posunujících hranici americké civilizace na západ. Symbolem jacksonismu je kovboj, který je agresivní, miluje zbraně a své nepřátele bez milosti potírá, ale zároveň vyznává určitý kodex cti (dodržení daného slibu, ochranu slabších, potrestání agresora, snahu o zachování dobré pověsti, přímočaré řešení problémů).

Klíčovou zásadou jacksonovského kodexu cti je přesvědčení, že americké závazky dojednané se spojenci musí být dodrženy téměř za jakoukoli cenu. Primárně se to týká Izraele, ale i spojenců v Evropě a Asii. Spojené státy mají morální povinnost chránit ty, kterým svou ochranu přislíbily. Nedostát této povinnosti je zbabělost a appeasement.

Jacksonovci jsou nedůvěřiví vůči politickým, ekonomickým a kulturním elitám. Odmítají idealistické plány prosazované wilsonovci (například humanitární intervence či rozvojovou pomoc) a považují je za odtržené od národních zájmů Ameriky. Volají po snižování daní, zároveň však bojují za zachování federálních programů sloužících jacksonovské střední třídě (například *Medicare*). Podporují volný trh, nedůvěřují však velkým firmám. Tak jako jeffersonovci jsou i jacksonovci libertariány, mají ale odlišné priority. Zatímco jeffersonovci jsou oddáni především prvnímu dodatku ústavy (svoboda slova a náboženského vyznání), jacksonovci druhému (svoboda amerických občanů držet zbraně).

Jacksonovci odmítají jakákoli omezení americké suverenity a svobody jednat v mezinárodních vztazích podle svého uvážení. Vystupují proti podřizování USA mezinárodnímu právu a vůli jiných států v rámci multilaterálních organizací. Jsou vyhraněnými unilateralisty. Zároveň podporují opatření, která mají zvýšit bezpečnost Američanů, například projekty protiraketové obrany.

Ameriku pokládají za národ v evropském pojetí, tedy za etnické společenství bílých protestantů svázané společnou kulturou, jazykem a historickou zkušeností. Z tohoto důvodu odmítají imigraci z nezápadních společností.

4.3.5. Shrnutí a porovnání Meadových tradic

Následující tabulka shrnuje nejdůležitější východiska, principy a preferovaná řešení jeffersonovců, hamiltonovců, wilsonovců a jacksonovců:

Tabulka 6: srovnání Meadových tradic				
	Pohled na povahu člověka	Povaha mezinárodních vztahů	Morálka a mezinárodní vztahy	Základní kulturní východisko
JEFFE	pesimistický	hobbesovská džungle plná nebezpečí	idealisté	lokální, partikularistické, nativistické
HAMIL	pesimistický	hobbesovská džungle plná příležitostí	realisté	globalistické, univerzalistické, kosmopolitní
WILSO	optimistický	inherentní harmonie zájmů celého lidstva	idealisté	globalistické, univerzalistické, kosmopolitní
JACKS	pesimistický	hobbesovská džungle plná nebezpečí	realisté	lokální, partikularistické, nativistické

	Definice národních zájmů	Hlavní cíl zahraniční politiky	Preferovaná strategie	Povaha vztahu USA k zahraničí
JEFFE	úzký (přežití americké demokracie)	ochrana americké demokracie	vyhýbání se konfliktům a závazkům v cizině	izolacionisté
HAMIL	široký (ekonomická expanze amerických firem)	prosperita americké ekonomiky a firem	budování globálního hegemonického řádu	internacionalisté, intervencionisté
WILSO	široký (šíření demokracie a lidských práv)	dosažení věčného míru ve světě	demokratizace světa a kolektivní bezpečnost	internacionalisté, intervencionisté
JACKS	široký (zajištění národní cti a prestiže)	blahobyt americké střední třídy	bezskrupulózní používání americké síly	izolacionisté

	Přístup k mezinárodní spolupráci	Pohled na budování mezinárodního řádu	Pohled na vytváření stálých aliancí	Pohled na mezinárodní právo
JEFFE	multilateralismus	skepse	silný odpor	mírná podpora
HAMIL	nejednoznačný	silná podpora	silná podpora	podpora
WILSO	silný multilateralismus	silná podpora	podpora	silná podpora
JACKS	silný unilateralismus	silná skepse	nejednoznačný	silný odpor

	Pohled na americkou suverenitu	Přístup k používání vojenské síly	Pohled na protiraketovou obranu	Pohled na humanitární intervence
JEFFE	nesmí být omezována	silný odpor	silný odpor	silný odpor
HAMIL	nejednoznačný	podpora	podpora	odpor
WILSO	může být podřízena právu	nejednoznačný	odpor	silná podpora
JACKS	nesmí být omezována	silná podpora	silná podpora	odpor

	Výdaje na obranu	Postoj k mezinárodnímu obchodu	Silná federální vláda	Role diplomacie
JEFFE	silný odpor	protekcionalismus	silný odpor	podpora
HAMIL	podpora	volný obchod na základě amerických podmínek	silná podpora	nejednoznačný postoj
WILSO	nejednoznačný postoj	volný obchod na základě mravních důvodů	podpora	podpora
JACKS	silná podpora	protekcionalismus	odpor	skeptický postoj

	Šíření demokracie a lidských práv	Postoj k demokracii v USA	Postoj k volnému trhu v USA	Postoj k zájmům velkých firem
JEFFE	silný odpor	nejvyšší dobro	nutné zlo	silný odpor
HAMIL	podpora	nutné zlo	nejvyšší dobro	silná podpora
WILSO	silná podpora	nejvyšší dobro	lidské právo	odpor
JACKS	odpor	právo každého Američana	právo každého Američana	odpor

Každý ze tří hlavních táborů současné americké zahraniční politiky (liberálové, neokonzervativci, realisté) čerpá hned z několika tradic zároveň. Buď kombinuje několik

tradic do soudržného celku, protože si z každé z nich vybírá jen omezené množství vzájemně kompatibilních principů a řešení (příkladem je spojení wilsonovských cílů s jacksonovskými prostředky v neokonzervatismu či hamiltonovského a wilsonovskému globalismu v liberalismu), nebo je vnitřně rozdělen a nacházejí se v něm vzájemně soupeřící křídla (realismus zahrnující jak internacionalistické hamiltonovce, tak izolacionistické jeffersonovce).

Všechny tradice mají svou levicovou a pravicovou variantu, což umožňuje, aby jejich principy byly v různé míře obsaženy v demokratické i republikánské zahraniční politice. Z levicového jeffersonismu vycházejí kulturně-sociální libertariáni a bojovníci za občanská práva homosexuálů či žen. Pravicový jeffersonismus se soustředí na ekonomický libertarianismus a prosazuje nízké daně a omezený dosah federální vlády.

Levicový hamiltonismus usiluje o vytváření spravedlivého mezinárodního řádu jako předpokladu globální prosperity. Pravicový hamiltonismus usiluje především o blaho velkých amerických firem prostřednictvím budování hegemoniálního systému podřízeného americkým preferencím. Levicový wilsonismus se soustředí na podporu lidských práv v zahraničí a je spíše pacifistický, pravicový wilsonismus prosazuje šíření liberální demokracie a nebrání se používat vojenskou sílu. Levicový jacksonismus hájí ekonomické zájmy nižší střední třídy a zaměstnanců v průmyslu, pravicový jacksonismus pak na obhajobu americké cti a patriotickou podporu ozbrojených sil.

Následující tabulka vysvětluje, z jakých myšlenkových tradic čerpá americký realismus, liberalismus a neokonzervatismus, přičemž jednotlivé tradice jsou seřazeny na základě jejich významu (realismus například primárně vychází z jeffersonismu, částečně z hamiltonismu a může obsahovat i prvky jacksonismu):

Tabulka 7: Americká zahraničněpolitická debata po studené válce	
realismus	jeffersonismus hamiltonismus jacksonismus
liberalismus	wilsonismus hamiltonismus jeffersonismus
neokonzervatismus	jacksonismus wilsonismus

jeffersonismus	realismus liberalismus
hamiltonismus	realismus liberalismus
wilsonismus	liberalismus neokonzervatismus
jacksonismus	neokonzervatismus realismus

Následující tabulka přiřazuje tradice amerického zahraničněpolitického myšlení k prezidentským administrativám působícím po studené války:

Tabulka 8: Meadovy tradice v zahraniční politice prezidentských administrativ	
G.H.W. Bush (1989-1993)	hamiltonismus, jeffersonismus
Bill Clinton (1993-1997)	wilsonismus, hamiltonismus, jeffersonismus (zpočátku)
Bill Clinton (1997-2001)	wilsonismus, hamiltonismus
G.W. Bus (2001-2005)	jacksonismus, wilsonismus, hamiltonismus
G.W. Bush (2005-2009)	jacksonismus, wilsonismus, hamiltonismus
Barack Obama (2009-2013)	jeffersonismus (prezident, Pentagon), wilsonismus (Stadep)
Mitt Romney (2013-2017)	hamiltonismus, jacksonismus

Tradicí, jež má nejpřirozenější sklon ke spolupráci se Střední Evropou, je wilsonismus. Wilsonovský program, formulovaný po první světové válce, byl poprvé Spojenými státy testován právě ve Střední Evropě.

Některé komponenty wilsonismu (sebeurčení, demokratizace) byly sice již dříve aplikovány například v Latinské Americe, ambice budovat globální liberální řád zastřešený multilaterálními institucemi je však spojen až s americkým angažmá ve středoevropském regionu po roce 1918. Liberálně-demokratickou Střední Evropa chápou wilsonovců jako blízkého partnera v prosazování jejich globální demokratizační agendy. Jsou přesvědčeni, Středoevropané vyznávají společné wilsonovské hodnoty kooperace, liberalismu, ochrany lidských práv, demokratizace a institucionalismu.¹²²

Přístup amerických wilsonovců ke Střední Evropě má však několik úskalí. Zaprvé, wilsonovci od Středoevropanů očekávají hmatatelnou podporu v jejich globálním

¹²² Viz například *Address To The People Of Prague: A Moment Of Celebration And Of Dedication*. By Madeleine Albright, U.S. Secretary of State Prague, Czech Republic: July 14, 1997.

stabilizačním a demokratizačním úsilí. Předpokládají, že období, kdy Střední Evropa sama potřebovala americkou pomoc, je již minulostí, a doufají, že se region emancipuje do úlohy účinného pomocníka při naplňování wilsonovské agendy.

Za druhé, zaměření wilsonovské demokratizační agendy se může měnit a například ve vztahu k Evropě se američtí wilsonovci dělili v devadesátých letech na dva tábory: jeden preferoval podporu stabilizace a demokratizace Střední Evropy, druhý upřednostňoval podporu demokratizace Ruska na úkor vztahů se Střední Evropou (viz výše popsany rozdíl mezi „small-power“ a „great-power“ liberály).¹²³

Wilsonovský internacionalismus je klíčovým komponentem americké národní identity a v zahraniční politice země bude vždy přítomen.¹²⁴ Je však důležité, zda budou jeho intervencionistické tendence spíše utlumovány díky spolupůsobení jeffersonismu, nebo naopak posilovány jacksonismem.

Neokonzervativní kombinace wilsonismu a jacksonismu má silnou tendenci k unilateralismu a oslabování tradičních multilaterálních institucí. Hamiltonismus pohlíží na spolupráci se Střední Evropou podobně jako wilsonismus, protože je rovněž internacionalistickým přístupem vyznávajícím multilaterální spolupráci a budování institucí. Hlavní motivací hamiltonismu je však ekonomický prospěch, díky čemuž je pragmatičtější, než idealistický wilsonismus.

Jak je ale možné, že v praxi (čímž je myšlena především diskursivní praxe, nikoli praktické zahraničněpolitické rozhodování) dochází téměř bez výjimky ke kombinování více Meadových tradic, ačkoli ty jsou ve své ideálně-typické definici často vzájemně protikladné? Jak je například možné, že neokonzervativci kombinují (internationalistický) wilsonismus s (izolacionistickým) jacksonismem, „etičtí realisté“ kombinují (izolacionistický) jeffersonismus s (internationalistickým) hamiltonismem a republikánští nacionalisté kombinují jacksonismus s hamiltonismem? Existují pro to dva důvody.

1.

Jak bylo vysvětleno výše, Meadovy tradice nejsou abstraktními filosofickými pozicemi, jež by společně pokrývaly plné spektrum myslitelných zahraničněpolitických strategií. Jinými

¹²³ Viz Jireš Jan: *Změna nepřišla: Americká protiválečná pravice v Obamově éře*.

¹²⁴ Richard Gamble: *Wilsonian Slaughter*. In: *The American Conservative*, February 23, 2009, ss. 30-32.

slovy, nepředstavují všechny možné ontologické pozice na nějaké myšlené ose filosofie zahraniční politiky a mezinárodních vztahů. Místo toho jsou historicky vzniklými tradicemi, jež byly původně spjaté s konkrétními ekonomicky a sociálně vymezenými skupinami v rámci americké společnosti.¹²⁵

Mead své tradice samozřejmě od těchto původních historických a sociálních kořenů oddělil, systematizoval a reinterpretoval je a tím je přetvořil do podoby abstraktních modelů. Přesto však zůstávají s ohledem na své ontologické ambice značně odlišné například od tradic mezinárodních vztahů formulovaných Martinem Wightem. Wightovým záměrem bylo pokrýt celé spektrum filosofických možností za účelem lepšího porozumění mezinárodním vztahům.¹²⁶ Naproti tomu Mead jasně říká, že jeho čtyři tradice amerického zahraničněpolitického myšlení jsou jen ty nejdůležitější, ale že se jich v americké historii objevilo víc. Z nich některé již z amerického zahraničněpolitického diskursu vymizely nebo jsou v něm dnes zcela marginální.¹²⁷ Zatímco jsou tedy Wightovy tradice filosofické, Meadovy tradice jsou historické.

A právě z tohoto důvodu lze v diskursivní i rozhodovací praxi vycházet z více Meadových tradic zároveň a kombinovat je. Je například možné vybrat si z jedné tradice jen některé její charakteristiky a doplnit je vybranými charakteristikami jiné tradice. Případně je možné přijmout umírněnou (nikoli vyhrocenou) verzi jedné tradice, takže ta pak může být v diskursivní praxi smířena s jinou tradicí, jež je vůči ní nominálně antagonistická. Jinou možností je kombinovat jednu tradici na rovině prostředků s jinou tradicí na rovině cílů či účelů.

Tak například neokonzervativci si berou z jacksonismu jeho silové pojetí zahraniční politiky podepřené důrazem na silné ozbrojené síly. Kromě toho jim jacksonismus dodává svůj unilateralismus, manicheistické vidění vnějšího světa a nechuť ke kompromisům. Nepřijímají však jeho izolacionismus, etnický nativismus a tendence k lokální omezenosti. Takto redefinovaný jacksonismus pak může být spojen s univerzalistickým a spásitelským wilsonismem. Jinými slovy, neokonzervativci využívají jacksonovských prostředků k naplnění wilsonovských cílů.

¹²⁵ Walter Russell Mead: *Special Providence*, s. 87.

¹²⁶ Viz Pavel Barša, Ondřej Císař: *Anarchie a řád ve světové politice*, ss. 153-7.

¹²⁷ Walter Russell Mead: *Special Providence*, s. 92.

2.

Jednotlivé charakteristiky Meadových tradic nejsou definovány v absolutním, ale v relativním smyslu. Nejlépe jim proto porozumíme jejich vzájemným porovnáním. Lze dokonce říci, že bez porovnávání s jejich protějšky Meadovy tradice postrádají smysl. Jeffersonovci jsou například charakterizováni jasnými izolacionistickými tendencemi. Co to ale v konkrétním případě přesně znamená, nemůže být součástí obecné definice jeffersonismu jako opakovaně se vracejícího (a obnovujícího) souboru principů ovlivňujících americkou zahraniční politiku.

Aplikace jeffersonovského izolacionismu vždy závisí na konkrétním kontextu, v němž se odehrává, a proto se proměňuje v čase a v závislosti na konkrétním tématu, jež je ve hře. V každém případě se ale můžeme spolehnout na to, že v dané věci bude jeffersonovská pozice více „izolacionistická“ (myšleno méně nadšeně podporující ambiciózní zahraničněpolitické plány), umírněnější ve svých cílech a skeptičtější k myšlence šíření demokracie a obhajoby lidských práv v zahraničí, než wilsonovská pozice.

Pro ilustraci této situace můžeme použít třeba rozšíření NATO po studené válce. Jeffersonovský sklon k izolacionismu neznamena, že každý jeffersonovec nutně musel odmítat rozšíření NATO a zároveň obhajovat vystoupení Spojených států z Aliance a stažení amerických vojenských kapacit z Evropy (i když se takoví radikální jeffersonovci samozřejmě rovněž vyskytovali).

Místo toho jeffersonovská tendence k izolacionismu a skromné vymezení amerických národních zájmů často znamenaly prostě jen větší obezřetnost vůči rozšíření NATO, než tomu bylo v případě entuziastických wilsonovských a hamiltonovských internacionalistů.

Být jeffersonovcem neznamenal nutnost zcela odmítat myšlenku rozšíření NATO, ale podporovat nějakou omezenější, opatrnější, umírněnější a pozvolnější verzi politiky rozšíření ve srovnání s verzí podporovanou oběma globalistickými tradicemi. Zatímco někteří jeffersonovci podporovali omezené rozšíření NATO v roce 1999, odmítali velké rozšíření z roku 2004 a dnes odmítají členství Gruzie, neboť takovou myšlenku pokládají za nezodpovědnou, nerealistickou a přehnaně sebevědomou.¹²⁸

¹²⁸ Rozhovor John Hulsman, Washington, 7. května 2009.

Díky popsané relativitě Meadových tradic a jejich závislosti na konkrétním kontextu tak může být opatrný jeffersonovský přístup k rozšiřování NATO (tedy opatrnější, než je přístup wilsonovský) propojen například s hamiltonovskou internacionalistickou agendou. To je případ „etických realistů“, jejichž hamiltonovský internacionalismus je zmírňován jeffersonovským důrazem na rozvahu, opatrnost a omezenou definici amerických národních zájmů.¹²⁹

¹²⁹ Viz Anatol Lieven, John Hulsman: *Ethical Realism: A Vision for America's Role in the World*. New York, Vintage Books 2007, xiii + 199 ss.

5. AMERICKÁ DEBATA O ROZŠÍŘENÍ NATO

Debata o prvním kole rozšíření NATO po skončení studené války představuje klíčové téma americké zahraniční politiky devadesátých let. Začala v roce 1993 publikací článku Ronalda Asmuse, Richarda Kuglera a Stephena Larrabeeho v časopise *Foreign Affairs*. Ten jako první text zveřejněný na takto prestižní úrovni prosazoval rozšíření NATO jako nástroj stabilizace a demokratizace Střední Evropy a vytváření celoevropského systému kooperativní bezpečnosti.¹³⁰

Debata o rozšíření NATO (točící se kolem toho proč, jak, kdy a o koho Alianci rozšířit) pak ve Spojených státech probíhala s větší či menší intenzitou po celá devadesátá léta, přičemž vyvrcholila v roce 1998, kdy americký Senát schválil ratifikaci rozšíření NATO o Českou republiku, Maďarsko a Polsko. Při této příležitosti se k problematice rozšíření Aliance na území postkomunistické Střední Evropy vyjádřilo velké množství amerických expertů na zahraniční politiku, akademiků, historiků, bývalých i stávajících politiků a diplomatů a výzkumných pracovníků think-tanků. Bez nadsázky se jednalo o jednu z nejvýznamnějších amerických debat druhé poloviny devadesátých let.¹³¹

Diskuse se netočila jen kolem povahy a postavení Střední Evropy v postudenoválečné Evropě, ale také kolem širších otázek týkajících se americké politiky vůči Evropě a Rusku po skončení bipolární konfrontace. Clintonova liberální administrativa se pokusila (částečně úspěšně) využít projekt rozšíření NATO k celkové redefinici americké zahraniční politiky pro období po skončení studené války.

Administrativa George H.W. Bushe byla ještě do velké míry zakotvena v období studené války, přičemž její druhá polovina byla zcela ve stínu první války v Zálivu a amerického udržování rovnováhy na Středním východě. Administrativa prezidenta Clintona, jež nastoupila do úřadu v roce 1993, však již čelila nutnosti uzpůsobit americkou politiku v Evropě nové postudenoválečné realitě.¹³²

¹³⁰ Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler, F. Stephen Larrabee: *Building a New NATO*. In: *Foreign Affairs*, September/October 1993, ss. 28-40.

¹³¹ Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 290-305; Jan Jireš: *The Heyday Of Multilateralism: Clinton Administration and NATO Enlargement*. In: *Perspectives*, 20/2003, ss. 73-81.

¹³² William G. Hyland: *Clinton's World: Remaking American Foreign Policy*. Westport, Praeger 1999, ss. 93-108.

V letech 1993 až 1995 navíc vrcholily etnické konflikty v rozpadající se Jugoslávii a západoevropští i američtí experti a komentátoři varovali, že etnické násilí může rozšířit do celého postkomunistického prostoru, včetně Střední Evropy, chápané tehdy v USA převážně jako visehradská skupina.¹³³

Odpovědí Clintonovy administrativy na potřebu formulace nové americké politiky vůči Evropě, nyní včetně střední, východní a jihovýchodní Evropy, byl projekt rozšíření NATO, prezentovaný jako nástroj celkové transformace evropské politiky a důležitý krok k vytvoření stabilní, integrované a demokratické Evropy – žargonem liberálních amerických zahraničněpolitických elit tehdejší doby „jednotnou a svobodnou Evropu“ (*Europe Whole and Free*).¹³⁴

V devadesátých letech tak došlo k tomu, že se téma bezprostředně související se Střední Evropou a jejím mezinárodním postavením propojilo s reformulací americké zahraniční politiky jako takové, tedy s pokusem transformovat celkovou americkou zahraniční politiku a adaptovat ji na nové bezpečnostní prostředí po skončení studené války. To je rovněž vysvětlením, proč se jednalo o tak silně diskutované téma, do něhož se zapojili reprezentanti všech existujících amerických zahraničněpolitických směrů. Střední Evropa tak posloužila jako jakési médium, prostřednictvím něhož probíhala debata o budoucnosti americké zahraniční politiky jako celku.

Druhé postudenoválečné kolo rozšíření NATO, jež se uskutečnilo v letech 2002 až 2004 a bylo mnohem rozsáhlejší, než to první, už vzbudilo v rámci americké zahraničněpolitické diskuse mnohem menší pozornost, byť zejména tradiční kritici rozšiřování této příležitosti využili k opětovné prezentaci svých výhrad.

Zatím poslední větší vlna zájmu o problematiku rozšíření NATO v americké zahraničněpolitické diskusi přišla v souvislosti s Obamovou politikou resetu ve vztazích s Ruskem v letech 2009 až 2010. Rovněž díky tomu, že na toto období připadlo desetileté výročí první vlny postudenoválečného rozšíření NATO, někteří jeho kritici (Michael Mandelbaum) a příznivci (Ronald Asmus) se k tomuto tématu vrátili s cílem reflektovat dosavadní vývoj a zhodnotit s odstupem několika let výsledky a dopady rozšíření. Ve

¹³³ Rozhovor Daniel S. Hamilton, Washington 2. 3. 2009.

¹³⁴ Derek Chollet, James Goldgeier: *America Between the Wars: From 11/9 To 9/11*. New York, Public Affairs 2008, s. 115-117.

většině případů však jen potvrdili své názory a postoje vyjádřené v devadesátých letech s tím, že se potvrdila jejich správnost.¹³⁵

5.1. Liberálové

Pro liberály (jak příslušníky Clintonovy administrativy, tak akademiky a experty mimo vládu) představoval projekt rozšíření NATO jedno z nejdůležitějších témat americké zahraniční politiky devadesátých let. Jednalo se o téma, jež pro ně symbolizovalo nové, postudenoválečné mezinárodní vztahy, kdy v situaci své globální mocenské převahy a v kontextu celkově příznivých mezinárodních vztahů mohou Spojené státy realizovat své liberální představy o mezinárodním uspořádání.

Po kolapsu Sovětského svazu už USA nečelily žádné významné velmocenské soutěži poprvé v dějinách mohly přetvářet mezinárodní systém skutečně podle svých preferencí. Liberálové v zásadě přejali neokonzervativní argument o unikátním „unipolárním momentu“, který nastal díky konci studené války, zániku bipolarity a absenci relevantního velmocenského vyzyvatele.¹³⁶

Neokonzervativní a liberální představy o tom, jak by měly Spojené státy nejlépe svůj unipolární moment využít, se silně překrývaly. Pro oba zahraničněpolitické směry měly Spojené státy co nejrychleji a nejefektivněji využít unikátní a bezprecedentní příležitosti své globální převahy k co nejdůslednějšímu prosazení svých zahraničněpolitických principů: radikální podpory demokratizace, stabilizace mezinárodního systému (především v Evropě a na Středním východě), globální expanze tržního kapitalismu a vybudování světového řádu, jehož budou Spojené státy svorníkem – v případě neokonzervativců benevolentním hegemonem¹³⁷ (či osamělou supervelmocí¹³⁸), v případě liberálů pouze „nepostradatelnou zemí“ (*indispensable nation*¹³⁹).

¹³⁵ Michael Mandelbaum: *Modest Expectations: Facing Up to Our Russia Options*. In: *The American Interest*, May/June 2009, ss. 52-53; John Kornblum, Michael Mandelbaum: *NATO Expansion, A Decade On*. In: *The American Interest*, May/June 2008, ss. 56-63; Ronald D. Asmus: *New Purposes, New Plumbing: Rebuilding the Atlantic Alliance*. In: *The American Interest*, November/December 2008, ss. 44-51.

¹³⁶ Charles Krauthammer: *The Unipolar Moment*. In: *Foreign Affairs*, Volume 70, No. 1 (1990-1), ss. 23-33.

¹³⁷ Robert Kagan: *The Benevolent Empire*. In: *Foreign Policy*, Summer 1998, ss. 24-35.

¹³⁸ Samuel P. Huntington: *The Lonely Superpower*. In: *Foreign Affairs*, March/April 1999, ss. 35-49.

¹³⁹ *The Economist: From Albright to All-Murk*. In: *The Economist*, August 13, 1998, www.economist.com/node/171295.

Střední Evropa se v devadesátých letech stala pro americké liberály klíčovým regionem, a to jak prakticky, tak symbolicky. Demokratizace a stabilizace Střední Evropy se měla stát prvním krokem k vytvoření globálního liberálního řádu založeného na demokratizaci a tržním kapitalismu. Fukuyamova teze o konci dějin (jíž formuloval v roce 1989 ještě jako příslušník neokonzervativního tábora¹⁴⁰) byla liberály převzata alespoň v tom smyslu, že demokracie je nyní jediným relevantním politicko-ideologickým systémem, zatímco alternativní přístupy jsou v defenzívě. Střední Evropu přitom liberálové považovali za nejslibnější region z hlediska perspektiv úspěšné demokratizace a stabilizace.¹⁴¹

Na symbolické rovině pak liberálové pokládali Střední Evropu za příklad přechodu k demokracii a tržnímu hospodářství, jež může inspirovat další regiony světa, zejména Jihovýchodní Evropu (Balkán), Východní Evropu (bývalý SSSR), region Kavkazu a střední Asii. Někteří z nich doufali, že demokratizační vlna spojená s koncem studené války, jež se nejspěšněji realizovala ve Střední Evropě, má potenciál přelít se jako „duch doby“ do okolního světa.¹⁴²

Na počátku procesu rozšíření NATO v roce 1993 ovšem američtí liberálové ztotožňovali Střední Evropu převážně s politickou, společenskou a ekonomickou nestabilitou. Nové demokratické režimy Střední Evropy považovali za nedostatečně etablované a ohrožované politickou paralýzou, ekonomickou recesí a narůstajícím nacionalismem. Etnické konflikty Balkánu se v důsledku nezakotvenosti demokratických institucí a hodnot mohly přelít i do samotné Střední Evropy, tedy oblasti s nejlepšími předpoklady pro demokratizaci.¹⁴³

Revoluce v roce 1989 nejen odstranily komunistické režimy v regionu, ale rovněž podle řady liberálů vypustily z láhve džina v podobě autoritářského nacionalismu a snah o návrat k tradiční regionálním politickým ideologiím a režimům meziválečného období. Konec studené války tedy neznamenal jen naději demokratizace, stabilizace a sjednocení Evropy, ale rovněž riziko selhání a regresi k nacionalistickým či přímo polofašistickým formám společenského uspořádání.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Francis Fukuyama: *The End of History?* In: *The National Interest*, Summer 1989.

¹⁴¹ Zbigniew Brzezinski: *A Plan For Europe*. In: *Foreign Affairs*, January/February 1995, ss. 27-33.

¹⁴² Thomas Carothers: *Democracy Without Illusion*. In: *Foreign Affairs*, January/February 1997, s.88.

Kritický liberální pohled na středoevropskou demokratizaci viz Charles Gati: *All That NATO Can Be: To Prague and Beyond*. In: *The National Interest*, Summer 2002, ss. 79-88.

¹⁴³ Asmus, Kugler Larrabee: *Building a New NATO*, s. 28.

¹⁴⁴ Ke kritice přehnaných západních obav z nacionalizace a fašizace Střední Evropy viz Jonathan Sunley: *Postcommunism: An Infantile Disorder*. In: *The National Interest*, Summer 1996, issue 44.

Ve hře bylo zpochybnění nejen jaltského, ale možná i versailleského uspořádání a mezistátních hranic s ním spjatých.¹⁴⁵

Demokracie tedy není ve Střední Evropě zdaleka zaručena, je křehká, nestabilní a ohrožená. Morální povinností i praktickým zájmem Spojených států je proces středoevropské demokratizace aktivně podporovat. Spojené státy nesmí zahodit šanci v podobě své globální hegemonie a absence velmocenského soupeře a nesmí dopustit, aby demokratizace a stabilizace postkomunistické Evropy selhala.¹⁴⁶

Nástrojem k tomu je rozšíření západních multilaterálních institucí do Střední, a výhledově také Východní Evropy. Liberálové spatřují v institucionalizaci Střední Evropy klíč k její politické a ekonomické stabilizaci a nástroj upevnění dosud zranitelných demokratických institucí. Toto vnímání Střední Evropy jako sice povzbudivého příkladu poměrně úspěšné demokratizace, ale se stále nejistou budoucností, převládalo mezi americkými liberály, podporujícími rozšíření NATO, především v první fázi debaty, tedy přibližně mezi lety 1993 a 1995.¹⁴⁷

Liberální institucionalisté spojení s Clintonovou administrativou i jejich příznivci v akademickém a nevládním sektoru, ovšem vždy zdůrazňovali, že integrace Střední Evropy do rámce NATO a evropských integračních struktur je pouze prvním krokem k celkové stabilizaci Evropy, jež se musí vztahovat také na Východní Evropu (tedy země bývalého SSSR) a Rusko samotné. Mělo se jednat pouze o první krok velkolepého liberálního projektu překonání dědictví studené války, odstranění starých „dělicích linií“ (*dividing lines*) v Evropě a zabránění vytvoření nových a vybudování „jednotné a svobodné Evropy“ (*Europe Whole and Free*) od Lisabonu po Ural či dokonce od Vancouveru po Vladivostok.

Střední Evropa byla integraci politiky, ekonomicky i kulturně nejbliže a bylo tedy logické, aby v tomto regionu proces expanze západních kooperativních institucí začal. Konečným cílem ale měla být integrace Východní Evropy a Ruska. Střední Evropa tak měla sloužit především jako nezbytný symbolický, politický a geografický most k integraci postsovětského prostoru.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Asmus, Kugler, Larrabee: *Building a New NATO*, s. 28.

¹⁴⁶ Tamtéž. Viz také Goldgeier: *Not Whether But When*, ss. 1-13

¹⁴⁷ Zbigniew Brzezinski: *NATO: The Dilemmas of Expansion*. In: *The National Interests*, Fall 1998.

¹⁴⁸ Charles A. Kupchan: *Rethinking Europe*. In: *The National Interest*, Summer 1998, ss. 73-79.

Clintonovští liberální institucionalisté se ovšem v této souvislosti ovšem zabředávali do vnitřního rozporu. Na jedné straně implicitně označovali Střední Evropu za kulturně bližší Západu a proto rychleji a lépe integrovatelnou, než kulturně vzdálenější a demokratickou zkušenost postrádající země Východní a Jihovýchodní Evropy. Na druhé straně vždy odmítavě pohlíželi na snahy „visegrádských“ Středoevropanů definovat Střední Evropu na základě jejích údajně specifických kulturních charakteristik a postavit region do ostrého kontrastu s kulturně „nezápadní“ Východní Evropou.¹⁴⁹

Zprvé v tom spatřovali reminiscence agresivního nacionalismu středoevropských společností meziválečného období, jehož obnově a šíření právě chtěli prostřednictvím rozšíření NATO zabránit, a zadruhé v takový anti-východoevropský diskurs Středoevropanů chápali jako překážku pozdější integrace Východní Evropy a Ruska a vybudování „jednotné a svobodné“ Evropy.

Kulturní definice Střední Evropy byla pro americké liberály devadesátých let pokusem Středoevropanů, trpících pocitu méněcennosti vůči Západu, vymezit se vůči balkánským a postsovětským zemím a tím je v evropské politice záměrně degradovat. Středoevropané se tak vlastně pokoušeli narysovat nové „dělicí čáry“ v Evropě, tentokrát definované nikoli primárně politicko-strategicky, ale kulturně. To většina amerických liberálních institucionalistů devadesátých let, především reprezentantů Clintonových administrativ, odmítala, v čemž se díky společnému wilsonovsko-univerzalistickému základu shodovala s většinou neokonzervativců.¹⁵⁰

Vztah liberálů a středoevropských politických elit nebyl přitom v devadesátých letech bez komplikací i z jiného důvodu. Středoevropané se netajili tím, že hlavním motivem jejich snahy vstoupit do NATO bylo získání tradičních aliančních obranných garancí namířených proti Rusku. Středoevropské elity chápaly v devadesátých letech na Rusko jako na potenciální hrozbu a od členství v NATO očekávali primárně dosažení stejné úrovně bezpečnosti, jaké se těšily západoevropské země. Američtí liberální institucionalisté naproti tomu chápali rozšíření NATO jako jeden z mnoha kroků ke stabilizaci a

¹⁴⁹ Rozhovor Daniel S. Hamilton, Washington, 2. března 2009. Blíže ke konstrukci Střední Evropy a o chápání Východní Evropy jako jejího negativního „konstitutivního other“ v osmdesátých a devadesátých letech viz Iver B. Neumann: *Russia as Central Europe's Constituting Other*, ss. 349-369.

¹⁵⁰ Viz například Daniel S. Hamilton: *The Strategic Implications of Enlargement*. In: Daniel S. Hamilton (ed.): *The New Frontiers of Europe*, Center for Transatlantic Relations and Calouste Gulbenkian Foundation, Washington and Lisbon 2005, ss. 149.

demokratizaci Evropy a integraci postkomunistických zemí od České republiky po Rusko. Projekt rozšíření prezentovali svým domácím kritikům z řad realistů i liberálů jako výhradně kooperativní a nenamířený vůči žádné zemi, a to ani Rusku.¹⁵¹

Clintonovští liberálové se tak pohybovali mezi dvěma mlýnskými kameny. Na jedné straně byli neodbytní středoevropští politici, kteří tlačili na co nejrychlejší integraci svých zemí do „starého“ NATO, tedy tradiční studenoválečné organizace kolektivní obrany, a neváhali svou frustraci z pomalého postupu rozšiřování ventilovat veřejně. Na druhé straně byli američtí kritici rozšíření, kteří varovali, že tento krok povede k antagonizaci Ruska a k destabilizaci Evropy, místo toho, aby došlo k její proklamované stabilizaci.¹⁵²

Clintonovští liberálové uprostřed však usilovali o transformaci NATO do podoby organizace kolektivní bezpečnosti, jež by nebyla namířena proti žádné vnější hrozbě a v rámci níž by byla rezidua tradičních obranných garancí doplněna aktuálnějšími nástroji multilaterálního zvládnání krizí (crisis management) a budování důvěry v Evropě. Rozšíření NATO do Střední Evropy tak podle nich mělo plnit dvojí účel. Zaprvé, stabilizovat demokratické režimy Střední Evropy, překonat studenoválečné rozdělení kontinentu a vplést Střední a Východní Evropu do sítě kooperativních multilaterálních bezpečnostně-politických institucí. Zadruhé, doplnit a urychlit celkovou transformaci NATO do podoby organizace kolektivní bezpečnosti lépe odpovídající situaci v období po skončení studené války.¹⁵³

Americký liberální tábor byl ovšem v otázce rozšíření NATO vnitřně rozštěpen. Většina liberálů projekt sice v principu podporovala, ale někteří z nich považovali za nutné udělat vše proto, aby se zabránilo politické antagonizaci Ruska v obavě, že to oslabí vliv ruských demokratů a posílí nacionalistické či neostalinistické proudy v zemi. Tito liberálové pak prosazovali co nejpomalejší a nejopatrnější postup rozšíření NATO do Střední Evropy tak, aby v jeho průběhu mohly být vyřešeny všechny případné námitky Ruska. Tento liberální směr, který považoval Rusko za mnohem důležitější objekt americké demokratizační agendy, než Střední Evropu, lze nazvat „Russia-First“ liberály, tedy liberální institucionality upřednostňující spolupráci s Ruskem před zaměřením na Střední Evropu.

¹⁵¹ Ronald Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 105-110.

¹⁵² Tamtéž, ss. 48-57. Neokonzervativní kritiku viz Peter W. Rodman: *Yalta in the Balkans*. In: *The National Review*, December 25, 1995, ss. 23-4.

¹⁵³ William G. Hyland: *Clinton's World*, ss. 93-108.

Patřili mezi ně lidé jako Strobe Talbott či Warren Christopher. Byť později svou „Russia-First“ politiku do značné míry opustili a projekt rozšíření do Střední Evropy podporovali, byli to oni, kdo plédovali za to, aby se tak dělo s maximálními ohledy k postojům a zájmům Ruska. Nechtěli dopustit, aby exkluzivní vztahy USA s rusofobní Střední Evropou bránily rozvoji spolupráce mezi USA a Ruskem. Právě „Russia-First“ liberálové nejdůsledněji trvali na tom, že rozšíření NATO do Střední Evropy není cílem samo o sobě, ale že je pouhým prostředkem pro vytvoření „jednotné a svobodné Evropy“, která bude zahrnovat i Rusko.¹⁵⁴

Nejvýznamnějším akademickým představitelem „Russia-First“ liberalismu byl Michael Mandelbaum, profesor na Johns Hopkins University ve Washingtonu a osobní přítel Strobe Talbotta. Na rozdíl od Talbotta, jenž se stal vysokým představitelem Clintonovy administrativy a v důsledku toho postupně akceptoval agendu rozšíření NATO (byť v rámci procesu rozšíření mělo být co nejvíce respektovány potřeby a postoje Ruska), zůstal Mandelbaum nezávislým expertem a profiloval se jako jeden z nejostřejších kritiků rozšíření Aliance do Střední Evropy. Na rozdíl od izolacionistických realistů, kteří odmítali rozšíření z důvodu jeho údajně příliš velké nákladnosti či kvůli nepřijatelnosti zatahování Spojených států do periferních problémů, jež se nijak netýkaly jejich zájmů, argumentoval Mandelbaum převážně liberálně, tedy dováděl liberální „Russia-First“ pozici do důsledků.

Podle Mandelbauma se Spojené státy měly i po skončení studené války v evropské bezpečnosti angažovat, protože stabilní a mírová Evropa byla i nadále v americkém zájmu. Spojené státy měly budovat kooperativní vazby s postkomunistickými zeměmi, jež by posilovaly vzájemnou důvěru. Na prvním místě americké pozornosti však mělo být Rusko jako s velkým odstupem nejvýznamnější země, kterou bylo do postudenoválečné spolupráce zapojit. Podle Mandelbauma byla bez demokratického a stabilního Ruska stabilní a bezpečná Evropa nemyslitelná.¹⁵⁵

Středoevropské země díky svému malé mocenské kapacitě a malému počtu obyvatel nebyly pro budoucnost postudenoválečné Evropy zdaleka tak důležité, jako Rusko. Spojené státy tedy měly činit vše pro to, aby podpořily úspěšnou demokratizaci Ruska a pomohly těm politickým směrům v ruské politice, jež si přály sblížení se Západem,

¹⁵⁴ Viz například Charles A. Kupchan: *Rethinking Europe*, ss. 73-79.

¹⁵⁵ Michael Mandelbaum: *Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion*. In: *Foreign Affairs*, May/June 1995, ss. 9-13.

vyřešení sporů a spolupráci v oblasti bezpečnosti. Především se spojené státy podle Mandelbauma měly vyvarovat jakýchkoli zbytečných provokací, jež by negativně ovlivnily vnitropolitické směřování Ruska.¹⁵⁶

Právě rozšíření NATO do Střední Evropy pokládal Mandelbaum za takový provokační, který nijak neprospívá americkým zájmům, podkopává ruskou důvěru k Západu, posiluje konfrontační politické proudy v zemi a tím vším nejen že nepřispívá ke stabilitě Evropy, ale naopak ji ohrožuje. Mandelbaum tedy pokládal liberální projekt rozšíření NATO za fundamentálně chybný. Rozuměl sice symbolickým a politickým motivům, jež stály za snahou středoevropských elit získat členství v Alianci, ale považoval je za nerozumné. Tvrdil, že se Středoevropané chovají neracionálně, protože z účelem pouze symbolického potvrzení své sounáležitosti se Západem a uspokojení z políčku ušředněného Rusku v podobně aliančního členství riskují, že se jejich bezpečnost po vstupu nejen nezvýší, ale spíše sníží. Rozšíření vyvolá antagonistickou reakci Ruska, jež povede k destabilizaci Evropy. Rozšíření NATO tedy není nástrojem zvýšení středoevropské bezpečnosti, ale naopak chybnou politikou, jež bezpečnost regionu sníží.¹⁵⁷

Mandelbaum rovněž kritizoval podle jeho názoru logické rozpory v argumentaci Clintonovy liberální administrativy obhajující rozšíření NATO do Střední Evropy. Na jednu stranu američtí liberálové ujišťují Rusko, že rozšíření není nijak namířeno proti němu, na druhou stranu ujišťují Středoevropany, že vstupem získají bezpečnostní záruky, implicitně proti případnému ruskému expanzionismu.¹⁵⁸

Další rozpor viděl Mandelbaum v tvrzení obhájců rozšíření, že vstup do NATO politicky a společensky stabilizuje středoevropské země, v nichž ještě není demokratický systém dostatečně zakořeněný. Kdyby to ale bylo myšleno vážně, psal Mandelbaum, nejpřednějšími kandidáty na členství by nemohly být středoevropské (myšleno visehradské) země, jež jsou ze všech postkomunistických zemí nejdemokratičtější, nejstabilnější, nejvyspělejší a zároveň nejbezpečnější, ale členství v první vlně by muselo být nabídnuto zemím, jež mají skutečný problém, ať už vnitřní (jejich demokratický režim

¹⁵⁶ Michael Mandelbaum: *The Dawn of Peace in Europe*. New York, Twentieth Century Fund Press 1996, ss. 59, 61.

¹⁵⁷ Tamtéž. Pro zpětnou reflecí viz Michael Mandelbaum: *Stop Baiting the Bear. Fixing relations with Russia will take undoing a dozen years of Western missteps*. In: Newsweek, December 31, 2008.

¹⁵⁸ Tuto kritiku liberální argumentace ve prospěch rozšíření NATO sdílel Mandelbaum i s realistickými odpůrci rozšíření, například senátorem Samem Nunnem či experty spjatými se think-tankem CATO Institute. Viz níže.

je křehký), nebo vnější (mohou být realisticky ohroženy ruským revanšismem) – například pobaltských státům. Mandelbaum argumentoval, že liberálové prosazující rozšíření Aliance středoevropské země vlastně urážejí, protože o nich tvrdí, že jsou křehké, nestabilní a málo demokratické, ačkoli to zjevně není pravda.¹⁵⁹

Mezi „Russia-First“ liberály a neokonzervativci stáli v americké debatě o rozšíření NATO v devadesátých letech „liberální jestřábi“ (*liberal hawks*), tedy lidé jako Madeleine Albrightová, Zbigniew Brzezinski či Ronald Asmus, často svou osobní či rodinnou historií spjatí se Střední Evropou.¹⁶⁰

Liberální jestřábi se v souvislosti s americkou politikou vůči Střední Evropě rovněž nebránili historickým reminiscencím týkajícím se turbulentní historie regionu ve 20. století. Podobně jako neokonzervativci chápali konec studené války, rozpad východního bloku a integraci středoevropských zemí do západních integračních struktur za jakousi historickou spravedlnost či satisfakci. Rozšíření NATO prezentovali historizujícím jazykem „překonání Mnichova a Jalty“, byť v jejich podání nedosahoval takových polemických extrémů, jako tomu bylo v případě neokonzervativní rétoriky, což souviselo s tím, že i „Russia-First“ liberálové byli jejich straničtí a ideologičtí soupeřníci.¹⁶¹

Podobně jako neokonzervativci přijímali také liberální jestřábi středoevropské důvody pro rozšíření NATO, tedy obavu z možného obnovení ruských velmocenských ambic v regionu a potřebu získat prostřednictvím aliančního členství americké obranné garance. Texty Zbigniewa Brzezinského či Ronalda Asmuse opakovaně varovaly před ponecháním Střední Evropy ve „strategické vakuu“ mezi NATO a ES/EU na jedné straně a krajně nestabilním postsovětským prostorem na straně druhé; strategické nezakotvenosti Střední Evropy by pak mohlo využít konsolidované a opět expanzionistické Rusko. Ve srovnání s neokonzervativci však byla jejich pozice nuancovanější.¹⁶²

Liberální jestřábi argumentovali tím, že pokud se sami Středoevropané domnívají, že potřebují tradiční obranné garance poskytované Spojenými státy, Američané jim to neměli vyvracet. Vnímaná absence bezpečnosti je totiž pro stabilitu společnosti a státu zrovna tak

¹⁵⁹ Michael Mandelbaum: *The Dawn of Peace in Europe*, ss. 46, 49-51.

¹⁶⁰ Viz například Michael Dobbs: *Madeleine Albright: A Twentieth-Century Odyssey*. New York, Henry Holt 2000, 480 ss. K Asmusovi viz Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. xxviii-xxix.

¹⁶¹ Viz například Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 7-11.

¹⁶² James Goldgeir: *Not Whether But When*, s. 1.

škodlivá, jako objektivně existující absence bezpečnosti. Spojené státy tedy měly podporovat rozšíření NATO již z toho důvodu, aby se Středoevropané cítili subjektivně bezpečnější, v důsledku toho se mohli soustředit na efektivitu svých domácích demokratických a volnotržních reforem a nebyli v tomto úkolu rozptylováni obavami (byť možná iracionálními) o svou obranu a nezávislost.¹⁶³ Členství v NATO rovněž mělo disciplinovat zahraniční a bezpečnostní politiku středoevropských zemí a zabránit tomu, aby se ať už vůči svým sousedům či vůči Rusku chovaly nepředvídatelně či agresivně. Proto liberální jestřábi silně podporovali takové vstupní podmínky do Aliance, jež mimo jiné od středoevropských kandidátů požadovaly nejprve vyřešit případné teritoriální neshody se sousedy. Toto opatření samo o sobě mělo mít v regionu významný stabilizační efekt.¹⁶⁴

Další odlišností liberálních jestřábů ve srovnání s neokonzervativci je to, že uznávali (a sami podporovali, ať už v administrativě nebo ve veřejné zahraničněpolitické diskusi) celkový cíl Clintonova liberálního projektu, tedy vytvoření „jednotné a svobodné“ Evropy a postupnou integraci celé postkomunistické Evropy, v ideálním případě nakonec i Ruska, ovšem pouze liberálně-demokratického, neagresivního a plně respektujícího postudenoválečného status quo ve Střední a Východní Evropě, stejně jako americké vůdcovství (*leadership*) v bezpečnosti regionu.¹⁶⁵

Někteří liberálové (včetně jestřábů) navíc ve svých vyjádřeních a textech otevřeně deklarovali, že jejich podpora projektu rozšíření NATO je motivována rovněž ohledem budoucnost americké zahraniční politiky jako takové. Posílené americké politicko-bezpečnostní angažmá v Evropě pro ně po konci studené války představovalo jeden z nástrojů, jak zabránit posunu americké zahraniční politiky směrem k izolacionismu. Expanze Aliance do Střední Evropy tedy měla po skončení čtyřicetileté éry strategie zadržování Sovětského svazu dát Spojeným státům nové velké zahraničněpolitické téma, jež přispěje k zachování internacionalistické orientace americké politiky. Tento motiv s liberály sdíleli i neokonzervativci, jejichž agenda je rovněž výrazně internacionalistická a rovněž se silně vymezuje vůči izolacionistickým tendencím, jež v americké politice a společnosti po roce 1990 skutečně sílily.¹⁶⁶

¹⁶³ Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 18-20.

¹⁶⁴ Tamtéž, ss. 148-9.

¹⁶⁵ Zbigniew Brzezinski: *A Plan for Europe*, ss. 34-40.

¹⁶⁶ Arthur Schlesinger, Jr.: *Back to the Womb? Isolationism's Renewed Threat*. In: *Foreign Affairs*, July/August 1995, ss. 2-8; George Weigel: *On the Road to Isolationism?* In: *Commentary*, January 1992, ss. 36-42.

Pozoruhodný je pohled amerických liberálů na geografické vymezení Střední Evropy, jež je vystopovatelné z jejich textů. Odmítali sice kulturní definici regionu jakožto zbytečně kontroverzní a vyjadřující nadřazenost nad zeměmi Balkánu a bývalého Sovětského svazu, ale zároveň rozuměli silným symbolickým konotacím spojeným s geografickými konstrukty „Střední Evropy“ a „Východní Evropy“ a důležitosti jakou jim Středoevropané přikládají.

Američtí liberálové se tak stali v rámci americké zahraničněpolitické diskuse jedněmi z prvních, kdo po roce 1990 začali důsledně používat pojem Střední Evropa, nejprve pro označení visegrádských zemí. Alternativním pojmem, pokrývajícím všechny postkomunistické země Evropy, se stala „Střední a východní Evropa (*Central and Eastern Europe*). Výhodou tohoto pojmu byla nemožnost udělat chybu, neboť neřešil, která země je středoevropský a která východoevropská.

Místo kulturního vymezení Střední Evropy američtí liberálové používali kritérium politické v podobě vyspělosti demokratického systému dané země a úrovně její přípravy na členství v západních integračních strukturách. Země, jež byly politicky stabilní, jejichž úroveň demokratizace vysoká a stav jejich přípravy na členství v NATO a EU pokročilý (případně se již členy jedné nebo obou organizací staly), označovali američtí liberálové za středoevropské. Země, jež v demokratických a tržních reformách zaostávaly a neměly šanci v dohledné době do západních organizací vstoupit (případně o to ani neusilovaly a vůči Západu se vymezovaly), byly označovány za východoevropské.

Američtí liberálové tedy používali označení Střední Evropa jako motivační, jež mělo podpořit reformní úsilí postkomunistických zemí. Zároveň to znamenalo, že region Střední Evropy v liberálním chápání neustále expandoval tím, jak se NATO a EU rozšiřovaly o další postkomunistické kandidáty.

V polovině devadesátých let tvořily Střední Evropu pouze visegrádské země, zatímco v současnosti jsou v americké zahraničněpolitické diskusi liberály za středoevropské často označovány všechny nové členské státy NATO a EU, tedy včetně Rumunska, Chorvatska a Bulharska, či dokonce Albánie.

5.2. Neokonzervativci

Na rozdíl od liberálů byly postoje neokonzervativců k rozšíření NATO vnitřně v zásadě jednotné. Můžeme tak identifikovat jedinou pozici k expanzi Aliance, jež reprezentuje celý neokonzervativní tábor. Důvodem je to, že na rozdíl od liberalismu a realismu, které označují poměrně široké a vnitřně silně rozrůzněné myšlenkové směry, představuje neokonzervatismus skutečné politické hnutí, jež má poměrně přesně vymezenou sadu principů, kterou všichni neokonzervativci z definice uznávají. Jedná se o agendu, jež byla v době první administrativy George W. Bushe označována za „Bushovu doktrínu“ a jež byla představena výše v příslušné části této práce.¹⁶⁷

Jediná zásadnější štěpící linie, jež vede uvnitř neokonzervativního tábora, odděluje důraz na mocenskou pozici USA a důraz na demokratizační agendu. Neokonzervatismus se tak dělí na křídlo, které zdůrazňuje především nutnost udržovat a posilovat velmocenské postavení USA v mezinárodním systému (hegemonismus/dominium), a křídlo, jež věnuje více pozornosti a úsilí agendě šíření demokracie a tržního kapitalismu v zahraničí. Do prvního křídla patří například Robert Kagan či Jeanne Kirkpatrick, zatímco do druhého Paul Wolfowitz či Elliot Abrams.¹⁶⁸

Podstatné ovšem je, že se obě křídla neokonzervativců shodovala v podpoře rozšíření NATO. Po celá devadesátá léta to byli opoziční neokonzervativci, kdo vyjadřoval nejsilnější podporu expanze Aliance do Střední Evropy. Obě křídla se mírně odlišovala ve svých motivech, nikoli však v cíli. Zatímco hegemonistické křídlo neokonzervativců vidělo v rozšíření NATO především posílení americké velmocenské pozice v Evropě a strategické zatlačení Ruska co nejdále na východ v situaci jeho postudenoválečné slabosti, demokratizační křídlo chtělo začleněním do Aliance Středoevropy odměnit za úspěšný přechod k liberální demokracii, podpořit je proti případným vnějším hrozbám (tedy Rusku), posílit proamerické proudy v jejich domácí politice a napravit „historické křivdy“ spáchané ve 20. století vůči Střední Evropě západními velmocemi.

Ještě v mnohem větší míře, než liberální jestřábi, používali neokonzervativci pro podporu rozšíření NATO silně historizující jazyk, jenž se dovolával odčinění „Mnichova“ a „Jalty“.

¹⁶⁷ Ivo H. Daalder, James M. Lindsay: *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*.

¹⁶⁸ Jacob Heillbrun: *They Knew They Were Right*, ss. 174-180.

Nesouhlas s rozšířením NATO, který vyjadřovala jak malá část liberálů, tak převážná většina realistů, označovali za morálně nepřijatelný appeasement Ruska. Vzhledem k tomu, že v době, kdy debata o rozšíření NATO ve Spojených státech probíhala (mezi roky 1993 a 2000), byli neokonzervativci v opozici, jejich vstupy do debaty měly převážně silně kritický charakter. S clintonovskými liberály (a především s liberálními jestřáby) se sice shodovali na potřebě NATO rozšířit, ale kritizovali pomalý postup rozšíření a ústupky Rusku, jež Clintonova administrativa činila s cílem uspokojit „Russia-First“ liberály ve svých řadách.

Nejostřejší neokonzervativní kritika byla namířena právě proti „Russia-First“ liberálům. Neokonzervativci spatřovali v konci studené války a v mocenském úpadku Ruska ideální příležitost k posílení a potvrzení hegemoniálního postavení Spojených států. Na rozdíl od liberálů neokonzervativci sdíleli pohled středoevropských politických elit na Rusko jako na hrozbu. Rozšíření NATO silně podporovali a se Středoevropany sdílely i stejnou motivaci: poskytnout středoevropským zemím tradiční alianční obranné garance a naopak neoslabovat NATO jeho transformací do podoby organizace kolektivní bezpečnosti, o což usilovali liberálové. Kromě toho však stála za neokonzervativní podporou co nejrychlejšího rozšíření NATO také jejich hegemonialistická agenda: Střední Evropa měla být strategickým ziskem Spojených států, odměnou za „vítězství“ ve studené válce a nástrojem posílení americké globální moci.

Neokonzervativci obecně kritizovali liberály za to, že se proces rozšíření Aliance příliš vleče a že liberálové berou přílišné ohledy na postoje Ruska. Nejostřejší neokonzervativní kritika však byla namířena právě proti „Russia-First“ liberálům, především Strobe Talbottovi. Neokonzervativci ke kritice Talbotta neváhali využívat odkazy na „Mnichov“, „Jaltu“ a appeasement. Obviňovali ho ze slabosti a bezpáteřnosti vůči ruskému tlaku a ze zrady demokratických středoevropských zemí, jež v minulosti tak dlouho trpěly pod nadvládou nedemokratických sousedů. Ve svých textech ho přirovnávali k Nevillovi Chamberlainovi nebo lordu Halifaxovi.¹⁶⁹

Demokratizační křídlo neokonzervativců vnímalo Střední Evropu především jako model demokratizace, jež mohl být úspěšně uplatněn i v jiných oblastech světa, především na Balkáně, v postsovětském prostoru, na Kavkaze, případně ve Střední Asii. Střední Evropa

¹⁶⁹ Viz například Martin Sieff: *Family Ties*. In: *The National Review*, September 25, 1995, ss. 80-81.

měla v jejich perspektivě sloužit jako pozitivní příklad pro ostatní a jako důkaz, že přechod k demokracii je možný. Střední Evropa, pod vedením Spojených států, měla být jakýmsi majákem svobody a demokracie, svítící na cestu společnostem, jež stále žijí v politickém útlaku, nebo jimž se nedaří pokročit v demokratizaci. Z tohoto důvodu byli neokonzervativci podobně jako liberálové skeptičtí k pokusům Středoevropanů definovat Střední Evropu kulturně-historicky. Lišily se však jejich důvody.

Zatímco liberálové kulturní definici Střední Evropy odmítali proto, že ji považovali za rozdělující a podkopávající jejich agendu „jednotné a svobodné“ Evropy, neokonzervativci ji pokládali za ohrožení svého demokratického univerzalizmu. Střední Evropa měla podle nich být důkazem, že demokratizace funguje a že ji lze uskutečnit kdekoli bez ohledu na místní kulturní podmínky a historické předpoklady. Pokud měla být Střední Evropa vzorem pro zbytek světa, nemohl její úspěšný přechod k demokracii záviset na místních kulturně-historických podmínkách.

V průběhu americké debaty o rozšíření NATO v devadesátých letech měli neokonzervativci ještě jeden důvod, proč členství středoevropských zemí v Alianci podporovat. Středoevropany totiž vnímaly jako principiálně proatlantické a proamerické. Instinktivní náklonost středoevropských zemí ke Spojeným státům, jež byla jednak výsledkem jejich špatných zkušeností s evropskými velmocemi a jednak pozitivních historických zkušeností s USA, měla dále posílit americký vliv v Evropě. Členství středoevropských zemí v NATO by posílilo proamerický tábor v rámci organizace. Středoevropané byli ze strany neokonzervativců vnímáni jako obhájci amerických zahraničněpolitických projektů a zároveň jako aktéři, kteří jsou připraveni Američany aktivně podpořit, například ve vojenských operacích na vynucení a udržení míru.

5.3. Realisté

Podobně jako liberálové představují realisté široký směr zahraničněpolitického uvažování, jež je vnitřně silně rozrůzněn. Projevilo se to i v americké debatě o rozšíření NATO v devadesátých letech, kdy realisté reprezentovali extrémně odlišné postoje, od striktního odmítání rozšíření až po jeho silnou podporu. Ať už šlo o podporu nebo odmítání rozšíření, realisté byli často rozděleni v důvodech, jež pro své postoje měli.

Realistický tábor amerického zahraničněpolitického myšlení ve skutečnosti představuje úsečku nataženou mezi dvěma extrémy: izolacionismem na jednom konci a internacionalismem na konci druhém. Mezi nimi pak existuje kontinuum pozic, jež jsou obsazeny různými osobnostmi realistického myšlení. Na izolacionistickém konci realistického spektra se nachází ekonomičtí libertariáni, zastoupení například v think-tanku *CATO Institute*, a hodnotoví paleokonzervativci, dnes soustředění kolem týdeníku *The American Conservative*, založeným Patrickem Buchananem.

Na internacionalistickém konci realistického spektra najdeme například Henry Kissingera, některé veterány administrativy George H.W. Bushe (Brent Scowcroft) a „small-power“ realisty pokládající spojenectví s geopoliticky exponovanými regiony Eurasie za pilíř amerického mocenského postavení. Příklady tohoto směru jsou například Wess Mitchell a John Hulsman, který v roce 2005 dezertoval od neokonzervatismu k realismu.¹⁷⁰ Mezi těmito krajními póly pak na různých bodech úsečky najdeme další realistické osobnosti, jež se vyjadřovaly k rozšíření NATO, například George Kennana a Stephen Walta.

Internationalistický pól realistického myšlení rozšíření NATO silně podporoval. Jeho nejvýznamnější představitel Henry Kissinger se dokonce stal jedním z vůdců neformální koalice podporující rozšíření, jež se ustavila napříč americkým politickým spektrem.¹⁷¹ Izolacionistický pól naopak rozšíření silně kritizoval, a to hned z několika důvodů.

Internationalističtí realisté měli pro svou podporu rozšíření Aliance rovněž řadu různých důvodů. Zaprvé, expanzi Aliance vnímali jako potvrzení mocenského postavení USA po skočení studené války a zhroutení konkurenční supervelmoci. Po ní zbylo ve Střední a Východní Evropě mocenské vakuum, které Spojené státy jakožto dominantní evropská velmoc přirozeně zaplnily. Jedná se o spíše systémové vysvětlení, jímž jako by realisté, kteří ho používají, popírali vědomou zahraniční politiku. Mocenské vakuum v mezinárodních vztazích je automaticky, takřka jako podle přírodních zákonů, vyplňováno dominantní velmocí regionu, v tomto případě Evropy. Zadruhé, členství Střední Evropy v NATO je nástrojem preventivního vyvažování Ruska.

¹⁷⁰ Rozhovory s Wessesem Mitchellem (Washington, 27. března 2009) a Johnem Hulsmanem (Washington, 7. května 2009).

¹⁷¹ Henry Kissinger: *NATO: Make It Stronger, Make It Larger*. In: Los Angeles Times, January 14, 1997.

Zatřetí, Střední Evropa jako součást Aliance se stane důležitým článkem řetězce amerických společenství obepínajících celou Eurasii. Tento motiv reflektuje myšlení amerického geopolitika Nicholase Spykmana a jeho teorii o „Rimlandu“, jehož kontrola zaručuje světovou hegemonii.¹⁷²

Začtvrté, díky členství Střední Evropy v NATO a později v Evropské unii získají Spojené státy v těchto institucích cenné spojence, jejichž mocenský potenciál je sice malý, ale ve spojení s hlasovacími pravidly v NATO a EU může jít o rozhodující faktor určující, zda se tyto organizace přikloní v konkrétních tématech a politikách na americkou stranu, nebo nikoli. Střední Evropa tak může v rámci NATO a EU sloužit jako jakési závaží, jež navzdory své malé hmotnosti dokáže překloupit miský vah na americkou stranu.¹⁷³ A konečně zapáté, Střední Evropa má k dispozici sice nevelké, ale často užitečné vojenské zdroje, a navíc politickou vůli nasazovat je v operacích vedených Spojenými státy. Totéž platí také o ekonomickém potenciálu Střední Evropy.¹⁷⁴

Většina realistů však rozšíření NATO do Střední Evropy odmítala. Nejradikálnějšími odpůrci byli ekonomičtí libertariáni. Těm na rozdíl od některých jiných realistických kritiků nešlo o zachování NATO jako exkluzivní a akceschopné aliance, kterou by mohly chudé a vojensky nevykonné středoevropské země oslabit. Realističtí libertariáni (izolacionisté) zpochybňovali samotnou existenci NATO a pokud by organizace neměla být rozpuštěna, Spojené státy by z ní měly samy vystoupit.¹⁷⁵

Libertariánští izolacionisté po skončení studené války očekávali, že Spojené státy opustí svou internacionalistickou politiku, již provozovali od svého vstupu do druhé světové války, stáhnou své vojenské kapacity ze světa (neboť tam již nejsou potřeba), vyváží se ze společenství s evropskými a východoasijskými zeměmi (neboť již neslouží americkým národním zájmům) a začnou se primárně věnovat řešení svých domácích problémů. Angažmá USA ve studené válce pokládali za dočasnou anomálii, jež se vymyká americkým zahraničněpolitickým tradicím, politické kultuře i předpokladům „otců zakladatelů“ země (*Founding Fathers*). Pokud byli v době studené války ochotni tolerovat americkou politiku zadržování Sovětského svazu, potřeba či ospravedlnitelnost takové

¹⁷² Nicolas J. Spykman: *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New Brunswick, Transaction Publishers 2007, xxvii-xxviii.

¹⁷³ Wess Mitchell: *Tipping the Scales*, 23-30.

¹⁷⁴ Tamtéž, ss. 2-22.

¹⁷⁵ Ted Galen Carpenter: *Beyond NATO: Staying Out of Europe's Wars*, s. 45.

politiky s koncem studené války skončila a Spojené státy se po desetiletích globálního bezpečnostně-politického angažmá mohou vrátit domů, snížit rozsah svých ozbrojených sil, omezit výdaje na obranu a díky tomu také snížit americkým daňovým poplatníkům jejich daňové břemeno.¹⁷⁶

Po skončení studené války a rozpadu Varšavské smlouvy mnozí libertariánští izolacionisté očekávali, že Severoatlantickou alianci potká podobný osud a že její členské státy rozhodnou o jejím rozpuštění v důsledku ztráty relevance po skončení bipolární konfrontace. V tomto očekávání byli na začátku devadesátých let podporováni rovněž některými (neo)realistickými teoretiky. Především Johnem Mearsheimerem, jež předpovídal rozpad NATO i evropské integrace, renacionalizaci evropské politiky a jako nejlepší stabilizační nástroj doporučoval řízenou proliferaci jaderných zbraní, a to i do středoevropských zemí včetně Polska a Československa.¹⁷⁷ Rozdíl mezi libertariánskými izolacionisty a akademickými teoretiky, jako je Mearsheimer, ovšem spočíval v jejich ontologické perspektivě. Zatímco libertariáni doporučovali podle jejich názoru nejvhodnější podobu zahraniční politiky Spojených států po skončení studené války, akademičtí neorealisté předpokládali, že odhalují nutné důsledky zákonitostí fungování mezinárodního systému. Mearsheimer jakožto „ofenzivní realista“ navíc přepokládal, že každá velmoc, včetně Spojených států, se za všech okolností a s využitím všech možností, jež má k dispozici, snaží maximalizovat svou moc, včetně zaplnění strategického vakua vzniklého odchodem upadajících velmocí.¹⁷⁸

Libertariánští realisté přijali rozhodnutí Clintonovy administrativy rozšířit NATO o země Střední Evropy silně kriticky. Znamenalo pro ně popření vývoje, který po skončení studené války očekávali a který pokládali za logický a přirozený. Agendu rozšíření Aliance někteří z nich pochopili jako účelový trik amerických internacionalistů, reprezentujících obě politické strany a všechny tři hlavní zahraničněpolitické směry, jak zachovat studenoválečnou globalistickou politiku USA také v poststudenoválečném bezpečnostním prostředí.¹⁷⁹ V tom se v zásadě nemýlili: jak bylo vysvětleno výše, pro liberální i

¹⁷⁶ Ted Galen Carpenter, Barbara Conroy: *NATO Enlargement: Illusions and Reality*, s. 3; Amos Perlmutter, Ted Galen Carpenter: *NATO's Expensive Trip East: The Folly of Enlargement*. In: Foreign Affairs, January/February 1998, ss. 2-6.

¹⁷⁷ John Mearsheimer.: *Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War*. In: International Security, Summer 1990 (Volume 15, Number 1), ss. 5-56.

¹⁷⁸ Pavel Barša, Ondřej Císař: *Anarchie a řád ve světové politice*, ss. 136-141.

¹⁷⁹ Benjamin C. Schwarz: *'Cold War' Continuities: US Economic and Security Strategy Towards Europe*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *The Future of NATO*. London & Portland, Frank Cass 1995, ss. 91-2.

neokonzervativní internacionalisty bylo rozšíření Aliance skutečně jedním z nástrojů, jímž chtěli čelit rostoucím izolacionistickým tendencím v americké společnosti a politice po skončení studené války.

Libertariáni v řadách realistů proto odmítali rozšíření NATO ze dvou důvodů, respektive na dvou různých úrovních. Zaprvé, rozšíření je špatné jako takové, neboť nijak nenaplnuje americké národní zájmy, týká se regionu, jež je pro americké bezpečnostní zájmy nepodstatný a zvyšuje nároky kladené na americké bezpečnostně-politické angažmá v zahraničí. Zajišťování bezpečnosti Střední Evropy bude stát americké daňové poplatníky další peníze navíc, americké ozbrojené síly získají dodatečné úkoly v regionu, místo toho aby byly jejich zahraniční závazky po skončení studené války naopak snižovány, a Spojené státy se budou zaplétat do bizarních a pro zájmy Američanů zcela nedůležitých místních a regionálních sporů a konfliktů v postkomunistické Evropě.¹⁸⁰

Zadruhé, rozšíření slouží americkým internacionalistům k potvrzení a zakonzervování studenoválečné globalistické zahraniční politiky, jež je extrémně nákladná, odporuje americkým tradicím, posiluje velikost a moc federální vlády a ozbrojených sil a zvyšuje vliv amerického vojensko-průmyslového komplexu. Z pohledu libertariánů tedy Střední Evropa posloužila americkým internacionalistům v řadách liberálů, neokonzervativců a realistů jako pouhý nástroj pro naplnění jejich širších plánů, totiž celkových cílů a směřování americké zahraniční politiky.¹⁸¹

Od liberálních proponentů rozšíření NATO se libertariánští realisté lišili ještě v jednom podstatném ohledu. Liberálové (a neokonzervativci) se domnívali, že i po skončení studené války mají Spojené státy morální zodpovědnost za zajišťování bezpečnosti v Evropě i praktický zájem, aby byl kontinent stabilní a mírový. Po zkušenostech dvacátého století se obávali, že se Spojené státy budou muset do jakéhokoli evropského vojenského konfliktu znovu zapojit, a proto je jejich přirozeným bezpečnostním zájmem takové eskalaci bránit. Obava z politické a společenské nestability postkomunistické Evropy a šíření etnických konfliktů v regionu pro internacionalisty tedy byla důvodem zachovat americké angažmá v regionu.

¹⁸⁰ Ted Galen Carpenter: *Conflicting Agendas and the Future of NATO*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *The Future of NATO*, London & Portland, Frank Cass 1995, ss. 157-8; Ted Galen Carpenter: *Beyond NATO: Staying Out of Europe's Wars*, Washington, CATO Institute 1994, ss. 37-8.

¹⁸¹ Christopher Layne: *US Hegemony and NATO's Perpetuation*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *NATO Enters the 21st Century*, London & Portland, Frank Cass 1995, ss. 70.

Další významný argument libertariánských kritiků zněl, že rozšíření NATO napětí v Evropě posiluje v důsledku toho, že činí kandidátské země Střední Evropy sebevědomější a konfrontačnější vůči Rusku i svým sousedům, než kdyby zas sebou neměli krytí v podobě Spojených států. Projekt rozšíření tedy povzbuzuje mocenské ambice Středoevropanů, jež by si jinak bez podpory „velkého kamaráda“ v podobě USA a NATO nemohly dovolit. Výsledkem je, že jejich chování je riskantnější, než jaké by odpovídalo jejich mocenskému potenciálu a geopolitické poloze.¹⁸²

Pro libertariány byla obava z destabilizace postkomunistického Evropy a z možných etnických a separatistických konfliktů v regionu naopak jedním z hlavních důvodů, proč by se Spojené státy v regionu angažovat neměly a proč by za jeho bezpečnost neměly přebírat zodpovědnost prostřednictvím rozšiřování NATO. Pokud byla Střední Evropa křehká a nestabilní, jak tvrdili liberálové, Spojené státy v ní neměly co pohledávat a měly se z bezpečnostního a politického angažmá regionu co nejrychleji vyvázat.¹⁸³

Uprostřed na realistickém kontinuu, mezi izolacionistickým a internacionalistickým pólem, se v americké debatě o rozšíření NATO v devadesátých letech nacházeli středoví realisté. Ti rozšíření NATO rovněž odmítali, jejich argumentace však nebyla tak vyhrocená, jako argumentace libertariánských izolacionistů. Středoví realisté, jež v debatě zastupoval například George Kennan, Stephen Walt či realistický think-tank *The Nixon Center* (Nikolas Gvosdev, Dimitri Simes), požadovali omezení amerických bezpečnostních závazků v zahraničí korespondující se změněným bezpečnostním prostředím po skončení studené války. Rozšíření NATO by naopak znamenalo jejich další expanzi. Nedomnívali se však, že se Spojené státy mají z Evropy zcela stáhnout: americkým národním zájmem je stabilní mezinárodní prostředí, kde nehrozí vypuknutí válek, do nichž by USA byly znovu zataženy.

Od liberálů a neokonzervativců se však lišili v názoru, jak takového stabilního mezinárodního prostředí dosáhnout. Zahraničněpolitickou strategií, kterou pro tento účel obhajovali, nebylo spojenectví s malými středoevropskými zeměmi (tedy inovovaná strategie zadržování podle neokonzervativců či strategie kolektivní bezpečnosti podle

¹⁸² Amos Perlmutter: *The Corruption of NATO: The Alliance Moves East*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *NATO Enters the 21st Century*. London & Portland, Frank Cass 2001, ss. 135-6.

¹⁸³ Ted Galen Carpenter, Barbara Conry: *NATO Enlargement: Illusions and Reality*, ss. 4-5.

liberálů), ale velmocenský koncert, založený na exkluzivních, byť nikoli formálně institucionalizovaných vztazích s regionálními velmocemi, v případě postkomunistické Evropy Ruskem.

Takové velmocenské kondominium pak mělo podle vzoru Svaté aliance v 19. století společnými silami pacifikovat menší země a bránit vypuknutí místních konfliktů. Došlo by tím vlastně k zachování studenoválečné bipolární struktury v Evropě, ve srovnání se studenou válkou by však vztahy mezi USA a Ruskem nebyly konfrontační, ale kooperativní. Rozšíření NATO pak podle středových realistů bylo nejen zbytečné, ale hlavně škodlivé, protože bylo namířeno proti Rusku a tím komplikovalo či přímo znemožňovalo vytvoření velmocenského koncertu, do něhož by bylo Rusko zapojeno.¹⁸⁴

Lze tedy shrnout, že američtí realisté se ve vztahu ke Střední Evropě a Rusku členili na tři soupeřící tábory: 1) „small-power“ realisty, preferující spojení s geopoliticky exponovanými regiony složenými se zemí malé a střední velikosti a zadržování expanzivních regionálních velmocí Eurasie, 2) izolacionistické realisty, kteří požadovali vyvázání Spojených států ze zahraničních obranných závazků a tedy vystoupení z NATO a 3) „great-power“ realisty, kteří preferovali spolupráci s regionálními velmocemi, především Ruskem, a usilovali o budování nového koncertu velmocí pod vedením Spojených států.

5.4. Meadova typologie

Konvenční typologie amerického zahraničněpolitického myšlení, výše aplikovaná na americkou debatu o rozšíření NATO v devadesátých letech, má zjevně své limity. Umožňuje sice debatu systematizovat, identifikovat klíčové postoje a argumenty a vymezit její vnější hranice, sama o sobě ale nedostačuje pro porozumění myšlenkovým zdrojům jednotlivých argumentů a pozic.

Zejména v případě liberálního a realistického tábora byly jejich vnitřní rozpory týkající se rozšíření NATO tak dramatické, že to zpochybňuje použitelnost těchto kategorií pro

¹⁸⁴ Stephen M. Walt: *Two Cheers for Clinton's Foreign Policy*. In: *Foreign Affairs*, March/April 2000, s. 67. George Kennan v roce 1997 označil rozšíření NATO za největší chybu poststudenoválečné americké zahraniční politiky, protože hrozí antagonizace a destabilizace Ruska (Robert W. Rauchhaus (ed.): *Explaining NATO Enlargement*. New York, Frank Cass 2001, s. 151).

pochopení americké debaty o rozšíření Aliance. Nyní se tedy pokusíme na empirický materiál, představený v předchozím textu, aplikovat Meadovu typologii, jež vychází z hlubinných myšlenkových tradic amerického politického myšlení.

Tabulka 9: Meadovy tradice a jejich pohled na rozšíření NATO				
	jeffersonovci	hamiltonovci	wilsonovci	jacksonovci
Rozšíření NATO o země Střední Evropy	silný nesouhlas	souhlas / nesouhlas	silný souhlas / silný nesouhlas	silný souhlas /nesouhlas
Budování systému kolektivní bezpečnosti v Evropě	nesouhlas	souhlas	Silný souhlas	nesouhlas
Exkluzivní spolupráce s Ruskem (velmocenský koncert)	souhlas / nesouhlas	souhlas	nesouhlas	silný nesouhlas

5.4.1. Jeffersonovci

- Odmítali rozšíření NATO. Jejich cílem je omezování bezpečnostního a vojenského angažmá USA v zahraničí, nikoli jeho rozšiřování.
- Konec studené války chápali jako příležitost k tomu, aby se Spojené státy stáhly z evropské politiky, přestaly garantovat evropskou bezpečnost a odešly z NATO.
- Nejen že teritoriální expanze NATO konzervuje americké bezpečnostní angažmá v Evropě, ale dokonce jej ještě rozšiřuje o další země a další úkoly.
- Spojené státy budou v důsledku rozšiřování zatahovány do místních sporů a konfliktů v postkomunistické Evropě a budou muset vydávat vynakládat své omezené finanční i lidské zdroje na jejich řešení.
- Podobné angažmá ve Střední a Východní Evropě není v zájmu Spojených států. Vývoj v postkomunistické Evropě se národních zájmů USA netýká.
- Další expanze bezpečnostního a vojenského angažmá v USA v zahraničí posiluje moc a velikost federální vláda a ozbrojených, vede ke zvyšování daní a tím ohrožuje „americký způsob života“, osobní a místní autonomii a vede k militarizaci americké společnosti. Rozšíření NATO by stálo značné finanční prostředky amerických daňových poplatníků.
- Rozšíření NATO zbytečně provokuje Rusko a zatahuje tak Spojené státy do konfliktu s ním. V americkém národním zájmu konfrontace s Ruskem není.
- Stejně tak ale není v zájmu Spojených států budovat nějaké exkluzivní vztahy s Ruskem, tedy jakýsi moderní koncert velmocí. Někteří jeffersonovci jsou ovšem toho názoru, že pokud neinstitucionalizovaná spolupráce s Ruskem povede ke

snížení napětí mezi oběma zeměmi a zabrání tomu, aby byly Spojené státy zataženy do řešení problému postkomunistické Evropy, je to přijatelná cena.

- Střední Evropa je nestabilní a chaotická a proto by se v ní Spojené státy neměly angažovat. Zodpovědnost za stabilizaci regionu má jediné Západní Evropa, případně Rusko.
- Podpora střeoevropských států ze strany USA je činí méně zodpovědnými a umírněnými v jejich zahraničněpolitických ambicích. Projekt rozšíření NATO proto uměle vychyluje mocenské poměry v regionu ve prospěch kandidátských zemí a povzbuzuje je k riskantní a konfrontační politice vůči Rusku i jejich dalším sousedům.

5.4.2. *Hamiltonovci*

- Jejich cílem bylo budovat mezinárodní řád vedený Spojenými státy, který bude nejlépe odpovídat americkým ekonomickým a politickým zájmům.
- Americké angažmá v Evropě mělo sloužit primárně tomuto cíli, tedy využít slabosti všech ostatních velmocí ve světě, především Ruska, a institucionálně posílit americkou hegemonii.
- V otázce rozšíření NATO byli hamiltonovci vnitřně rozděleni. Na jedné straně jej mohli pokládat za potvrzení amerického velmocenského postavení po studené válce, za posílení amerického vlivu v Evropě, za další (nový) článek v globálním klientském systému podpírajícím americkou hegemonii a za přirozené vyplnění mocenského vakua vzniklého ve Střední Evropě.
- Na druhé straně projekt rozšíření NATO komplikoval americko-ruské vztahy, o jejichž rozvoj hamiltonovci usilovali proto, aby začlenili Rusko do globálního ekonomicko-politického řádu vedeného USA. Antagonizace Ruska tento záměr komplikovala.
- Zahraničněpolitickou „velkou strategií“, která je hamiltonovcům nejbližší, je velmocenský koncert. Zapojení Ruska do takového velmocenského koncertu ovšem vyžadovalo, aby se americko-ruské vztahy zbytečně nevyhrocovaly.
- Hamiltonovci vítají každou zahraničněpolitickou aktivitu, která posílí moc Spojených států ve světě, upevní vliv federální vlády doma a naplní ekonomické zájmy velkého amerického byznysu. Silnou motivací, aby hamiltonovci podporovali rozšíření NATO, proto byly očekávané zakázky střeoevropských vlád u amerických zbrojních firem. Rovněž očekávaná výstavba alianční vojenské

infrastruktury v nových členských státech slibovala ekonomický přínos amerických společnostem.

- Hamiltonovci rovněž oceňovali začlenění Střední Evropy do Spojenými státy vedeného systému globálního kapitalismu. Potvrzovalo životaschopnost tohoto ekonomického modelu a jeho vítězství nad konkurenční centrálně plánovanou ekonomikou bývalého východního bloku. Kromě toho také rozšiřovalo prostor volného trhu a tím přinášelo nové ekonomické příležitosti pro americké firmy.
- Budování systému kolektivní bezpečnosti, což je agenda spjatá s wilsonismem, není v rozporu s hamiltonovskou agendou budování globálního řádu vedeného Spojenými státy. Jak hamiltonismus, tak wilsonismus jsou silně internacionalistické tradice a jako takové jsou v diskursivní praxi i tvorbě zahraniční politiky dobře kombinovatelné. Svědčí o tom jak dlouhotrvající americká „studnoválečná koalice“ sestávající z hamiltonovců, wilsonovců a jacksonovců, tak clintonovská liberální zahraniční politika devadesátých let, kombinující právě hamiltonismus a wilsonismus.
- Zatímco wilsonovci chápou budování kolektivní (kooperativní) bezpečnosti jako cíl sám o sobě, jež povede ke stabilizaci mezinárodních vztahů a zabrání konfliktů, vnímají jej hamiltonovci především v kontextu svého cíle potvrdit a posílit mocenské postavení USA.

5.4.3. *Wilsonovci*

- Většina wilsonovců rozšíření NATO podporovala a patřila k jeho nejhrolivějším obhájčům. Začlenění Střední Evropy chápali jako nutný krok k vybudování celoevropského systému kolektivní (kooperativní) bezpečnosti, jež ve svém důsledku zbaví Spojené státy nutnosti intervenovat v evropských konfliktech, neboť bude zabraňovat jejich samotnému vzniku.
- Wilsonovci vnímali Střední Evropu jako ideální prostředí pro aplikaci jejich demokratizační agendy. Region měl pro úspěšnou demokratizaci nejlepší ekonomické, politické i kulturní předpoklady.
- Po svém úspěšném přechodu k demokracii a tržní ekonomice může Střední Evropa sloužit jako pozitivní příklad pro další regiony usilující o demokratizaci, především pro Jihovýchodní Evropu (Balkán) a země bývalého Sovětského svazu, včetně kavkazských a středoasijských.
- Selhání demokratizace Střední Evropy by wilsonismus silně znevěrohodnilo jako

použitelnou zahraničněpolitickou strategií. Pokud by demokratizace neuspěla ani ve Střední Evropě, kde k ní byly ty nejlepší podmínky, nelze očekávat, že wilsonovská demokratizační agenda má šanci jinde na světě. Z této logiky pak vyplývá klíčové postavení Střední Evropy pro americkou wilsonovskou politiku po studené válce.

- Úloha Střední Evropy v americkém zahraničněpolitickém diskursu po studené válce je dále posilována tím, že wilsonismus lze pokládat za nejvlivnější americký myšlenkový směr. Wilsonovská tradice je základem jak liberalismu, tak neokonzervatismu. V obou směrech je sice doplněna dalšími tradicemi (hamiltonismem v liberalismu a jacksonismem v neokonzervatismu), lze říci ale říci, že v nich reprezentuje vůdčí složku, která rozhoduje o celkových cílech a ambicích daného směru.
- Vzhledem k tomu, že demokratizace Střední Evropy byla pro potvrzení funkčnosti wilsonovských receptů po studené válce tak důležitá, považovali wilsonovci za potřebné tento proces aktivně podpořit a věnovat tomu americké politické i ekonomické zdroje.
- Nástrojem k podpoře demokratizace Střední Evropy měla být integrace regionu do západních multilaterálních kooperativních institucí, především NATO a EU/EC.
- Rozšíření NATO mělo podpořit demokratizační proces několika způsoby. Zaprvé, jednalo se o pozitivní pobídku, jež měla motivovat středoevropské vlády k tomu, aby setrvaly v reformním úsilí a nepodlehly případnému vábení nedemokratických praktik. Wilsonovci využili touhy středoevropských společností po redefinici své identity z „východní“ na „západní“. Středoevropané se po studené válce chtěli co nejdůsledněji a nejrychleji distancovat jak od své minulosti sovětských satelitů, tak své současnosti jako součásti nestabilní „Východní Evropy“. Přidala se k tomu i potřeba distancovat se v očích západního publika od konfliktní oblasti Balkánu.
- Vstup do západních bezpečnostně-politických institucí znamenal pro středoevropské země prostředek potvrzení jejich západní identity.¹⁸⁵ Spojené státy proto mohly stanovit takové vstupní podmínky do NATO, které posilovaly demokratizační a stabilizační procesy ve Střední Evropě. Lákadlo členství bylo pro středoevropské vlády tak silné, že se podmínkám podřídily (*democratic*

¹⁸⁵ Ronald D. Asmus: *Opening NATO's Door*, ss. 11-17, Peter van Ham: *The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation*. In: *Foreign Affairs*, September/October 2001, ss. 2-6.

conditionality).¹⁸⁶ Zadruhé, vstup do NATO měl Středoevropany uklidnit a umožnit jim soustředění se na vnitřní politické a ekonomické reformy. Středoevropské země tak měly díky vstupu do NATO přestat neustále řešit bezpečnostní vztahy s Ruskem i se svými sousedy.

- Wilsonovci odmítali kulturně-historické vymezení Střední Evropy, které pokládali za zbytečně konfrontační vůči těm postkomunistickým zemím, jež se do rámce regionu kvalifikovat nemohly (Balkán, bývalý SSSR), a za rýsování nových „dělicích čar“, což bylo v protikladu k jejich integrační agendě „jednotné a svobodné Evropy“, zahrnující v nějaké podobě (nikoli nutně formálně institucionální) také Rusko. Zároveň ale na kulturní definici Střední Evropy implicitně spoléhali jako na motivaci, jež povzbuzuje demokratizační úsilí jak středoevropských zemí (které chtěli vstoupit do NATO), tak „východoevropských“ zemí (které chtěly být vnímány jako středoevropské).
- Po své úspěšné demokratizaci a stabilizaci měla Střední Evropa sloužit jako jakési nástupiště pro postupnou demokratizaci oblastí dále na východ. Proto měla Střední Evropa ve wilsonovské agendě devadesátých let tak důležité postavení: wilsonovci věřili, že bez demokratické a integrované Střední Evropy se nemůže podařit demokratizace Jihovýchodní Evropy a postsovětských zemí, včetně Ruska.
- Menšina wilsonovců rozšíření NATO do Střední Evropy odmítala, protože jej vnímala jako kontraproduktivní, tedy jako škodící demokratizačním a stabilizačním snahám v Evropě. Argumentovali, že zdaleka nejdůležitějším úkolem pro zajištění mírové a stabilní Evropy je demokratizace a integrace Ruska. Členství středoevropských zemí v NATO tento cíl podkopává, protože Rusko antagonizuje a vede k posilování nedemokratických a protizápadních proudů v domácí politice země. Budovaný systém kooperativní bezpečnosti měl zahrnovat celou Evropu, včetně Ruska. K Rusku navíc měly Spojené státy hned od počátku přistupovat jako k nejvýznamnější součásti takového systému.
- Wilsonovští kritici rozšíření NATO argumentovali také tím, že Střední Evropa stabilizovat nepotřebuje, protože (ve druhé polovině devadesátých let) již stabilní a demokratická je. Je tedy zbytečné podkopávat ruskou důvěru vůči Západu kvůli politice, jež má pouze symbolický charakter a nikoli reálný obsah. Odmítali jako neopodstatněné alarmistické texty wilsonovců, podporujících rozšíření, líčící

¹⁸⁶ Obecněji ke kritice *democratic conditionality* viz Kristi Raik: *EU Accession of Central and Eastern European Countries: Democracy and Integration as Conflicting Logics*. In: *Eastern European Politics and Societies*, Volume 18, Number 4, ss. 567–594.

Střední Evropu jako politicky, ekonomicky a společensky krajně nestabilní region, jenž bez západní pomoci a začlenění do NATO sklouzne zpět buď ke komunismu, nebo k fašizujícímu nacionalismu.

5.4.4. Jacksonovci

- Jacksonovci byli v otázce rozšíření NATO rozdělení, byť nakonec většina z nich rozšíření aktivně podporovala.¹⁸⁷
- Ten směr jacksonismu, jenž je v rámci neokonzervatismu propojen s wilsonismem, rozšíření podporoval, a to patrně nejsilněji ze všech amerických zahraničněpolitických směr. Neokonzervativní jacksonovci kritizovali liberální institucionalisty za to, že jejich podpora rozšíření není dostatečná a že celý proces rozšíření zdržují tím, že berou přílišný ohled na zájmy a postoje Ruska.
- Za podporou neokonzervativních jacksonovců rozšíření stály dva motivy. Zaprvé, jacksonovci litovali toho, že studená válka nebyla ukončena skutečnou porážkou Sovětského svazu a Spojené státy proto poraženému protivníku nemohli diktovat podmínky míru, jako tomu bylo ve všech předchozích případech. Pro jacksonovce proto skončila studená válka jako neuspokojivý a nejasný kompromis. Když se po rozpadu SSSR stala ze Spojených států jediná světová supervelmoc, naléhali jacksonovci na to, aby toho země využila, maximalizovala své hegemoniální postavení a potenciálně nepřátelské, byť dočasně oslabené, regionální velmoci zbavila co nejvíce moci a vlivu zatlačila je tak daleko, jak to jen půjde. To se primárně týkalo Ruska. Rozšířené NATO mělo demonstrovat americké vítězství ve studené válce a zároveň do amerického mocenského systému integrovat oblasti dříve kontrolované Sovětským svazem.
- Zadruhé, podle jacksonovského kodexu cti měly Spojené státy morální povinnost chránit slabé, zranitelné a v minulosti Západem (i Spojenými státy) opakovaně zrazované středoevropské státy. Měly zajistit, že jejich nezávislost nebude ze strany jejich mocnějších evropských sousedů již ohrožena. Stejně jako spojené státy podporují Izrael, malý a zranitelný demokratický stát obklopený nepřáteli, musí podporovat zranitelné a demokratické země Střední Evropy.
- K rozšíření NATO byli původně skeptičtí jacksonovští realisté z Jihu typu senátora Jesseho Helmsa, kteří se obávali jak narušení efektivnosti a soudržnosti NATO, jež stále považovali za užitečný nástroj naplňování tak navyšování amerických

¹⁸⁷ James M. Goldgeier: *Not Whether But When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, ss. 108-151.

obranných závazků v zahraničí, aniž by to bylo podepřeno adekvátními investicemi do ozbrojených sil. Později však i tato skupina realistů přešla na stranu obhájců rozšíření NATO a při jeho ratifikaci v americkém senátu pro něj v roce 1998 hlasovali.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Ronald D. Amus: *Opening NATO's Door*, ss. 267-274.

6. TYPOLOGIE POSTOJŮ KE STŘEDNÍ EVROPĚ

6.1. Shrnutí výsledků aplikace typologie

Na základě předchozí analýzy můžeme americký diskurs o Střední Evropě po studené válce shrnout do následující struktury. Využíváme přitom první z použitých typologií.

Liberální agenda

Pozitivní pohledy:

- Střední Evropa jako svorník nového postudenoválečného liberálně-demokratického řádu v Evropě, budovaného Spojenými státy. Střední Evropa jako klíčový spojenec USA v jejich politice šíření stability a demokracie v Evropě. Střední Evropa jako most k Rusku a nezbytná součást systému inkusivní kooperativní bezpečnosti.
- Střední Evropa jako příklad úspěšného přechodu k demokracii a liberálnímu kapitalismu, inspirující jiné regiony světa. Střední Evropa jako základna pro export stability a demokracie dále na východ, poskytující inspiraci a zároveň sloužící jako důkaz, že se přijetí západních pravidel hry vyplatí.
- Středoevropští spojenci posilují mezinárodní legitimitu americké zahraniční politiky, včetně amerických vojenských operací v zahraničí.
- Střední Evropa jako ekonomicky úspěšný region a „laboratoř“ tržního kapitalismu, jež 1) přispívá ke zvyšování amerického bohatství tím, že poskytuje americkým firmám investiční příležitosti, 2) přispívá k evropskému a globálnímu ekonomickému růstu, posilujícímu mezinárodní stabilitu, 3) slouží jako regionální základna pro expanzi amerického byznysu, 4) zvyšuje legitimitu amerického modelu tržního kapitalismu tím, že demonstruje Západoevropanům jeho funkčnost. Střední Evropa reprezentuje dynamický a protržní region s nízkou mírou zdanění, zatímco Západní Evropa je regionem stagnujícím, protekcionistickým a aplikujícím vysoké zdanění.

- Střední Evropa působí v integračních strukturách jako strážce transatlantické vazby a soudržnosti NATO. Střední Evropa bude v Alianci usilovat o to, aby byly úzká bezpečnostně-politická vazba mezi USA a Evropou zachována, a bude bránit tomu, aby se z Evropa stala protiamerickým aktérem, jehož cílem je vyvažovat moc USA.

Negativní pohledy:

- Střední Evropa jako americký „trojský kůň“ v Evropě, vzbuzující nedůvěru u klíčových západoevropských spojenců ohledně skutečných záměrů USA vůči Evropě.
- Střední Evropa jako ve studenoválečné minulosti žijící region, vyznávající zastaralé jestřábí zahraničněpolitické postoje a tvořící překážku v americké snaze dosáhnout trvalého míru a přátelství s Ruskem, plně zapojeným do celoevropského systému kooperativní bezpečnosti. Střední Evropa jako nedospělý a rusofobní region představující riziko evropské bezpečnosti tím, že antagonizuje Rusko.
- Střední Evropa chápající svou integraci do západních kooperativních institucí chybně jakožto protiruský krok a hledající místo spolupráce velmocenské garance v oblasti „tvrdé“ bezpečnosti namířené proti Rusku.

Neokonzervativní agenda

Pozitivní pohledy:

- Střední Evropa jako zářný příklad pro utlačované národy celého světa. Střední Evropa jako maják svobody a demokracie, ukazující zbytku světa, že demokratizace je uskutečnitelná a přináší pozitivní výsledky.
- Střední Evropa jako svobodmilovný a morálně pevný region, zcela odlišný od dekadentní a zrádné Západní Evropy i zaostalé a kriminalitou rozvrácené Východní Evropy. Na rozdíl od Západní Evropy je Střední Evropa vděčná Spojeným státům za svou svobodu a vždy bude.

- Středoevropané jsou přirozenými spojenci Ameriky v důsledku silných historických vazeb a sdílených ideálů a hodnot svobody, demokracie a tržního kapitalismu (obě světové války, studená války).
- Střední Evropa jako americký „trojský kůň“ v Evropě, prosazující proamerické postoje a politiky v rámci evropských bezpečnostních institucí a vyvažující protiamerické členy Evropské unie, především Francii a Německo.

Negativní pohledy:

- Střední Evropa vzdávající se své nezávislosti, atlantismu a proamerických postojů a přizpůsobující se politikám a postojům Západní Evropy vedené Francií a Německem.

Realistická agenda

Pozitivní pohledy:

- Střední Evropa jako americký „trojský kůň“ v Evropě prosazující proamerické postoje a bránící tomu, aby se Evropa v oblasti bezpečnosti od Spojených států emancipovala. I když jsou středoevropské země relativně slabé a chudé, mohou „převážit mísky vah“ v rámci klíčových mezinárodních organizací ve prospěch amerických zájmů. Neformálním způsobem zvyšují americký vliv v Evropě.
- Střední Evropa jako přínos americkým strategickým zájmům a nový článek řetězce amerických spojení, jež obepínají svět a zajišťují Spojeným státům pozici globálního hegemona. Střední Evropa jako nová součást americké sféry vlivu, jež posiluje americkou moc a zároveň snižuje možnost konkurenčních velmocí znovu expandovat v Evropě. Střední Evropa pomáhající zadržovat (či dokonce zatlačovat) Rusko. Střední Evropa jako důležitý svorník „Rimlandu“ kontrolovaného USA.
- Středoevropské země jsou relativně důležitými vojenskými spojenci USA a jsou jak schopné, tak ochotné poskytovat své ozbrojené síly do Spojenými státy vedených zahraničních vojenských operací. Střední Evropa poskytuje americkým ozbrojeným

silám dodatečné vojenské zdroje a pomáhá tak snižovat náklady americké bezpečnostní a obranné politiky.

- Střední Evropa jako geopolitický přínos pro Spojené státy, neboť se nachází blíže oblastem důležitým pro americké strategické zájmy. Může tak sloužit jako zázemí a strategické východisko pro americké ozbrojené síly do oblastí Blízkého a Středního východu, Černého moře a Kavkazu a jako teritorium jež může hostit americké vojenské instalace. Střední Evropa jako spojenec zvyšuje americkou strategickou flexibilitu také tím, že představuje alternativu vůči tradičním americkým základnám v západní a jižní Evropě.

Negativní pohledy:

- Střední Evropa jako politické a bezpečnostní břemeno pro Spojené státy, jež zbytečně konzumuje americké finanční, lidské a politické zdroje.
- USA nemají ve Střední Evropě žádné zájmy a spojenectví se středoevropskými zeměmi je proto v konfliktu se skutečnými americkými potřebami. Přispívá k iracionálnímu a dlouhodobě neudržitelnému „imperiálnímu přepětí“ (*imperial overstretch*) Spojených států.
- Střední Evropa jako obtížná a dětinsky se chovající překážka podkopávající americké snahy spolupracovat s Ruskem, případně vybudovat nový velmocenský koncert založený na exkluzivní spolupráci velmocí s vyloučením menších států. Nerealistická, rusofobní a dětinská Střední Evropa reprezentuje riziko pro americké globální zájmy.

6.2. Zhodnocení užitečnosti použitých typologií

Obě obecné typologie amerického zahraničněpolitického myšlení, jež byly v této práci aplikovány na americkou debatu o rozšíření NATO v devadesátých letech, jsou pro systematizaci amerických postojů ke Střední Evropě příliš hrubé a nedokážou tak zachytit některé specifické polohy, jež hrají v americké reflexi středoevropsko-amerických vztahů důležitou úlohu.

Jak jsme viděli, i když obě použité typologie nabízejí řadu nástrojů, jež mohou v určité míře posloužit k lepšímu porozumění americkému diskursu o střední Evropě, nakonec řadu specifických faktorů pomíjejí. Výsledkem je, že krajně rozdílné postoje ke vztahům se Střední Evropou najdeme uvnitř jednotlivých pozic v obou použitých typologických, byť ta Meadova se skutečně ukazuje jako jemnější a umožňující rozlišit více perspektiv, než typologie liberálové/neokonzervativci/realisté. Jak ukazuje přehled v předchozí části, najdeme v rámci jednotlivých směrů této typologie značné rozdíly v pohledu na Střední Evropu.

Zejména realistický směr obsahuje radikálně odlišné postoje ke středoevropsko-americkým vztahům. Část realistů pokládá americkou politickou (případně vojenskou) přítomnost ve Střední Evropě za strategickou výhodu pro Spojené státy, jiná část naopak za strategické riziko či přímo hrozbu. Jedna část realistů preferuje spolupráci s Ruskem na úkor vztahů se Střední Evropou (velmocenský koncert), druhá část naopak podporuje vztahy se Střední Evropou na úkor vztahů s Ruskem (zadržování, hegemonie/dominium) a třetí část se nechce v regionu bezpečnostně angažovat vůbec a nejrady by viděla, pokud by se Spojené státy stáhly z evropské bezpečnosti jako takové (neoizolacionismus).

S podobnými vnitřními rozpory se setkáváme i v případě liberálů, u nichž je rovněž ve hře volba mezi integrací Střední Evropy či stabilizací a zapojením Ruska. Jediným zahraničněpolitickým směrem, u něhož můžeme předpokládat vnitřně konzistentní pohled na Střední Evropu a její pozici v americké zahraniční politice, je neokonzervatismus, což ovšem nejspíše vyplývá z jeho charakteru skutečného politického hnutí. Na rozdíl od liberalismu a realismu není jen obecnou filosoficko-teoretickou orientací, ale konkrétním politickým programem.

Jak již bylo řečeno, Meadova typologizace je jemnější a dokáže vysvětlit některé rozdíly uvnitř liberálního a realistického tábora, a dokonce i takové, jež se týkají přímo Střední Evropy. Například je díky ní jasnější, proč se ve svém pohledu na střední Evropu liší izolacionističtí jeffersonovští realisté od internacionalistických hamiltonovských realistů. Rovněž je srozumitelné, proč se spolu s ohledem na střední Evropu shodují wilsonovští intervencionističtí liberálové (liberální jestřábi) a stejně wilsonovští intervencionističtí neokonzervativci.

A stejně tak je jasné, že liberální jeffersonovci a realističtí jeffersonovci se spolu shodnou na tom, že obrana Střední Evropy (a tím spíše případná americká vojenská přítomnost v regionu) není v zájmu amerických občanů a daňových poplatníků.

Ani Meadova typologie však není zcela vhodná pro porozumění americké diskusi o Střední Evropě. Pomíjí řadu aspektů, jež jsou pro americký pohled na region klíčové a nedokáže tak vysvětlit některé rozdílné postoje v rámci svých tradic. Meadova typologie je sice o něco užitečnější, než typologie liberálové/realisté/neokonzervativci, ale celé spektrum pohledů na středoevropsko-americké vztahy také nemůže postihnout.

Proč například někteří hamiltonovci vidí ve Střední Evropě užitečný prvek globálního amerického spojeneckého systému a tedy strategický zisk, jenž si Spojené státy vysloužily svým „vítězstvím“ ve studené válce, zatímco jiní hamiltonovci pokládají Střední Evropu za nedůležitý region či za pouhé strategické rozptýlení, ale především touží po budování globálního řádu ve spolupráci s regionálními velmocemi, včetně Ruska?

Proč někteří wilsonovci pokládají Střední Evropu za politicky a symbolicky klíčový region z hlediska své demokratizační agendy a domnívají se, že Spojené státy mají morální povinnost zajistit jeho nezávislost a stabilitu, zatímco jiní pokládají demokratizaci a integraci Ruska za mnohem důležitější a pro budoucnost wilsonovské agendy podstatnější úkol, jemuž stojí za to obětovat i bezpečnostní vztahy se střední Evropou? A americkou politiku vůči Střední Evropě po roce 1990 proto v důsledku toho hodnotí jako fatálně chybnou, neboť vedla k antagonizaci Ruska a zabránila jeho demokratizaci a integraci se Západem?

Zdá se, že víceméně konzistentní pohled na americkou roli ve Střední Evropě mají ze čtyř Meadových tradic pouze jacksonovci a jeffersonovci. První se domnívají, že morální povinností Spojených států je podporovat a bránit malé demokratické a proamerické země Střední Evropy proti tlaku a výhrůžkám Ruska, obzvláště pokud se k tomu samy zavázaly prostřednictvím rozšíření NATO a formálním poskytnutím spojeneckých obranných garancí. Jeffersonovci zase pokládají Střední Evropu za irelevantní pro bezpečnost a národní zájmy Spojených států a americké politicko-vojenské angažmá v regionu přinejmenším za rizikové, ale spíše za přímo škodící zájmům své země.

Nezbývá proto, než se pokusit na základně znalosti amerického myšlení o vztazích ke Střední Evropě po studené válce zkonstruovat typologii vlastní, jež zachytí specifická témata týkající se politiky Spojených států vůči Střední Evropě a bude obsahovat pozice, jež se v amerických diskusích posledních dvaceti let skutečně objevily a jsou pro středoevropský region relevantní.

Aplikace obou existujících typologií však byla za účelem vytvoření vlastní typologie nezbytná. Zaprvé, obě typologie pomohly systematizovat studované diskursivní pole a identifikovat škálu amerických postojů k otázce Střední Evropy. Za druhé, aplikace obou obecných typologií posloužila k identifikaci oblastí a témat, v nichž jsou pro porozumění americké debatě o Střední Evropě nedostatečné a vyžadují tedy doplnění typologizací jinou.

6.3. Alternativní typologie

Na základě analýzy americké debaty o rozšíření NATO můžeme identifikovat řadu kategorií či témat, jež se ukázala pro pochopení amerických pohledů na Střední Evropu jako relevantní.

Tato témata můžeme formulovat v podobě dichotomických pozic, jež zachycují rozpětí amerických pohledů na Střední Evropu a její zapojení do zahraniční politiky USA po studené válce. Tyto relevantní dichotomie, jež v americkém zahraničněpolitickém myšlení nalezneme, jsou následující:

- 1. Spolupráce s regionálními velmocemi (strategie velmocenského koncertu) *versus* spolupráce s malými zeměmi (strategie zadržování či hegemonie).**
- 2. Internacionalismus (budování mezinárodního řádu a institucí) *versus* izolacionismus (odmítání budování formálních spojeneckých a integračních vazeb).**
- 3. Unilateralismus (či bilateralismus, tedy spolupráce mimo etablované instituce) *versus* multilateralismus (spolupráce prostřednictvím multilaterálních institucí).**

4. Střední Evropa jako strategická výhoda (zisk, posílení) versus střední Evropa jako strategické břemeno (ztráta, oslabení).

Tyto čtyři dichotomie můžeme zjednodušit do podoby následujících tabulek a doplnit do nich jména lidí, s nimiž jsme se setkali při analýze debaty o rozšíření NATO, i směrů, jež ve vztahu ke Střední Evropě reprezentují:

Tabulka 10: Alternativní typologie amerických postojů ke Střední Evropě I			
	INTERNACIONALISTÉ		NEOIZOLACIONISTÉ
	spolupráce s velmocemi (Ruskem)	spolupráce s malými zeměmi (Střední Evropou)	neangažovat se v evropské bezpečnosti
UNILATERALISTÉ	Kennan, Simes, Gvozdev	Kagan, Jackson, Weigel	Carpenter, Bandow, Perlmutter, Layne, Buchanan
MULTILATERALISTÉ	Mandelbaum, zpočátku Talbott	Kissinger, Brzezinski, Albrightová, Asmus	0

Tabulka 11: Alternativní typologie amerických postojů ke Střední Evropě II			
	INTERNACIONALISTÉ		NEOIZOLACIONISTÉ
	spolupráce s velmocemi (Ruskem)	spolupráce s malými zeměmi (Střední Evropou)	neangažovat se v evropské bezpečnosti
UNILATERALISTÉ	hamiltonovští „great-power“ realisté	jacksonovští neokonzervativci, „small-power“ realisté	jeffersonovští libertariáni a paleokonzervativci
MULTILATERALISTÉ	wilsonovští „great-power“ liberálové	liberální jestřábi, multilateralističtí realisté, „small-power“ realisté	0

7. ZÁVĚR

Tato práce si kladla za cíl systematizovat americkou diskusi o Střední Evropě a porozumět jejím jednotlivým pozicím. Za tímto účelem analyzovala americkou debatu o rozšíření NATO, která probíhala po větší část devadesátých let. Je výjimečně vhodným zdrojem empirického materiálu pro zkoumání amerického zahraničněpolitického myšlení, protože se do ní v díky její délce rozsahu a důležitosti zapojili téměř všichni veřejně činní američtí experti a komentátoři věnující se zahraniční politice. V debatě o rozšíření NATO tedy nalezneme v zásadě všechny existující proudy, směry, tábory a tradice amerického zahraničněpolitického myšlení po studené válce.

Hlavní výzkumnou otázkou, již si tato práce kladla, bylo porozumět tomu, **jaké je spektrum amerických postojů ke Střední Evropě, vyjadřovaných ve veřejné americké zahraničněpolitické diskusi od konce studené války, a jaké charakteristiky mají jednotlivé pozice v jejím rámci.** Práce tedy usilovala o analýzu amerického zahraničněpolitického diskursu týkajícího se Střední Evropy, nikoli o historickou analýzu reálných středoevropsko-amerických vztahů.

Za tímto účelem si jako svůj hlavní metodický nástroj zvolila typologizaci. Nejprve využila dvou existujících (obecných) typologií amerického zahraničněpolitického myšlení, aby následně přistoupila ke konstrukci typologie vlastní, jež lépe odpovídá specifickému tématu americko-středoevropských vztahů.

Po aplikaci obou převzatých typologií se totiž ukázalo, že nejsou zcela schopny rozlišit spektrum amerických postojů ke spolupráci se Střední Evropou. Dobře posloužily ke zmapování diskursivní krajiny a k lepšímu pochopení toho, o co v americkém myšlení o Střední Evropě po studené válce šlo. Některá specifika týkající se Střední Evropy však postihnout nedokážou. U řady jejich dílčích pozic dochází k dalšímu vnitřnímu štěpení v pohledech na Střední Evropu a její zapojení do americké zahraniční politiky. Existující typologie tak nenabízejí dostatečně jemné měřítko, aby postihly téma Střední Evropy.

Jako nejdůležitější kritérium či téma vztahující se ke Střední Evropě se ukázala orientace buď na spolupráci s regionálními velmocemi (Ruskem), nebo naopak na spolupráci s menšími zeměmi v jejich sousedství (Střední Evropa). Toto štěpení prochází napříč

nejenom realistickým a liberálním táborem v první typologii, ale i wilsonovskou a hamiltonovskou tradicí v Meadově typologii. Pro vypracování specializované typologie odpovídající americké diskusi o Střední Evropě se proto právě toto téma musí stát nejdůležitějším kritériem pro vymezení pozic. Tato základní dichotomie („great-power“ versus „small-power“) pak může být doplněna některými konvenčními dichotomiemi amerického zahraničněpolitického myšlení, jak ukazují tabulky v předchozí kapitole. Jako nejužitečnější se jeví dichotomie internacionalismus/izolacionismus a multilateralismus/unilateralismus.

Od analýzy politického diskursu nemůžeme očekávat prediktivní schopnosti. I když jsme poznali spektrum amerických postojů ke Střední Evropě a mohli jsme je přehledně systematizovat, predikovat budoucí americkou politiku vůči regionu nám to neumožňuje. Analýza nám však může posloužit k tomu, abychom porozuměli širší možnosti, jež i do budoucna tvůrci americké zahraniční politiky budou mít k dispozici, respektive bude na ně existovat jakási diskursivní příprava. Kromě toho nám analýza pomůže lépe porozumět myšlenkovým zdrojům názorů a postojů ke Střední Evropě, se kterými se ve Spojených státech setkáváme.

8. POUŽITÉ ZDROJE

- Albright Madeleine: *The Testing of American Foreign Policy*. In: Foreign Affairs, November/December 1998.
- Asmus Ronald D., Kugler Richard L., Larrabee F. Stephen: *Building a New NATO*. In: Foreign Affairs, September/October 1993.
- Asmus Ronald D.: *Opening NATO's Door: How the Alliance Remade Itself For a New Era*. New York, Columbia University Press 2002.
- Asmus Ronald D., Vondra Alexandr: *The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe*. In: Cambridge Review of International Affairs, Volume 18, Number 2, July 2005.
- Asmus Ronald D.: *New Purposes, New Plumbing: Rebuilding the Atlantic Alliance*. In: The American Interest, November/December 2008.
- Art Robert J.: *A Grand Strategy for America*. Ithaca, Cornell University Press 2003.
- Bacevich Andrew: *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. New York, Metropolitan Books 2009.
- Bandow Doug: *What's NATO For Again?* In: The American Spectator, May 4, 2009.
- Bandow Doug: *Ditching NATO Would Save U.S. Money*. In: Real Clear World, July 16, 2010.
- Bandow Doug: *NATO: An Alliance That Divides Rather Than Unites*. In: Forbes, July 25, 2011.
- Barša Pavel: *Hodina impéria. Zdroje současné americké zahraniční politiky*. Brno, MPU 2003.
- Barša Pavel, Císař Ondřej: *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha, Portál 2008.
- Beinart Peter: *Balancing Act: The Other Wilsonianism*. In: World Affairs, Summer 2008.
- Beneš Vít: *Diskursivní analýza*. In: Petr Drulák (ed.): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha, Portál 2008.
- Bolton John: *Diplomacy by Bumper Sticker: The Obama Administration Should Reset its Russia Policy*. In: The National Review, April 6, 2009.
- Brimmer Esther: *EU Enlargement and Transatlantic Relations*. In: Esther Brimmer, Stefan Froehlich (eds.): *The Strategic Implications of European Union Enlargement*, Center for Transatlantic Relations, Washington 2005.

- Brzezinski Zbigniew: *A Plan for Europe*. In: *Foreign Affairs*, January/February 1995.
- Brzezinski Zbigniew: *NATO: The Dilemmas of Expansion*. In: *The National Interests*, Fall 1998.
- Buchanan Patrick J.: *Whose War?* In: *The American Conservative*, March 24, 2003.
- Buchanan Patrick J.: *No End to War*. In: *The American Conservative*, March 1, 2004.
- Buchanan Patrick J.: *The Retreat of Empire*. In: *The American Conservative*, September 13, 2004.
- Carothers Thomas: *Democracy Without Illusion*. In: *Foreign Affairs*, January/February 1997.
- Carpenter Ted Galen: *A Search for Enemies: America's Alliances after the Cold War*. Washington, CATO Institute 1992.
- Carpenter Ted Galen: *Beyond NATO: Staying out of Europe's Wars*, Washington, CATO Institute 1994.
- Carpenter Ted Galen: *Conflicting Agendas and the Future of NATO*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *The Future of NATO*, London & Portland, Frank Cass 1995.
- Carpenter Ted Galen (ed.): *The Future of NATO*. London & Portland, Frank Cass 1995.
- Carpenter Ted Galen, Conry Barbara (eds.): *NATO Enlargement: Illusions and Reality*. Washington, CATO Institute 1998.
- Carpenter Ted Galen: *NATO Enters the 21st Century*. London & Portland, Frank Cass 2001.
- Carpenter Ted Galen: *NATO at 60: A Hollow Alliance*. Washington, CATO Institute, Policy Analysis no. 635, March 30, 2009.
- Carpenter Ted Galen: *NATO: The Potemkin Alliance*. In: *CATO Institute Online*, June 13, 2011.
- Clemons Steve: *Romney Foreign Policy Bench Impresses*. In: *The Atlantic*, October 11, 2001.
- Clinton Hillary: *America's Pacific Century*. In: *Foreign Policy*, November 2011.
- Daalder Ivo H., Lindsay James M.: *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington, Brookings Institution Press 2003.

- Dobbs Michael: *Madeleine Albright: A Twentieth-Century Odyssey*. New York, Henry Holt 2000.
- Drezner Daniel W.: *Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times*. In: *Foreign Affairs*, July/August 2011.
- Drulák Petr: *Metafory studené války: Interpretace politického fenoménu*. Praha, Portál 2009.
- Feinstein Lee, Slaughter Anne-Marie: *A Duty to Prevent*. In: *Foreign Affairs*, January/ February 2004.
- Fukuyama Francis: *The End of History?* In: *The National Interest*, Summer 1989.
- Gamble Richard: *Wilsonian Slaughter*. In: *The American Conservative*, February 23, 2009.
- Gati Charles: *All That NATO Can Be: To Prague and Beyond*. In: *The National Interest*, Summer 2002.
- Goldgeier James M.: *Not Whether But When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*. Washington, Brookings Institution Press 1999.
- Goldgeier James M.: *NATO Expansion: The Anatomy of a Decision*. In: Eugene R. Wittkopf, James McCormick (eds.): *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence*, Lanham MD, Rowman & Littlefield 1999.
- Ham Peter van: *The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation*. In: *Foreign Affairs*, September/October 2001.
- Hamilton Daniel S.: *The Strategic Implications of Enlargement*. In: Daniel S. Hamilton (ed.): *The New Frontiers of Europe*, Center for Transatlantic Relations and Calouste Gulbenkian Foundation, Washington and Lisbon 2005.
- Heilbrunn Jacob: *They Knew They Were Right: The Rise of the Neocons*. New York: Doubleday 2008.
- Hansen Lene: *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*, London, Routledge 2006.
- Hlaváček Pavel: *Comparing National Security Strategies of the United States toward Central Europe and East Asia after the Cold War, 1990-2010*. In: *Politics in Central Europe*, Volume 7, Number 1, June 2011.
- Hogwood Brian W., Gunn Lewis A.: *Policy Analysis for the Real World*. New York, Oxford University Press 1984.
- Holbrooke Richard: *America, A European Power*. In: *Foreign Affairs*, March/April 1995.

- Hook Steven W.: *U.S. Foreign Policy: The Paradox of World Power*. Washington, CQ Press 2005.
- Hulsman John, Mitchell Wess: *The Godfather Doctrine: A Foreign Policy Parable*. Princeton University Press, Princeton 2009.
- Huntington Samuel P.: *The Lonely Superpower*. In: *Foreign Affairs*, March/April 1999.
- Hyland William G.: *Clinton's World: Remaking American Foreign Policy*. Westport, Praeger 1999.
- Chollet Derek, Goldgeier James: *America Between the Wars: From 11/9 To 9/11*. New York, Public Affairs 2008.
- Ikenberry G. John (ed.): *American Foreign Policy: Theoretical Essays*. New York, Longman 1999.
- Jervis Robert: *Hypotheses on Misperception*. In: G. John Ikenberry (ed.), *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, New York etc., Longman 1999.
- Jireš Jan: *The Heyday Of Multilateralism: Clinton Administration and NATO Enlargement*. In: *Perspectives*, 20/2003.
- Jireš Jan: *Realisté v americké zahraniční politice*. In: *Lidové noviny, příloha Orientace*, 22. srpna 2009.
- Jireš Jan: *Změna nepřišla: Americká „protiválečná pravice“ v Obamově éře*. In: *Mezinárodní politika*, 3/2010.
- Johnson Lonnie R.: *Central Europe: Enemies, Neighbors, Friends*. New York, Oxford University Press 2002.
- Johnston Alistair Iain: *Thinking About Strategic Culture*. In: *International Security*, Volume 19 (1995), Number 4.
- Kagan Robert: *The Benevolent Empire*. In: *Foreign Policy*, Summer 1998.
- Kagan Robert: *Dangerous Nation: America's Place in the World From Its Earliest Days to the Dawn of the 20th Century*. New York, Alfred A. Knopf 2006.
- Kagan Robert: *Neocon Nation: Neoconservatism, c. 1776*. In: *World Affairs*, Spring 2008.
- Kagan Robert: *A hollow 'reset' with Russia*. In: *The Washington Post*, Tuesday, May 25, 2010.
- Kagan Robert: *The World America Made*. New York, Alfred A. Knopf 2012.

- Kissinger Henry: *NATO: Make It Stronger, Make It Larger*. In: Los Angeles Times, January 14, 1997.
- Kissinger Henry: *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for 21st Century*. New York, Simon & Schuster 2001.
- Kornblum John, Mandelbaum Michael: *NATO Expansion, A Decade On*. In: The American Interest, May/June 2008.
- Krauthammer Charles: *The Unipolar Moment*. In: Foreign Affairs, Volume 70, Number 1 (1990-91).
- Kupchan Charles A.: *Reviving the West*. In: Foreign Affairs, May/June 1996.
- Kupchan Charles A.: *Rethinking Europe*. In: The National Interest, Summer 1998.
- Layne Christopher: *US Hegemony and NATO's Perpetuation*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *NATO Enters the 21st Century*, London & Portland, Frank Cass 1995.
- Lieven Anatol, Hulsman John: *Ethical Realism: A Vision for America's Role in the World*. New York, Vintage Books 2006.
- Lind Michael: *The American Way of Strategy: U.S. Foreign Policy and the American Way of Life*. Oxford, Oxford University Press 2006.
- Lindsay James M.: *The 2012 Election and the Republicans' Foreign Policy*. In: Foreign Affairs, November 14, 2011.
- Mandelbaum Michael: *Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion*. In: Foreign Affairs, May/June 1995.
- Mandelbaum Michael: *The Dawn of Peace in Europe*. New York, Twentieth Century Fund Press 1996.
- Mandelbaum Michael: *Stop Baiting the Bear: Fixing relations with Russia will take undoing a dozen years of Western missteps*. In: Newsweek, December 31, 2008.
- Mandelbaum Michael: *Modest Expectations: Facing Up to Our Russia Options*. In: The American Interest, May/June 2009.
- Mead Walter Russell: *The Jacksonian Tradition*. In: The National Interest, Winter 1999-2000.
- McDougall Walter A.: *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World Since 1776*. Boston, Houghton Mifflin 1997.
- Mead Walter Russell: *Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World*. New York, Alfred A. Knopf 2001.

- Mead Walter Russell: *The Carter Syndrome*. In: Foreign Policy, January/February 2010.
- Mead Walter Russell: *Obama and the Jacksonian Zionists*. In: The American Interest-Via Meadia, March 16, 2010.
- Mead Walter Russell: *The Tea Party and American Foreign Policy: What Populism Means for Globalism*. In: Foreign Affairs, March/ April 2011.
- Mearsheimer John: *Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War*. In: International Security, Summer 1990 (Volume 15, Number 1).
- Micklethwait John, Wooldridge Adrian: *The Right Nation: Conservative Power in America*. New York: Penguin Press 2004.
- Mitchell A. Wess: *Tipping the Scales – Why Central Europe Matters to the United States*. Washington, CEPA 2005.
- Mouritzen Hans: *Kenneth Waltz: A Critical Rationalist Between International Politics and Foreign Policy*. In: Iver B. Neumann, Ole Waever: *The Future of International Relations*, London, Routledge 2001.
- Neumann: Iver B. *Russia as Central Europe's Constituting Other*. In: East European Politics & Societies , Volume 7 (2), March 1993.
- Patrick John: *Czechoslovaks, Yankees or Europe*. In: The National Geographic Magazine, volume 74, number 2 (August 1938).
- Perlmutter Amos, Carpenter Ted Galen: *NATO's Expensive Trip East: The Folly of Enlargement*. In: Foreign Affairs, January/February 1998.
- Perlmutter Amos: *The Corruption of NATO: The Alliance Moves East*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *NATO Enters the 21st Century*. London & Portland, Frank Cass 2001.
- Raik Kristi: *EU Accession of Central and Eastern European Countries: Democracy and Integration as Conflicting Logics*. In: Eastern European Politics and Societies, Volume 18, Number 4.
- Rauchhaus Robert W. (ed.): *Explaining NATO Enlargement*. New York, Frank Cass 2001.
- Rieff David: *Without Exception: The Same Old Song*. In: World Affairs, Winter 2008.
- Rodman Peter W.: *Yalta in the Balkans*. In: The National Review, December 25, 1995.
- Rosenau James N.: *The Scientific Study of Foreign Policy*. London, Pirtter & New York, Nichols Pub. Co. 1980.

- Rostow Eugene V.: *A Breakfast for Bonaparte: U.S. National Security Interests from the Heights of Abraham to the Nuclear Age*. Washington, National Defense University Press 1993.
- Shaw Julia: *Is America Exceptional?* Heritage Foundation, October 7, 2010.
- Schlezinger Arthur, Jr.: *Back to the Womb? Isolationism's Renewed Threat*. In: *Foreign Affairs*, July/August 1995.
- Schwarz Benjamin C.: *'Cold War' Continuities: US Economic and Security Strategy Towards Europe*. In: Ted Galen Carpenter (ed.): *The Future of NATO*. London & Portland, Frank Cass 1995.
- Sieff Martin: *Family Ties*. In: *The National Review*, September 25, 1995.
- Singer J. David: *The Level-of-Analysis Problem in International Relations*. In: Klaus Knorr, Sidney Verba (eds.): *The International System: Theoretical Essays*, Princeton, Princeton University Press 1961.
- Spalding Matthew: *Why is America Exceptional?* Heritage Foundation, October 1, 2010.
- Spykman Nicolas J.: *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New Brunswick, Transaction Publishers 2007.
- Sunley Jonathan: *Postcommunism: An Infantile Disorder*. In: *The National Interest*, Summer 1996, issue 44.
- Talbott Strobe: *Democracy and the National Interest*. In: *Foreign Affairs*, November/ December 1996.
- The Economist: *From Albright to All-Murk*. In: *The Economist*, August 13, 1998.
- Todorova Maria: *Imagining the Balkans*. New York, Oxford University Press 1997.
- Walt Stephen M.: *Two Cheers for Clinton's Foreign Policy*. In: *Foreign Affairs*, March/April 2000.
- Walt Stephen M.: *The Myth of American Exceptionalism*. In: *Foreign Policy*, November 2011.
- Walt Stephen M.: *The End of the American Era*. In: *The National Interest*, November/ December 2011.
- Waltz Kenneth N.: *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York, Columbia University Press 1959 [2001].
- Waltz Kenneth: *Anarchic Orders and Balances of Power*. In: G. John Ikenberry (ed.), *American Foreign Policy: Theoretical Essays*, New York, Longman 1999.

- Weigel George: *On the Road to Isolationism?* In: Commentary, January 1992.
- Weigel George: *Creeping Talbottism*. In: Commentary, March 1994.
- Wendt Alexander: *Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics*. In: International Organization 46 (Spring 1992).
- Wiarda Howard J.: *American Foreign Policy: Actors and Processes*. New York, Harper Collins 1996.
- Wittkopf Eugene R., Jones Christopher M., Kegley Charles W.: *American Foreign Policy: Pattern and Process*. Belmont CA, Thomson/Wadsworth 2008.
- Wittkopf Eugene R., McCormick James (eds.): *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence*. Lanham MD, Rowman & Littlefield 1999.
- Zunes Stephen: *Why Hillary Clinton's Iraq Vote Does Matter*. In: Information Clearing House, February 23, 2008.